

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
***Серія “Економічна теорія
та економічна історія”***

Збірник наукових праць
Випуск 15 (60)

Луцьк 2018

**Рекомендовано як фахове видання з економіки
Постанова Президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4**

Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія": Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Випуск 15 (60) – Луцьк, 2018. – 244 с.

У збірнику розглядаються актуальні проблеми економічної теорії та історії, сучасні аспекти функціонування економічної системи на макро- та мікрорівні, розвитку економічних процесів у різні історичні періоди. Значна увага приділяється дослідженню особливостей міжнародної економічної діяльності України на сучасному етапі в комплексі різноманітних форм співробітництва, інструментів макроекономічного регулювання та комерційної діяльності, взаємин з іншими країнами, їх угрупованнями та міжнародними економічними організаціями.

Редакційна колегія:

Божидарнік Т.В.	д.е.н., професор
Вавдіюк Н.С.	д.е.н., професор
Вахович І.М.	д.е.н., професор
Вісіна Т.М.	к.і.н., доцент
Вісин В.В.	д.і.н., професор
Журба І.Є.	д.е.н., професор
Заблоцька Р.О.	д.е.н., професор
Ковальська Л.Л.	д.е.н., професор
Кошій О.В.	д.е.н., професор
Кривов'язюк І.В.	к.е.н., професор
Лютак О.М.	к.е.н., доцент
Ляшенко О.М.	д.е.н., професор
Матвійчук Л.Ю.	д.е.н., професор
Мікула Н.А.	д.е.н., професор
Петкова Л.О.	д.е.н., професор
Рудь Н.Т.	д.е.н., професор
Садовська І.Б.	к.е.н., професор
Савош Л.В.	к.е.н., доцент
Шубалий О.М.	д.е.н., професор
Якубовський С.О.	д.е.н., професор
Іван Баранчик	PhD, професор (Чехія)
Анета Бобенік-Хінтосова	PhD, професор (Словакія)
Міхал Балог	PhD, професор (Словакія)
Паата Брекашвілі	PhD, професор (Грузія)
Гжегож Зайонц	PhD, професор (Польща)
Луїс Фролен Рібейро	PhD, професор (Португалія)
Ліліана Чімпоеш	PhD, професор (Молдова)

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент Савош Л.В.

Відповідальний секретар: к.і.н., доцент Вісіна Т.М.

Рецензенти:

Стришинець О.М. д.е.н., професор

Павліха Н.В. д.е.н., професор

Рекомендовано до друку вченою радою Луцького національного технічного університету (протокол № 4 від 27.11.18 р.).

Свідectво про державну реєстрацію KB №15521-4093ПР.

Тексти статей представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст публікації, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

ЗМІСТ

Баула О.В., Кравчук О.Я., Шафета Д.О. Вплив офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу	5
Баула О.В., Зомбик С.Т., Аханова К.С. Стратегічні напрями підвищення інноваційності економіки України за умов євроінтеграції	14
Баула О.В., Саржан Ю.О. Глобалізований тероризм як унікальне явище системи сучасних міжнародних політичних та економічних відносин	22
Вісин В. В., Вісіна Т.М., Плотнікова К. А. Соціально-економічні процеси зовнішньої міграції в Україні	31
Вісіна Т. М., Кравчук П.Я., Олійничук Д. С., Глобальна продовольча проблема: еволюція теоретичних підходів	38
Галазюк Н.М. Регулювання міжнародного ринку інформаційних технологій: досвід для України	46
Галазюк Н.М., Серета О.П. Необхідність вдосконалення управління зовнішньоекономічної діяльності підприємства в сучасних умовах	54
Жданова Л.Л. Інституційні основи індустріалізації і нової індустріалізації	62
Зеленко С.В., Бродська І.І., Гаврилюк В.Ю. Місце бухгалтерського обліку в стратегії розвитку лісової галузі	71
Зелінська О.М. Сучасний механізм залучення інвестицій в економіку України для її включення до системи світогосподарських зв'язків	80
Зелінська О.М., Метельська М.В. Особливості формування та реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності підприємства що здійснює ЗЕД	86
Корольчук Л.В. Декаплінг – пріоритет країни на шляху до сталого розвитку економіки	94
Кошій О.В. Методичні основи визначення розвитку національної економіки	103

Кравчук П.Я., Кравчук О.Я., Шегинський О.В., Забезпечення корпоративної безпеки підприємства в умовах глобалізації світової економіки шляхом реалізації його інтересів	112
Лютак О.М. Інституційне регулювання ризиків, що впливають на розвиток міжнародного туризму	122
Лютак О.М., Кармазин В.І., Кутєпова Р.В. Моделювання впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток туризму в умовах глобалізації	139
Полінкевич О.М. Еволюція понять «адаптація» та «адаптивність» в економічній науці	153
Рудь Н.Т. Генеза концепції людського розвитку	160
Савош Л.В. Діагностика інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій	174
Савош Л.В., Корецька В.І., Насірова Н.А. Оцінка стану міжнародної торгівлі товари України та перспективи її розвитку	181
Ткачук І.М., Бродська І.І. Основні аспекти валютного нагляду	190
Урбан О.А., Нужна О.А., Пушак М.З. Теоретичні аспекти формування стратегії конкурентоспроможності міжнародного банківського бізнесу	195
Урбан О.А., Чиж Н.М., Міскевич Б.О. Вдосконалення національного механізму венчурного фінансування інноваційних підприємств України в контексті безпеки	203
Філатова Л. С., Панкова В. Д. Державне регулювання ринку	209
Шубала І.В., Потьомкіна О.В. Зміст та підходи до формування кадрового потенціалу підприємства	219
Шубалий О.М. Оцінка тенденцій руху персоналу у сфері промисловості прикордонного регіону	227
Ягелюк С.В., Войтович С.Я., Загоруйко В.Л. Особливості функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення	236

УДК 339.7

Баула О.В., к.е.н. доцент

Кравчук О.Я., к.е.н. доцент

Шафета Д.О.

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ ОФШОРНИХ ЗОН НА УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНОМУ РУСІ КАПІТАЛУ

В статті досліджено динаміку прямих іноземних інвестиції у вітчизняній економіці, вплив офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу. На основі проведеного аналізу обґрунтовано позитивний вплив функціонування офшорних зон на мікро (для окремих суб'єктів господарювання) та мегарівнях (загалом для світової економіки), а також зазначено негативні сторони присутності офшорів в глобальній економіці.

Ключові слова: офшорні зони, прямі іноземні інвестиції, інвестори, інвестиційний клімат, податковий тягар.

Baula O., Shafeta D., O. Kravchuk

THE OFFSHORE AREAS INFLUENCE ON UKRAINE IN THE INTERNATIONAL MOVEMENT OF CAPITAL

It was revealed that the real situation and the state of attraction of direct foreign investments in Ukraine considerably complicate investment activity. The available investment does not provide for a reflection of the existential outlook and even a realistic restoration of their available state. The investment attractiveness is significantly influenced not only by the general state of the country's economy, but also by its ability to conduct business, in particular the degree of state intervention and the level of corruption. Over the past 5 years, investments from the EU countries have increased significantly, as in the CIS countries; there is a significant increase in the volume of direct foreign investment. At the same time, the perspectives of foreign investment activity in Ukraine are largely determined by the scope and structure already captured in the country of foreign capital.

It was stated that the globalization of financial markets has transformed financial relations into an independent factor in the development of the world economy, where offshore capital can be considered as a special form of financial capital movement. The internationalization of global finance, in turn, has been the cause of the emergence of offshore financial centers: the national capital that has gone beyond the bounds and wanted to «go away» from strict national regulation and create favorable conditions for development.

It is substantiated that the main indicator of determining the effectiveness of operations with offshore, in the domestic economy, is the volume of direct foreign investment.

It is revealed that the activity of offshore zones can not be assessed unambiguously, as well as any economic phenomenon, they carry both positive and negative influence. The positive impact of offshore activities should be considered separately on micro (for individual business entities) and mega-levels (in general, for the world economy). Among the positive found: promoting the activation of various transborder flows and accelerating the turnover on an international scale; creation of conditions for diversification of investments, expansion of access to loans and better location of capital; an incentive to reduce the overall tax burden in the world and thus stimulate economic activity in the global economy; reducing the risk of expropriation for investors and the better provision of property rights, which in turn can generate higher economic growth, especially in offshore donors, and so on. Among the negative ones are: unfair tax competition that absorbs the incomes of certain countries, directing them to offshore; creation of an element of instability in the world economy and finances in connection with the possibility of accumulation of large volumes of capital in the offshore areas, especially speculative ones; promotion of capital outflow; support for the shadow economy, etc.

It is proved that in spite of some negative influence of offshore zones on the economic system of the country at the end of the twentieth century. The beginning of the twenty-first century. Is defined by the growing interest of the states in their activities. Now, they are quite attractive for domestic business. This fact is primarily due to the volatility of the financial institutions of Ukraine, a high degree of riskiness of business in the domestic market. Instead, offshore areas are more secure, operate with foreign currency and operate on a stable financial footing, which protects their interests as investors. This factor determines their continuous development and modification. Some of the offshore zones are already ready to cooperate with the states for their legalization in the world, but there are also those that allow unfair taxpayers to «launder» significant sums of money on a legal basis, while not interested in their origin.

Key words: offshore zones, direct foreign investments, investors, investment climate, tax burden.

Е.В. Баула, Шафета Д.А., Кравчук О.

ВЛИЯНИЕ ОФШОРНЫХ ЗОН НА УЧАСТИЕ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ ДВИЖЕНИИ КАПИТАЛА

В статье исследовано динамику прямых иностранных инвестиций в отечественной экономике, влияние офшорных зон на участие Украины в международном движении капитала. На основе проведенного анализа обосновано положительное влияние функционирования офшорных зон на микро (для отдельных субъектов хозяйствования) и мега уровнях (для мировой экономики), а также указано отрицательные стороны присутствия офшоров в глобальной экономике.

Ключевые слова: офшорные зоны, прямые иностранные инвестиции, инвесторы, инвестиционный климат, налоговое бремя.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах поглиблення глобалізації фінансових процесів важливе значення в перерозподілі капіталу між країнами має офшорний бізнес, роль якого немає однозначної оцінки як серед господарських суб'єктів міжнародних економічних відносин, так і серед міжнародних організацій.

Офшорні зони та компанії, що функціонують в них, здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів, який пов'язаний з припливом або відпливом капіталу, що надає можливість опосередковано впливати на економіку окремих країн і на світову економіку в цілому.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження сутності та значення офшорних зон здійснюють: Герзанич В., Смирнова Т., Мельник В., Бозуленко О., Манзюк О., Харчук О., Локатарева Є. та інші науковці, проте дана проблема потребує постійної уваги через якісні зміни у структурі та діяльності офшорних територій.

Цілі статті. Метою статті є дослідження динаміки прямих іноземних інвестицій у вітчизняній економіці та оцінка впливу офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних трансформаційно-кризових умовах розвитку економіки України інвестиції виступають одним з найважливіших засобів забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних змін в народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях. Досвід багатьох країн світу доводить доцільність залучення іноземних інвестицій для ефективної реалізації трансформаційних планів розвитку економіки країни і забезпечення сталого її зростання. Але для зростання ефективності залучених іноземних капіталовкладень держава повинно зробити інвесторам також крок на зустріч – забезпечити сприятливий інвестиційний клімат. Сучасні економічні реалії свідчать про те, що українська економіка щонайменше на 50% характеризується як

«тіньова». Причина полягає в слабкості державних інститутів та законодавчої системи. Очевидно, що в таких умовах існує ризик репатріації «брудного» капіталу.

Складний інвестиційний клімат в Україні включає в себе адміністративні перешкоди, складну систему ліцензування, високий рівень оподаткування і реструктурні функції податкової адміністрації. З огляду на це у світі є більш привабливі для інвесторів країни, ніж Україна.

Реальна економічна ситуація та стан залучення прямих іноземних інвестицій в Україні значно ускладнюють інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення їх наявного стану. На інвестиційну привабливість значно впливає не лише загальний стан економіки країни, а й умови ведення бізнесу, зокрема ступінь втручання держави та рівень корупції. За останні 5 років обсяг інвестицій із країн ЄС значно збільшився, щодо країн СНД - спостерігається значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій. При цьому перспективи іноземної інвестиційної діяльності в Україні здебільшого визначаються обсягами та структурою вже накопиченого в країні іноземного капіталу [2]. Зміну інвестиційного клімату найбільш наочно демонструє динаміка інвестицій, особливо прямих, яка вважається індикатором зміни рівня довіри та рейтингу країни. Економічна активність іноземних інвесторів в Україні незначна. Підтвердженням цього є динаміка прямих іноземних інвестицій за період 2013-2017 рр. (табл. 1).

За досліджуваний період найбільше надходжень прямих інвестицій в Україну спостерігається у 2014 році (53704 млн. дол. США), а найменше у 2016 році (36154,5 млн. дол. США). Аналогічна тенденція спостерігається і відносно прямих інвестицій з України. Глобалізація фінансових ринків перетворила фінансові відносини в самостійний фактор розвитку світової економіки, де офшорний капітал можна розглядати як особливу форму руху фінансового капіталу.

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) залучені у вітчизняну економіку та спрямовані за кордон у 2013-2017 рр.

Роки	Прямі інвестиції в Україну, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %	Прямі інвестиції з України, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %
2013	51705,3	-	-	6568,1	-	-
2014	53704,0	1998,7	3,87	6702,9	134,8	2,05
2015	40725,4	-12978,6	-24,17	6456,2	-246,7	-3,68
2016	36154,5	-4570,9	-11,22	6315,2	-141,0	-2,18
2017	37513,6	1359,1	3,76	6346,3	31,1	0,49

Джерело: складено автором за [5].

Інтернаціоналізація світових фінансів, у свою чергу, сама послужила причиною виникнення офшорних фінансових центрів: національний капітал, що вийшов за межі і бажав «піти» від жорсткого національного регулювання та створити для себе сприятливі умови розвитку.

В умовах глобалізації фінансові потоки стають самостійною силою, що сильно впливає на розвиток продуктивних сил і міжнародні економічні відносини: вони стимулюють виробництво, експорт та імпорт товарів і послуг, розвиток міжнародних комунікацій та обмін інформацією. У міжнародному обміні зростає частка фінансових послуг. Все це веде до ускладнення зв'язків між окремими державами, посилюється вплив фінансів на процес відтворення [6].

Операції з офшорами посідають значне місце серед зовнішньоекономічних операцій України. Законодавство нашої країни не забороняє створювати компанії в офшорних зонах. Обсяги таких операцій збільшуються щороку. Основною причиною цього є складна система оподаткування в Україні.

Основним показником, на нашу думку, визначення ефективності операцій з офшорами, у вітчизняній економіці, є обсяги прямих іноземних інвестицій (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать про те, що сукупні інвестиції до України за результатами 2017 року відносно 2013 року скоротились на 27%, однак частка інвестицій з офшорів за досліджуваний період практично залишається без зміни і коливається в межах 40—44%. Серед найбільших інвесторів України прослідковується три офшорних зони: Кіпр, Віргінські острови та Швейцарія.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в українську економіку за країною інвестором, млн. дол. США

Країна - інвестор	2013	2014	2015	2016	2017
Багамські острови	85,9	128,7	70,8	48,5	28,0
Беліз	809,2	1 026,6	652,5	535,1	604,2
Віргінські острови (брит.)	1 888,2	2 275,9	1 988,3	1 715,0	1 683,1
Кіпр	15 907,7	17 725,6	12 769,4	10 239,5	9 690,1
Люксембург	559,5	555,8	398,8	363,9	964,2
Маршаллові острови	23,6	30,2	21,6	22,9	40,6
Панама	383,7	610,5	394,8	316,9	291,7
Сейшельські острови	107,3	318,5	201,8	129,6	140,5
Сінгапур	82,4	83,3	83,2	131,3	258,4
Швейцарія	1 097,6	1 351,0	1 391,5	1 390,8	1 451,9
Разом з офшорів	20 945,1 40,5%	24 106,1 44,9%	17 972,7 44,1%	14 893,5 41,2%	15 152,7 40,4%
Усього в Україну	51 705,3	53 704,0	40 725,4	36 154,5	37 513,6

Джерело: складено автором за [5].

Для більш ґрунтовного та повного аналізу також слід дослідити напрямки відтоку українського капіталу в офшорні зони (табл. 3).

Таблиця 3

Прямі інвестиції з України в офшори, млн.дол. США

Країна	2013	2014	2015	2016	2017
Кіпр	5 917,6	5 925,1	5 926,1	5 923,7	5 930,5
Віргінські острови (брит.)	25,8	25,8	25,8	51,3	57,6
Разом до офшорів	5 943,4 90,5%	5 950,9 88,8%	5 951,9 92,2%	5 975,0 94,6%	5 988,1 94,4%
Усього з України	6 568,1	6 702,9	6 456,2	6 315,2	6 346,3

Джерело: складено автором за [5].

З даних таблиці 3 спостерігаємо, що майже 95% прямих інвестицій з України в економіку країн світу надходять саме до офшорних зон. Основною країною — офшорною зоною до якої прибувають прямі інвестиції з України є Кіпр.

Стосовно операцій між Україною та Кіпром, то тут можна стверджувати, що значний відсоток капіталу, що вкладається в Україну це реінвестований український капітал, про який можна стверджувати, що він потрапив туди через тіньовий сектор.

Діяльність офшорних зон не можливо оцінити однозначно, як і будь-яке економічне явище, вони несуть у собі як позитивний так і негативний вплив. Позитивний вплив діяльності офшорних зон варто розглядати окремо на мікро- (для окремих суб'єктів господарювання) і мега рівнях (загалом для світової економіки) (рис. 1).

Серед негативних сторін присутності офшорів в глобальній економіці зазвичай називаються:

- недобросовісна податкова конкуренція, що забирає доходи певних країн, спрямовуючи їх до офшорів;
- створення елемента нестабільності у світовій економіці та фінансах у зв'язку з можливістю накопичення в офшорних зонах великих обсягів капіталів, перш за все спекулятивних;
- сприяння відтоку капіталу;
- підтримка тіньової економіки;

- скорочення зайнятості в країнах-донорах;
- отримання невинуватених переваг окремими компаніями, що використовують офшори, перед іншими економічними гравцями, які не застосовують подібні стратегії;
- вплив на соціальну ситуацію в країнах-донорах, пов'язаний з негативною оцінкою громадської думки стосовно відходу від податків за допомогою офшорів [3; 7, с. 158—159].

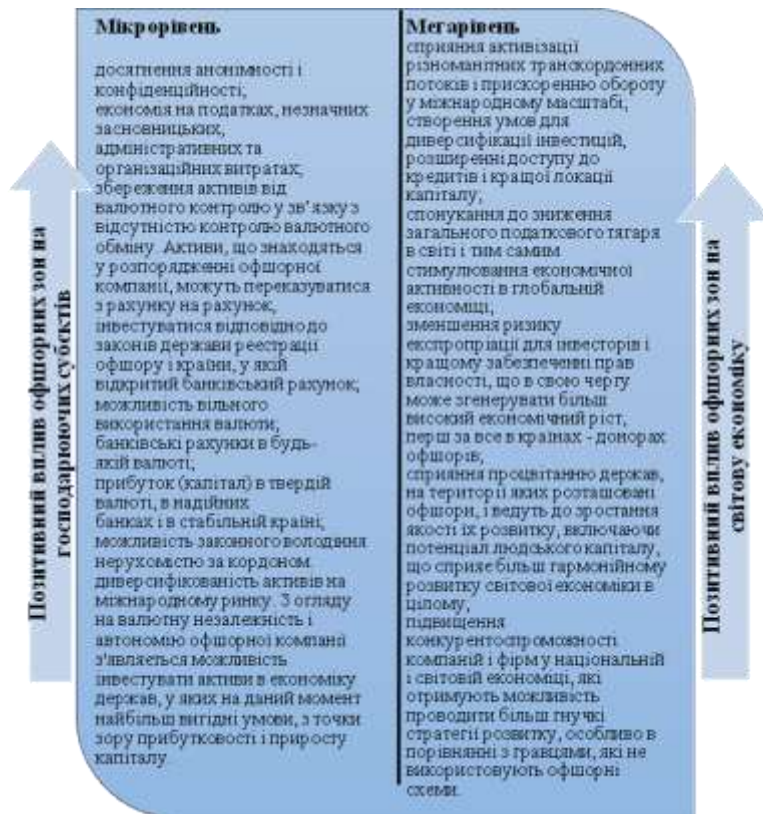

Рис. 1. Позитивний вплив офшорних зон на функціонування господарюючих суб'єктів (мікрорівень) та світової економіки загалом (мегарівень)

Джерело: складено автором за [1, с. 52-53; 4, с. 480-482; 6].

Незважаючи на деякий негативний вплив офшорних зон на економічну систему країни кінець XX ст. - початок XXI ст. окреслюється зростанням інтересу держав до їх діяльності. На даний час вони є досить привабливими для вітчизняного бізнесу. Даний факт зумовлений насамперед нестабільністю фінансових інститутів України, високим ступенем ризикованості бізнесу на вітчизняному ринку. Натомість, офшорні території є більш захищеними, працюють зі сталою валютою і діють у стабільному фінансовому полі, що робить їх гарантами захисту інтересів інвесторів.

Саме цей чинник зумовлює невпинний їх розвиток та видозмінення. Деякі з офшорних зон уже готові співпрацювати з державами для їх легалізації у світі, проте залишаються й такі, які дають можливість недобросовісним платникам податків «відмивати» значні суми грошових засобів на законній основі, при цьому не цікавлячись їхнім походженням.

Висновки. Якими будуть офшорні зони в майбутньому передбачити важко, проте можна припустити, що діяльність офшорів буде легалізовуватись і на зміну «чорним» офшорам прийдуть серйозні та цивілізовані зони, які ставитимуть за ціль діяльність в межах закону, а не кримінал. Проте, на нашу думку, радикальні міри боротьби з «чорними» офшорами, на кшталт їх закриття, не принесе очікуваного успіху, оскільки на даному етапі розвитку, держави володіють достатньою інформацією про такі зони і при бажанні можуть здійснювати обмежений контроль за їх діяльністю, а у випадку закриття, світова економіка піде ще більше в тінь, виникнуть нові маловідомі, неконтрольовані території.

Україна входить до рейтингу тридцяти країн з найбільш сприятливим для офшорів кліматом. Найбільш активно відбувається взаємодія з такими офшорними зонами як Кіпр, Віргінські острови та Швейцарія. Велика частка інвестицій, що надходить до України становить реінвестований український капітал. Задля посилення контролю за операціями з офшорами КМУ було складено перелік діючих офшорів, операції з якими будуть відстежуватись і оподатковуватись.

1. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О. К. Бозуленко // Економіст. — 2010. — № 1. — С. 51–53.
2. Герзанич В. М. Основні недоліки та проблеми залучення іноземних інвестицій в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Герзанич // Ефективна економіка: електр. наук. фах. вид. — 2014. — № 4. — Режим доступу:
3. Локатарева Є.В. Міжнародне оподаткування та офшорні центри. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.twirpx.com/](http://www.twirpx.com/).
4. Манзюк О. Роль офшорних зон у соціально-економічному розвитку країни / О. Манзюк // Ефективність державного управління. — 2014. — Вип. 38. — С. 478 — 483.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Смирнова Т. А. Основні аспекти офшорного бізнесу / Т.А. Смирнова, В.Ю.Мельник. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/1_smirnova.htm.
7. Харчук О.О. Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні / О.О.Харчук, С.А. Коритнік // Международный научный журнал // № 6. — т. 3. — 2016. — С. 157–160.

УДК 330.341.1

Баула О.В., к.е.н. доцент

Зомбик С.Т.

Аханова К.С.

Луцький національний технічний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто проблематику інноваційного партнерства країн в межах ЄС, визначено проблеми у розвитку інноваційно-інвестиційної моделі України та окреслено пропозиції можливих шляхів та методів її вдосконалення.

Ключові слова: інноваційні програми, інвестиційний клімат, інновації, інвестиції, економічні реформи.

Baula O., Zombyk S., Ahanova K.

STRATEGIC DIRECTIONS OF INNOVATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF EURO INTEGRATION

It was revealed that in the conditions of globalization of world economic relations, international partnership, attracting foreign investors to the development of the domestic innovation sphere and the use of opportunities for international cooperation, including in the scientific sphere, are of great importance for positioning the country on the world market of high-tech goods and services.

Starting from the Fifth Framework Program for Research and Technological Development of the EU (FP5), Ukraine acted as coordinator in 23 projects, and as a participant in more than 1240 projects. The domestic scientists have shown the greatest activity in the Seventh Framework Program for Research and Technological Development of the EU (FP7).

It was explained that domestic organizations took an active part in almost all the priority research areas envisaged by the FP7 program. They filed more than 1,000 applications for funding, of which 215 were approved for funding in the amount of 30.9 million euros. However, as a result of the implementation of projects, domestic institutions only managed to spend 23.9 million euros.

In addition, since 2015, Ukraine has become an associate member of the Horizon 2020 Framework Program for Research and Innovation. Diagnosis and rating of EU countries according to the level of innovation development are carried out on the basis of innovative scoreboards. Our state is not currently in the countries that are regularly rated by innovative scoreboards. It was stated that as of 2014, Ukraine has a consolidated innovation index of 0.260 (which is twice the average for the EU countries).

It is proved that the insignificant level of innovative development of the Ukrainian economy relative to the EU countries is explained by the preservation of the outdated structure of production, which offset the innovative development of the economy. Restrictive factors of innovation of domestic enterprises are the use of outdated fixed assets, lack of own sources of financing, lower investor confidence due to the difficult political situation in the country, the increase in the cost of credit, the impossibility of issuing long-term loans, the lack of measures to stimulate the introduction of innovations in production, a small number of own innovative products and the growth of foreign value due to the depreciation of the national currency, shortcomings in the legislative framework - their lack of coordination and, in most cases, mismatches the economic situation in the country. A separate sphere of problems is the military conflict in the East, the annexation of the Crimean peninsula, the growth of expenditures from the budget for the army and armaments.

It is revealed that despite all the problems in the innovation activity of Ukraine, it is worth emphasizing the development opportunities in this area. Namely: the presence of an extensive network of scientific institutions and a very strong scientific potential, the development of unique technologies in the field of nuclear physics, aircraft engineering, rocket and space, the creation of new materials, etc.

The priorities of increasing the innovation potential at both micro-and macro levels in Ukraine are outlined: protection of intellectual property in accordance with world standards; formation of highly effective innovative products market; introduction of state orders for innovative products; expansion of forms of scientific entrepreneurship; involvement of the small business sector in innovation activity through creation of a fund for assistance in the formation of small enterprises in the field of science and innovation, establishing quotas for small innovative enterprises in the formation of state orders for innovative products; purposeful training of personnel for the creation of innovative products and the coordination and organization of innovation activities at enterprises; bringing science to priority development and considering it as

an integral element in the formation of an effective national innovation system; emphasis on the use of primarily scientific products of domestic production; establishment of close ties between state bodies both among themselves and with educational and business sectors of the national economy; promotion of the formation of the market of innovative products, that is, assistance in the formation of a completed cycle, covering the stages from the emergence of the idea, its implementation in the scientific product, its implementation, transformation into innovation and obtaining useful as an economic and social effect; creation of a guided innovative model of the country's development through the approval of national priorities, on the basis of which it is necessary to set up strategic development programs that combine their own research, staffing, domestic production and business.

Key words: innovation programs, investment climate, innovations, investments, economic reforms.

Баула Е.В., Зомбык С.Т., Аханова К.С.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ИННОВАЦИОННОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье рассмотрена проблематика инновационного партнерства стран в рамках ЕС, определены проблемы в развитии инновационно-инвестиционной модели Украины и намечены предложения возможных путей и методов ее совершенствования.

Ключевые слова: инновационные программы, инвестиционный климат, инновации, инвестиции, экономические реформы.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Важливою закономірністю сучасного світового розвитку є розгортання інтеграційних процесів, які поєднуються з формуванням регіональних міжнародних систем. Ці процеси дедалі більше впливають на перебіг подій в господарському устрої, економічному та соціальному розвитку окремих держав. Розуміння інтеграції як системного явища поширюється практично на всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі і на міжнародні економічні відносини. Розширення ЄС, різні рівні технологічного розвитку його країн-учасниць мотивують розробку і застосування наукових підходів поетапного поглиблення інноваційно-технологічного співробітництва через прозорі інструменти стимулювання на національному і наднаціональному рівнях. На цьому підґрунті стає можливим формування сучасної

євроінтеграційної політики України, а дослідження умов формування і використання інноваційного потенціалу євроінтеграції становить значний науковий і практичний інтерес. Саме це зумовлює необхідність подальшого вивчення проблематики, яка досліджується у статті.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Досліджуваній проблемі інноваційного розвитку України присвячені праці багатьох науковців, зокрема: В. Гейця, О. Амоші, О. Білоруса, Ю. Мацейко, С. Єрохіна, І. Лицур, Ю. Лимич, А. Дикої, А. Залєвської-Шишак та інших. Все ж українська економіка перебуває у стані трансформації, що зумовлює потребу поглибленого аналізу нинішньої ситуації в розвитку інноваційно-інвестиційної моделі та вироблення концепції її реформування.

Цілі статті. Метою статті є розгляд проблематики інноваційного партнерства країн в межах ЄС, визначення проблем у розвитку інноваційно-інвестиційної моделі України та окреслення пропозиції можливих шляхів та методів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За умов глобалізації світогосподарських зв'язків значної важливості для позиціонування країни на світовому ринку високотехнологічних товарів і послуг набуває міжнародне партнерство, залучення зарубіжних інвесторів до розвитку вітчизняної інноваційної сфери та використання можливостей міжнародної співпраці, в тому числі і в науковій сфері. Тому надзвичайно актуальним є визначення ролі та можливостей участі України в інноваційних програмах, зокрема тих, що реалізуються Європейським Союзом у зв'язку з обраним європейським вектором розвитку вітчизняної економіки.

Починаючи з П'ятої рамкової програми з наукових досліджень та технологічного розвитку ЄС (FP5), Україна виступала координатором у 23 проектах, а як учасник – у більш ніж 1240 проектах. Найбільшу активність вітчизняні науковці проявили у Сьомій рамковій програмі з наукових досліджень та технологічного розвитку ЄС (FP7), яка включала чотири підпрограми: «Співпраця» (32,3 млрд євро), «Ідеї» (7,5 млрд євро), «Люди» (4,8 млрд євро),

«Потенціал» (4,3 млрд євро). За даними Erawatch Ukraine, середнє значення успішності заявок з вітчизняними учасниками у FP7 становило 19,02%, тоді як за пріоритетом «Співпраця» – 15,13%, за пріоритетом «Люди» – 24,51%, за пріоритетом «Потенціал» – 26,12%. Програма «Люди» спрямована на міжнародну ротацію найбільш обдарованих учених, науковців і дослідників до та з ЄС. Впродовж 2007–2014 рр. у межах цієї програми з бюджету ЄС було виділено 6,1 млн євро на фінансування досліджень понад 900 українським вченим [1]. Вітчизняні організації брали активну участь практично в усіх пріоритетних напрямках досліджень, передбачених програмою FP7. Вони подали понад 1000 заявок на фінансування, з яких 215 було затверджено на фінансування обсягом у 30,9 млн євро. Проте, за підсумками виконання проектів вітчизняними установами було освоєно лише 23,9 млн євро (77,3%) [1; 3].

Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та основними проектами FP7 за участю України були: раціональне природокористування; енергетика та енергоефективність; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали; фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави [2, с.322].

ЄС при формуванні стратегії міжнародної інноваційної співпраці спирається на диференційований підхід щодо фінансування проектів відносно «третіх» країн. Так, у 2015 році Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Участь у даній програмі надало однакові права вітчизняним та європейським партнерам, зокрема впливати на формування положень програми. Крім цього Україну визнано єдиним стратегічним партнером ЄС серед країн Східної Європи та однією з одинадцяти провідних країн світу зі значним науковим потенціалом, а також надано статус ключового стратегічного партнера ЄС у програмі «Горизонт 2020» [4].

Діагностику та рейтингування країн ЄС за рівнем інноваційного розвитку здійснюють за інноваційним табло (IUS) – це комплекс показників науково-технічної та інноваційної діяльності, які є базою для розрахунку зведеного індексу інновацій (SII) для окремої країни. Наша держава наразі не входить до країн, які регулярно рейтингуються інноваційним табло. Однак євроінтеграційний курс розвитку вітчизняної економіки вимагає порівняти рівень інноваційного розвитку України на основі методологічних рекомендацій IUS. Загалом інноваційне табло ЄС складається з 25 показників об'єднаних у вісім груп на основі яких розраховується зведений індекс інновацій, що слугує критерієм визначення статусу оцінюваних країн (інноваційний лідер; активний інноватор; помірний інноватор; інноватор, що формується) та складання інноваційного рейтингу країн. Станом на 2014 рік Україна має значення зведеного інноваційного індексу 0,206 (що є вдвічі нижчим ніж середнє по країнах ЄС) та статус «Інноватор, що формується», тим самим знаходячись у інноваційному рейтингу між Болгарією з індексом 0,175 та Румунією – 0,219 [3; 4].

Незначний рівень інноваційного розвитку економіки України відносно країн ЄС пояснюється консервацією застарілої структури виробництва, що нівелює інноваційний розвиток економіки. Країна, що стала на шлях трансформацій, насамперед, повинна прагнути зростання конкурентоспроможності власної продукції на світовому ринку, що можливо за рахунок підвищення доданої вартості через випуск наукоємної високотехнологічної продукції, забезпечення високої економічної віддачі інвестицій. А перехід на випуск більш інноваційної продукції зумовить зростання затребуваності результатів науки та інновацій, створення нових, більш привабливих з точки зору умов і оплати праці, робочих місць.

Негативний вплив на рівень інноваційності вітчизняної економіки здійснила світова економічна криза, яка вимагала адекватних заходів економічної політики, в першу чергу, у виробничій та соціальних сферах.

Стримуючими чинниками інноваційності вітчизняних підприємств є використання застарілих основних фондів, недостатність власних джерел фінансування, зниженням рівня

довіри інвесторів через складну політичну ситуацію в країні, зростанням вартості кредитних коштів, неможливістю оформлення довготермінових позик, відсутністю заходів стимулювання впровадження інновацій на виробництві, незначною кількістю власних інноваційних продуктів та зростанням вартості закордонних через знецінення національної валюти, недоліки у законодавчій базі – їх нескоординованість та у більшості випадків невідповідність економічній ситуації в країні. Окрему сферу проблем становить військовий конфлікт на Сході, анексія півострова Крим, зростання видатків з бюджету на армію та озброєння. Паралельно відбувається нарощення інноваційного розвитку саме у військово-промисловій сфері, зокрема активізувались дослідження щодо покращення якості броні, використання безпілотних апаратів, удосконалення зброї.

Одним з найбільш ефективних інструментів формування висококонкурентної національної економіки є використання інноваційних продуктів для модернізації технологічної бази виробничих підприємств, а саме налагодження тісного взаємозв'язку між розробками науковців та отриманням реального корисного ефекту від використання їх при модернізації технологій виробництва. Ще однією гострою проблемою вітчизняної економіки є формування практичних навичок та вмінь інженерно-технічних та робочих кадрів. Підготувати висококваліфікованого працівника без постійної співпраці з реальним виробництвом та потенційними роботодавцями неможливо. Однак в Україні склалась парадоксальна ситуація – підприємства не мають бажання, подекуди і можливості, брати участь у формуванні практичних знань студентів, узгодження їх теоретичних знань до реального виробничого процесу.

Незважаючи на усі проблемні моменти у інноваційній діяльності України, варто наголосити на можливості розвитку у даній сфері. А саме: наявність розгалуженої мережі наукових установ та досить потужний науковий потенціал (наукові школи, що визнаються світовою спільнотою), розробка унікальних технологій у сфері ядерної фізики, літакобудування, ракетно-космічної сфери, створення нових матеріалів і т.п. Експерти ЄС засвідчують, що за умов здійснення орієнтованої на результат інноваційної політики в Україні, залучення до неї підприємницького сектора, здійснення

реальних структурних змін в економіці спрямованих на технологічну модернізацію вітчизняного господарства, мотивування до впровадження інновацій усіх зацікавлених суб'єктів, стримування «відтоку мізків» з країни значний приріст реального ВВП відбудеться в найближчій перспективі.

Зважаючи на вище викладене, вважаємо за можливе окреслення пріоритетів нарощення інноваційного потенціалу як на мікро- так і на макрорівнях в Україні:

- захист інтелектуальної власності згідно світових стандартів; формування високоефективного ринку інноваційної продукції;

- введення держзамовлення на інноваційні товари; розширення форм наукового підприємництва;

- залучення сектора малого підприємництва до інноваційної діяльності через створення фонду сприяння формуванню малих підприємств у науково-інноваційній сфері, встановлення квот для малих інноваційних підприємств при формуванні держзамовлень на інноваційну продукцію;

- цілеспрямована підготовка кадрів зі створення інноваційних продуктів та з координації і організації інноваційної діяльності на підприємствах;

- виведення науки у сфери пріоритетного розвитку та розгляд її як невід'ємного первинного елемента у формуванні ефективної національної інноваційної системи;

- наголос на використанні в першу чергу наукових продуктів вітчизняного виробництва;

- налагодження тісних зв'язків державних органів як між собою, так і з освітнім та бізнес секторами національного господарства;

- сприяння формуванню ринку інноваційних продуктів, тобто сприяння формуванню завершеного циклу, що охоплює стадії від виникнення ідеї, її втілення у науковий продукт, його реалізація, перетворення на інновацію і отримання корисного як економічного, так і соціального ефекту;

- створення керованої інноваційної моделі розвитку країни шляхом затвердження національних пріоритетів, на основі яких

необхідно започаткувати стратегічні програми розвитку, які об'єднують власні наукові розробки, кадровий супровід, вітчизняний виробничий сектор і бізнес.

Висновки. Отже, розвиток інноваційної діяльності та запровадження інноваційних продуктів на підприємствах позитивно вплине на економічний розвиток не лише підприємства, а також і регіону, що за умов децентралізації влади сприятиме зростанню його конкурентоспроможності в межах країни та підвищенню інвестиційної привабливості як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

1. Europa FP7 EC Website. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu>.
2. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
3. Donn'es statistiques du 7e PCRDТ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.horizon2020.gouv.fr/cid78437/donnees-statistiques-pcrdt.html?menu=1>.
4. Україна - серед 11-ти провідних країн світу, які визначені стратегічними партнерами програми ЄС «Горизонт-2020». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kievprofenergo.in.ua/post/261/>.
5. Innovation Union Scoreboard 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf.

УДК 339

Баула О.В., к.е.н., доцент

Саржан Ю.О. ст.гр. МЕВ-11

Луцький національний технічний університет

ГЛОБАЛІЗОВАНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ СИСТЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В статті досліджено процес становлення тероризму як важеля світової політики та його структурні особливості на сучасному етапі розвитку людства. Обґрунтовано комплексність впливу функціонування міжнародних терористичних організацій на соціальне, політичне та економічне становище окремих країн світу та системи міжнародних відносин загалом.

Ключові слова: міжнародний тероризм, глобалізація, терорист, глобалізований тероризм.

Baula O., Sarzhan Y.

GLOBALIZED TERRORISM AS A UNIQUE PHENOMENON OF MODERN INTERNATIONAL POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS

It is revealed that modern terrorism has a complex impact on all spheres of social functioning. Due to the complexity of moral and ethical issues, today there is no single definition of terrorist activity (terrorism), which undoubtedly prevents the effective conduct of counterterrorism in the world.

The critical analysis of terrorist activity in the world since 2000 has revealed the main features of modern terrorism. It is obvious that the key factor in shaping the concept of modern terrorism was its economic aspect.

Today, terrorism not only has a direct and indirect impact on the economy of the region and the world economy in general, but also brings profits to its customers and organizers.

Another hasty tendency of contemporary theorism is the shift away from the physical to the mental aspect.

It has been proved that terrorism is an instruments for achieving somebody's economic and political goals.

Key words: international terrorism, globalization, terrorist, globalized terrorism.

Баула Е.В., Саржан Ю.О.

ГЛОБАЛИЗИРОВАННЫЙ ТЕРРОРИЗМ КАК УНИКАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

В статье исследовано процесс становления терроризма как рычага мировой политики и его структурные особенности на современном этапе развития человечества. На основе проведенного анализа создана общая модель современной террористической деятельности, обоснованно комплексность воздействия функционирования международных террористических организаций на социальное, политическое и экономическое положение отдельных стран мира и системы международных отношений в целом.

Ключевые слова: международный терроризм, глобализация, террорист, глобализированный терроризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах поглиблення глобалізації та інтеграції державних економік у світі міжнародний тероризм значно посилює свої позиції. Оскільки існують певні морально-етичні та юридичні обмеження перед приховано або явно авторитарними режимами до здійснення

власної політики, за умови володіння достатніми ресурсами можна доволі ефективно захищати власні інтереси саме завдяки діяльності «ручної» терористичної організації.

Міжнародний тероризм сьогодні чинить не лише прямий вплив на світову політичну та економічну систему, але і непрямий через неофіційний зв'язок із «сильними світу цього», що здійснюється завдяки постійним потокам капіталу.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження сутності та значення тероризму здійснюють: М. Волцер, Б. Гоффман, Дж. Файн, Г. Ле-Бон, Г. Мірській та члени міжнародних контр терористичних груп зокрема Combating Terrorism Center (CTC), International Institute for Counter-Terrorism (ICT) та інші, проте дана проблема потребує постійної уваги через постійні зміни у структурі діяльності системи терористичних організацій.

Цілі статті. Метою статті є дослідження та виділення найхарактерніших рис сучасної міжнародної терористичної діяльності а також поглиблення розуміння мотивів і причин міжнародного тероризму.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на багатовікову історію станом на сьогодні не існує універсального визначення поняття «тероризм». Головною перешкодою перед його розробкою є де-факто суб'єктивність та емоційність суджень стосовно тероризму як явища. А буква закону, як відомо, повинна бути чіткою та неупередженою.

Одна з перших спроб означити «тероризм» у міжнародному законодавстві була здійснена Лігою Націй. У «Конвенції про попередження та покарання тероризму» підписаній 16 листопада 1937 року в статті 1 пункті 2 знаходимо дефініцію «терористичного акту» як «кримінальних дій, спрямованих проти держави, що мають на меті або розраховані посіяти терор у свідомості певних осіб, груп осіб або суспільства загалом» [1]. Проте її не можна і близько вважати досконалою чи коректною щодо сучасного тероризму у своїй еволюції власне означення тероризму пройшло такі стадії:

—(1795-98) політика якобінців протягом Великого терору;

—(1916) спосіб, вживаний як революціонерами так і королями, вразити своїх ворогів та приклад тим, хто сповнений сумнівів щодо приєднання до них (революціонерів/королів), який в той же час задовольняє кровожерливі примітивні інстинкти, що притаманні багатьом людям [2];

—(1987) акт, що чиниться для досягнення нелюдської та аморальної мети, та включає у себе загрозу безпеці усіх видів та зневагу прав, визнаних релігією та суспільством [3].

Звертаючись до історії виникнення тероризму дослідники виділяють тираніцид, рух сікаріїв та аккадське поняття *melammu*, як історичні попередники «тероризму», а Велику французьку революцію – як власне «матір» цього поняття.

Тираніцид – вбивство тирана, яке, на відміну від регіциду або царевбивства, чинитися з метою всезагального блага; при цьому допускається як переслідування вищої мети, так і особистої помсти з боку вбивці.

Рух сікаріїв – релігійна секта у стародавній Юдеї, названа від «сіки», різновиду кинджала, яким здійснювалось убивство. Їхня діяльність протягом I ст. н.е. описується Йосефом Флавієм [4], зокрема у «Війні євреїв, або історії знищення Єрусалиму», де сікарії виступають злочинцями, які вбивали своїх політичних опонентів (переважно публічно) щоб домогтись власної мети - скинення влади Риму загалом та знищення колабораціоністів серед євреїв опосередковано (переважно вищих духовних осіб).

Обидва явища мають негативний відтінок (особливо діяльність сікаріїв) та є виключно злочинами, навіть якщо здійснюються на благо (тираніцид). Адже є радше проявами свавілля чи розбешеності.

Аккадське ж поняття *melammu* – є першим прикладами використання залякування, жорстокості чи військової агресії як політичного важеля та необхідної частини політики царя [5]. *Melammu* трактується як: королівська сила, застосована щодо

іншого монарха; страх, вселений царською або божественною силою, який змушує жителів іншої держави скоритись завойовнику. Окрім того, доволі чітко розрізняються поняття *melammi*, що вселяє монарх, та *melammi*, що вселяє божество. Що власне вкотре підкреслює його відмінність від каральної «правиці божої».

Тобто тероризм разом із суспільством пройшов тривалий процес становлення власне поняття та базових принципів діяльності.

Відповідно до історії загальною формулою успішного терористичного угруповання є: абсолютна меншість організаторів та носіїв першопричини (часто військова еліта або люди, що мають найбільшу владу) та певна пропорція між ідейними послідовниками «вторинної ідеї» (боротьба проти дискримінацій, за права, визволення з-під гноблення і т.і.), які апіорі не володіють по-справжньому цінною та правдивою інформацією, та найманцями, які в силу особливостей власного ремесла можуть як мати відомості щодо істинних намірів замовників, так і не мати їх або володіти недостовірними. Пропорція ж останніх протягом розгортання та еволюції терористичної діяльності постійно змінюється, проте загальною тенденцією є зменшення «ідейників» (з причини смерті, зачистки чи зневіри в ідеї) та збільшення числа «заробітчан» (які можуть переслідувати виключно мету збагачення, а можуть і задовольняти власні психологічні потреби, т. зв. «люди війни»).

Поняття сучасного тероризму бере свій початок зі створенням близькосхідної терористичної організації Аль-Каїда (Al-Qaeda), яка вперше виступила не просто «проповідником та захисником» власних політичних чи економічних інтересів, але і полігоном для захисту аналогічних інтересів своїх осіб-співзасновниць.

Сучасний тероризм містить низку особливих рис:

1. Будь-який терористичний акт у сучасному світі не є випадковим (навіть одиничні підриви, стрілянина є спровокованими відбутись в певному регіоні та певним способом). Тероризм зазнав впливу глобалізації і тяжіє до централізації (що

дозволяє виділити умовні центри, які здійснюють терористичні акти у всіх формах).

2. Сучасний тероризм – комплексне поняття, яке несе політичне, економічне, суспільне, релігійне та ідеологічне навантаження водночас.

3. Кожна існуюча міжнародна терористична група (установа) переслідує виключно матеріальні цілі (влада, гроші), які є першопричиною та першоджерелом тероризму, а ідеологічні, політичні, релігійні, соціальні гасла є виключно гаслами, які спрямовані на формування «гарматного м'яса», ідейних послідовників, які готові на все (по суті – джерело збагачення).

4. Терорист завжди залишається терористом.

5. Потрібно чітко відмежовувати тих, хто стоїть за тероризмом, його очільників та тих, хто власне його здійснює, адже в той час як перші двоє мають кожен власну мету, то решта – посправжньому вірять «місії», до втілення якої долучаються.

Провівши критичний аналіз сучасної терористичної діяльності можна скласти таку схему:

Мета 1. → [Мета 1.1; Місія] → Терор {одиничний (стихийний); регулярний (спланований)} → досягнення Мети 1. → повторення циклу зі створенням Мети 2.1, 2.2 ...

В даній моделі мета 1 – жага влади, грошей, матеріальної вигоди; мета 1.1 – прораховано досяжна соціальна/релігійна/політична/культурна мета, яка має «зачепити загал» та перевірити життєздатність; місія – завідомо недосяжна довгострокова «велика мета», до якої варто прагнути після успіху мети 1.1, спосіб утримати владу через механізм «усунення мети 1.1 – створення мети 2.1 (2.2, 2.3 ...)»; терор – власне терористична діяльність, яка включає в себе поодинокі спонтанні виступи, змотивовані: а) висвітленням успішних аналогічних атак у ЗМІ [6], б) активною пропагандистською та вербувальною роботою, відповідальність за теракт може бути як взятою на себе певною організацією, так і залишитись «анонімною», - та спланований терор – відкриті дії осіб, які офіційно називають себе учасниками терористичних угруповань, здійснюють масові теракти; «відкриті

перспективи» - власне ядро терористичної організації, те, що спонукає її до існування.

Варто зазначити, що лише після досягнення мети 1, тобто закріплення терористичної організації в регіоні, вона (організація) починає отримувати власний прибуток шляхом грабунку, незаконних оборотів зброї та наркотиків.

Дана модель розкриває ще одну тенденцію сучасного тероризму – відхід акценту від фізичного до ментального аспекту. Тобто грамотна пропаганда та продумана мета («розумний маркетинг») є джерелом успіху та гарантом довготривалості існування терористичної діяльності, і, як наслідок, максимальною довгою безкарністю та прибутковості справи.

Сучасний тероризм тяжіє до гласності та розповсюдження, на відміну від історичного тероризму, який характеризувався закритістю, таємністю та поінформованістю щодо плану та мети дій кожним учасником терористичної змови. Сучасні дослідники виділяють як аксіому твердження: «Якщо теракт не висвітлили ЗМІ, тобто про нього не дізнались, то він по факту не відбувся».

Таким чином вже на основі цього можна довести істинність наведеного у частині 1. твердження щодо кількісно-якісного складу терористичної організації. А сам факт наявності штучно створеної мети 1.1 передбачає певний (переважно мізерний) відсоток зацікавлених «ідейників», а мета 1. - наявності переважної більшості озброєних та навчених бойовиків, які здатні спланувати, організувати та здійснити успішний теракт, розраховуючи, відповідно, на певну винагороду.

Важливо також пам'ятати, що більшість очільників терористичних організації у світі були, є та залишаються далеко не найбільш бажаними та найнеблагополучнішими, найбільш пригнобленими та неосвіченими фанатиками [7].

Тобто міжнародний тероризм сьогодні формується виключно на засадах економічних та політичних вигод, а не революційних перетворень того ж виду.

За даними оцінки Forbes терористична діяльність у світі протягом 2014, 2015, 2016 років завдала збитків на 104 млрд., 91 млрд., 84 млрд. доларів США відповідно, що значно перевищує

минулий максимум у 76 млрд. доларів за 2001 рік [5]. Якщо розглядати витрати найбільших держав світу на озброєння з метою забезпечення безпеки або ведення бойових дій, то за даними SIPRI у 2017 році вони склали сумарно 1686 млрд. доларів з яких 610 млрд. припадає на США (35%), витрати країн-членів НАТО (з Штатами) – 900 млрд. (52%), 228 млрд. – Китай (18%), 66,3 млрд. – Росія (3,8%). Варто зазначити, що порівняно з минулим військові витрати РФ значно зменшились (на 20% порівняно з 2016 роком), що пов'язано зі значним занепадом економіки держави, спричиненим міжнародними санкціями щодо її терористичної та власне злочинної діяльності на сході України та на Близькому Сході [8].

Додамо до них витрати поза військовою сферою. До прикладу після терактів 2015 року у Франції, держава втратила 2.1 млрд. доларів через скорочення туристичних та купівельних надходжень. Хоча ці кошти складають лише 0.1% річного ВВП країни, туристичні фірми, перевізники та готелі на ряду з торговими центрами зазнали чималих збитків [9]. А оскільки Франція є другою найпотужнішою економікою ЄС, то навіть ці збитки так чи інакше сказались на економічному стані регіону.

За даними дослідження Forbes, опублікованого у січні 2018 [6], у 2017 році найбільші терористичні організації світу виявились і найбагатшими. Зокрема прибуток Хізбалли за 2017 рік склав 1.1 млрд. доларів (фінансування Ірану, торгівля наркотиками, зброєю, відмивання та фальшування грошей, контрабанда), дохід Талібану склав 800 млн. доларів (продаж наркотиків (переважно опіатів), піратський видобуток корисних копалин, зовнішнє фінансування), дохід Хамасу (сектор Газа) – 700 млн. доларів (незаконні операції з капіталом, інвестиції Ірану та Катару), Аль-Каїда – 300 млн. доларів (нелегальний обіг наркотиків, зброї, автомобілів, людей, сигарет, тютюну, зовнішнє фінансування, видобуток вугілля), ІДІЛ – 200 млн. доларів (видобуток нафти, газу, корисних копалин, обладнання зброї та людей, «кришування» підвладного населення), Робітнича партія Курдистану – 180 млн. доларів (наркотики (героїн та конопля), торгівля людьми, тютюном, сигаретами, легальне іноземне фінансування).

Висновки. Тероризм сьогодні – глобалізоване поняття, мутант, який не має жодного генетичного зв'язку з політичним тероризмом в класичному його розумінні. Те, чим стали європейські терористичні організації – праві рухи, які на зараз уникають зайвого кровопролиття, і це процес еволюції. Те, що є глобалізованим тероризмом сьогодні – використання крові для спотворення картини світу серед людей та погроз усім, хто «не з нами». За глобалізованими терористичними організаціями стоять великі гроші та великі амбіції, вони приносять величезні доходи та залучають велетенську кількість людських та матеріальних ресурсів, тому боротися з ними марно, їх можна тільки знищити або не допустити. Критично важливим сьогодні є розуміння мотивів та причин саме сучасного тероризму, які завжди є доволі простими та приземленими, що в подальшому дозволить ефективніше аналізувати події та прогнозувати майбутні, аби лише не стати чисєю маріонеткою в судженнях та не бути обдуреним тим, що відбувається довкола.

1. Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wdl.org/en/item/11579/>
2. Le Bon, Gustave, 1841-1931; Andrews, E., tr. The psychology of the great war. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: с.391 п. 4 <https://archive.org/details/psychologygreat00andrgoog/page/n394>.
3. Dr. A. William Samii. TEHRAN, WASHINGTON, AND TERROR: NO AGREEMENT TO DIFFER [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rubincenter.org/meria/2002/09/samii.pdf>
4. Josephus. The Wars of the Jews; Or, The History of the Destruction of Jerusalem. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/2850/2850-h/2850-h.htm#link42HCH0007>
5. Jonathan Fine Political Violence in Judaism, Christianity, and Islam: From Holy War to Modern Terror [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=JjXHBwAAQBAJ&pg=PA8&lpg=PA8&dq=puluhtu&source=bl&ots=rVeDY42jnd&sig=2ekyqL5al94cPw51LLN1LUyb4t4&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj_38KFqfbdAhUPh6YKHcXADcgQ6AEwBXoECAQQAQ#v=onepage&q=puluhtu&f=false.
6. Юлія Вергін, Наталія Мехед. Чим більше висвітлення терактів у ЗМІ, тим більше нападів? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/%D1%87%D0%B8%D0%BC-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.

7. Г. Мирский: Террористы – «люди, с которыми разговаривать бесполезно». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/351252.html>
8. Світові військові витрати у 2017 році становлять \$1,7 трлн – SIPRI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/svitovi-vijskovi-vitrati-v-2017-rotsi-sklali-1-7-trln-sipri-244202.html>
9. Jason Karaian. The Paris attacks will cost the French economy more than \$2 billion. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://qz.com/559902/the-paris-attacks-will-cost-the-french-economy-more-than-2-billion/>

УДК 314.04(477)

Вісин В. В. д.і.н., професор

Вісіна Т.М. к.і.н., доцент

Плотнікова К. А.

Луцький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз чинників зовнішньої міграції України. Встановлено найвагоміші фактори, що змушують українців покидати країну.

Ключові слова: міжнародні міграційні процеси, міжнародна міграція робочої сили, глобалізація.

Visyn V. V., Visyn T.M, Plotnikova K. A.,

SOCIO-ECONOMIC PROCESSES OF FOREIGN MIGRATION IN UKRAINE

The article analyzes the factors of external migration of Ukraine. Establish the most important factors that make Ukrainians leave the country. The population of Ukraine is constantly decreasing due to demographic, emigration processes, and now and due to a military conflict in the eastern regions of the country. The decline of the population as a result of emigration testifies to a number of unfavorable factors within the country which predetermine the displacement of the population into international migration processes. Obviously, this problem has a complex, systemic character, and its solution is based on the improvement of the socio-economic policy of the state. Objectives of the article □ to disclose the process of international labor migration in the context of the globalization of the world economy and the current trends in the development of international economic relations.

Migration processes are increasingly affecting the economic, social and cultural life of the population of the national economies involved in these relations. Under their influence, the transformation of socio-economic conditions of society's development takes place. Integration of Ukraine into the world economy has led to the intensive integration of the state into the international migration process. When Ukraine moved to a market economy, foreign labor migration grew rapidly. This was facilitated by: a

structural transformation of the economy, low living standards, unemployment, the need for people to make money or open their own businesses. At the same time, at the international level, under the influence of globalization, the intensification of migration processes took place, and in the late 1990s the demand for Ukrainian labor force in the EU and Russia increased. Gradually, labor migration has become more prolonged compared to temporary travel visits.

The analysis of the influence of socio-economic and demographic factors on the rate of emigration of the population of Ukraine makes the following conclusions. There is a direct relationship between the natural increase (reduction) of the population, the number of vacancies, the specific weight of the value of loans of Ukrainian banks in foreign currency and the indicator of the emigration of the population of Ukraine. The reciprocal relationship between GDP per capita, minimum wage, unemployment rate, consumer price index and the rate of emigration of the Ukrainian population is established. It has been demonstrated that the largest number of emigrants from Ukraine are determined by such indicators as the number of vacancies, GDP per capita, minimum wage.

Thus, it has been established that the number of emigrants from Ukraine increases with the increase in the difference in the minimum incomes caused by the reduction of wages in Ukraine. Equally important is the impact of the difference in per capita GDP in Ukraine and the EU. Reducing this difference increases the number of emigrants from the country. Consequently, the economic processes in Ukraine, which are included in the world labor market, are actively responding to changes in the social life of the country and its ties with other states. Also, the economic situation in the world and changes in the national labor market are influenced by the migration processes in Ukraine.

Key words: international migration processes, international migration of labor force, globalization.

Висин В. В., Висина Т.Н., Плотникова К. А.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы факторы международной миграции в Украине. Определены основные причины, заставляющие украинцев выезжать из страны.

Ключевые слова: международные миграционные процессы, международная миграция рабочей силы, глобализация.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Населення України постійно зменшується через демографічні, еміграційні процеси, а нині й через військовий конфлікт у східних областях країни. Скорочення населення внаслідок демографічних процесів (зменшення народжуваності й старіння) є цілком природним

явищем, притаманним розвиненим країнам світу. Натомість, зменшення населення внаслідок еміграції свідчить про низку несприятливих чинників усередині країні, які зумовлюють витіснення населення у міжнародні міграційні процеси. Сьогодні існує загроза активізації еміграційних процесів. Це потребує оцінки можливих наслідків істотного відтоку робочої сили за кордон, а відтак, розробки низки превентивних заходів для регулювання міграційних процесів. Очевидно, що ця проблема має комплексний, системний характер, а її вирішення базується на вдосконаленні соціально-економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Означена проблема міжнародної міграції певною мірою відображена в зарубіжній та вітчизняній літературі. Однак, у ній ще недостатньо відображені чинники зовнішньоекономічних міграційних процесів в Україні.

Цілі статті. Розкрити процес міжнародної міграції робочої сили у контексті глобалізації світового господарства й сучасних тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Міграційні процеси все більше впливають на економічне, соціальне й культурне життя населення національних економік, залучених у ці відносини. Під їх впливом відбувається трансформація соціально-економічних умов розвитку суспільства. Інтеграція України у світове господарство спричинила інтенсивне включення держави у міжнародний процес міграції. При переході України до ринкової економіки закордонна трудова міграція зростала швидкими темпами. Цьому сприяли: структурна трансформація економіки, низький рівень життя населення, безробіття, потреба людей заробляти гроші чи відкривати власний бізнес. Водночас, на міжнародному рівні під впливом глобалізації відбувалася інтенсифікація міграційних процесів, а у кінці 1990-х років зростав попит на українську робочу силу в країнах ЄС та Росії. Поступово трудова міграція стала більш тривалою порівняно з тимчасовими поїздками з метою торгівлі. До того ж, обсяги

міграції в Україні відрізняються від офіційних даних, оскільки достовірні масштаби трудової міграції з України важко оцінити [1].

На початку 2000-х років кількість емігрантів з України була дуже великою, наприклад, у 2002 р. – 76,3 тис. осіб. З покращенням соціально-економічних умов в країні, починаючи з 2003 р., кількість емігрантів суттєво знизилася, й у 2005 р. їх налічувалось вдвічі менше. Однак, останнім часом процес набрав зворотного напрямку [2]. Зростання міграцій пов'язано зі збільшенням диспропорцій економічного розвитку країн і регіонів. Сьогодні заробітки в розвинених країнах й країнах, що розвиваються, різняться на порядок. Якщо порівняти ВВП на душу населення в Україні й основних країнах-реципієнтах української робочої сили, то напрями трудової міграції виглядають цілком логічними (табл. 1).

Динаміка цього показника свідчить, що, попри майже десятилітнє зростання української економіки, все ж розрив ВВП на душу населення в Україні та країн призначення працівників-емігрантів практично не зменшувався, а у деяких випадках навіть зростає.

Таблиця 1

ВВП на душу населення України та основних країн-реципієнтів української робочої сили, тис. доларів США

	1996	2000	2004	2008	2010	2013	2015	2016	2017
Німеччина	21,9	23,4	25,5	26,9	28,3	31,3	35,6	48,5	50,42
Італія	21,8	23,1	25,0	26,6	28,2	29,8	30,8	36,87	38,14
Іспанія	17,9	19,8	21,8	23,4	25,1	28,4	32,0	36,44	38,28
Греція	14,1	15,4	17,4	19,6	22,2	24,6	29,4	26,84	27,73
Португалія	14,7	16,4	18,3	19,0	19,6	20,8	23,0	29,04	30,41
Чеська Республіка	13,8	14,0	15,4	17,2	19,4	21,2	24,7	33,52	35,51
Угорщина	10,0	11,5	13,2	14,7	16,8	17,9	19,3	27,77	29,47
Словаччина	9,3	10,4	11,3	12,8	14,6	16,9	22,0	31,40	33,02
Польща	8,1	9,2	10,4	11,2	13,0	14,5	17,6	27,74	29,52
Росія	5,8	6,0	7,1	8,1	9,9	11,6	16,1	26,93	27,83
Україна	3,6	3,6	4,1	4,9	6,4	7,5	7,3	8,33	8,71

За дослідженнями, основними причинами трудової міграції населення України за її межі на початку 2000-х років були низька заробітна плата, безробіття, бажання покращити умови життя, бажання швидко заробити гроші, незадовільні умови праці та ін.

(табл. 2) [3]. Для порівняння, мінімальна заробітна плата в країнах де найбільше працевлаштовуються українські трудові мігранти складає: у США – 1048 євро, Нідерландах – 1579 євро, Німеччині – 1498 євро, Великій Британії – 1401 євро, Греції – 684 євро, Польщі – 503 євро. В Україні – 108 євро.

Таблиця 2

Динаміка індексу споживчих цін (ІСЦ), рівня безробіття та середньомісячної заробітної плати в Україні в 2010–2017 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ІСЦ (до попереднього року)	109,1	104,5	99,8	100,5	124,9	143,3	109,3	119,1
Безробіття у в % до економічно активному населенню	8,9	8,7	8,2	7,8	9,7	9,5	9,7	9,9
Безробітних в середньому тис. ос.	1712,5	1660,9	1589,2	1510,3	1847,1	1654,0	1677,5	1697,3
Середньомісячна заробітна плата у % до попереднього року	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8	109,3	119,1
Середньомісячна заробітна плата	2250	2648	3041	3282	3480	4195	5183	7104

Аналізуючи цю таблицю ми бачимо, що безробіття має тенденцію до зростання і у 2017 р. 9,9 % економічно активного населення не мало роботи. Середня заробітна плата в Україні постійно скорочується і за останні п'ять років скоротилася більше ніж на 30 %, до того ж вона у 10–12 разів нижча ніж в розвинених країнах світу. Так, у 2013 р. середня заробітна плата була 3282 грн, або 410 дол. США, а в 2017 р. – 273 дол. США. Інфляційні процеси негативно позначаються на купівельній спроможності громадян й зменшують їх реальні доходи. Відтак, більш привабливими стають доходи отримані в іноземній валюті за кордоном.

За даними Світового Банку у 2017 р. за кількістю емігрантів (біля 6,6 млн.) Україна займала п'яте місце у світі. Серед основних міграційних потоків коридори «Російська Федерація – Україна» і «Україна – Російська Федерація» займають відповідно друге і третє місця в світі [4]. Зароблені за кордоном кошти мігрантів не лише покращують добробут домогосподарств, а й впливають на такі важливі макрорівневі процеси як інвестування та заощадження в

межах економічної системи. Тому, в контексті дослідження особливостей впливу міжнародної міграції на економічний розвиток національної економіки актуально проаналізувати й оцінити соціально-економічні причини зовнішньої міграції українського населення.

Країни Євросоюзу є одним з основних регіонів, куди прямують трудові мігранти з України (рис. 1). Це пов'язано з несприятливою демографічною ситуацією, яка потребує все більше механічного відтворення робочої сили в регіоні, а також певною міграційною політикою країн ЄС. Іншими факторами «тяжіння» мігрантів до країн ЄС, окрім демографічної ситуації, є вища, ніж в Україні, якість життя, безпеки, свободи. Найбільше українців їде працювати в Польщу – 22,5 % , Росію – 19,2 % та Чехію – 18 %.

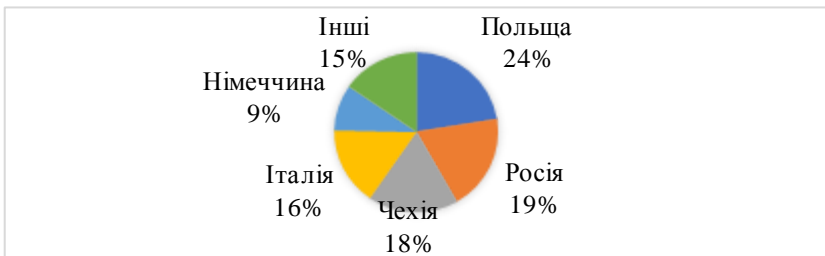

Рис. 1. Розподіл мігрантів з України до країн ЄС (%).

Серед факторів «виштовхування» мігрантів з країни можна виокремити соціальні загрози, нестабільність зайнятості, низький рівень розвитку економіки, якості життя, безпеки та екології, якості умов праці, нерозвиненість механізмів ринку праці, завищену вартість кредитів, страхування, ф'ючерсів, брак робочих місць, капіталу, прагнення поліпшити свій добробут шляхом застосування своєї праці на міжнародних ринках праці.

Характерною особливістю міграційних процесів є їх стихійність. У приймаючих країнах багато трудових мігрантів перебувають нелегально. Найбільший відсоток таких осіб у Польщі (56,2 %) та Італії (36,2%). Особливе занепокоєння викликає міграція кваліфікованих працівників з України. Вона має негативні наслідки не тільки для економіки, а й для соціальної безпеки країни

загалом [6]. По-перше, масова еміграція з України посилює навантаження на працююче населення. По-друге, вона має соціально-психологічні наслідки, зокрема, ослаблення інституту сім'ї, коли за кордон їдуть члени родини, залишаючи чоловіка, дружину, або неповнолітніх дітей. По-третє, еміграція звільняє ринок праці, який заповнюється іммігрантами з третіх країн а, відповідно, змінюється культурне життя. По-четверте, внаслідок еміграції кваліфікованих кадрів уповільнюється науково-технічний прогрес. Дослідники виокремлюють ще й політичний аспект міграції населення – створення непривабливого іміджу України як країни постачальника трудових мігрантів [7].

При цьому, через неврегульованість правових механізмів трудової міграції між країнами, українські мігранти за кордоном стикаються з низкою проблем. Це і потреба у вивченні мови країни, потреба у правовому захисті й інформації про особливості трудового та міграційного законодавства країни перебування. Також існують проблеми соціального захисту, безпечного й доступного переведення коштів із-за кордону в Україну. З поверненням на батьківщину (причинами чого можуть бути звільнення, закінчення терміну контракту, бажання приєднатися до родини та ін.), мігранти стикаються з проблемою пошуку роботи. При цьому, лише 50 % тих, що повернулися в Україну, закордонний досвід допоміг знайти кращу роботу [8].

Висновки. Таким чином, встановлено, що кількість емігруючих з України збільшується зі зростанням різниці в мінімальних доходах, зумовленим зменшенням заробітної плати в Україні. Не менш важливим є вплив різниці розмірів ВВП на душу населення в Україні та країнах ЄС. Зменшення цієї різниці збільшує кількість емігруючих з країни. Отже, економічні процеси в Україні, яка включена у світовий ринок праці, активно реагують на зміни у соціальному житті країни та її зв'язків з іншими державами. Також, на міграційні процеси в Україні впливають економічна ситуація в світі й зміни на національному ринку праці.

- Колектив авторів ; за ред. С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва – Одеса : Одеський національний університет, 2015. – С. 153–171.
2. Державна служба статистики України: [міграційний рух населення] // Офіц. веб-сайт, 1998-2015.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні / К. Кравчук // Аналітична записка МЗ/2014. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2014. – 15 с.
4. Кушнірчук-Ставніча О. М. Економічні та соціальні важелі протидії впливу працездатного населення за кордон / О. М. Кушнірчук-Ставніча. // Ефективна економіка. – 2010. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_3_16
5. Черняк Є. О. Поняття «золотого мігранта» в контексті державного регулювання міжнародної міграції робочої сили / Є. О. Черняк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – №10(199). – С.76–80.
6. Федосова В. І. Передумови, чинники та наслідки зовнішньої міграції [Електронний ресурс] / В. І. Федосова.– Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etel/2010_7_2/35.pdf
7. Міграція в Україні. Факти і цифри [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. – Режим доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
8. Курунова Ю. О. Міжнародна трудова міграція та міграційна політика / Ю. О. Курунова // Актуальні проблеми розвитку соціокультурної сфери: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Центр суспільних інновацій, «Сполом», 2014. – С. 19 – 26.

УДК 339.9

Вісіна Т. М., к.і.н., доцент

Кравчук П.Я., к.е.н., доцент

Олійничук Д. С., ст. групи МЕВмз-61

Луцький національний технічний університет

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА ПРОБЛЕМА: ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ

У статті проведено аналіз проблеми продовольчого забезпечення населення, нерівномірності виробництва і споживання продовольства в різних країнах світу і, як вони знайшли своє відображення в працях зарубіжних і вітчизняних науковців.

Ключові слова: глобальна продовольча проблема, продовольча безпека, споживання продовольчих ресурсів.

Visyna T., Kravchuk P., Oliynychuk D.

GLOBAL FOOD PROBLEM: EVOLUTION OF THEORETICAL APPROACHES

The article analyzes the problem of food supply of the population, the unevenness of production and consumption of food in different countries of the world and how they are reflected in the works of foreign and domestic scientists.

The issue of providing the population with the necessary food products was investigated from the beginning of economic theory. This problem was addressed in the writings of Physiocrats, Mercantilists, representatives of classical political economy and modern economic theory. The basis of the Malthusian theory is the law of decreasing fertility of the earth. According to this law, every additional investment of capital and labor in the land yields a smaller, compared with the previous contributions, effect. Subsequently, this law was developed in the theory of decreasing productivity factors of production. According to it, the marginal productivity of any factor is reduced under the condition of the limited other factors of production.

The Marxists saw the source of the food problem in the system of capitalist industrial relations. The capitalist system of production and distribution causes a low wage and an inadequate level of food for the working class. The availability of the food problem was based on the theory of added value and labor exploitation. The analysis of the global food problem is directly related to the theories of imperialism and neo-colonialism. According to this concept, neocolonialism is a system of unequal relations imposed by developed countries on sovereign countries in the world of Asia, Africa and Latin America, which is aimed at preserving the imperialist exploitation and dependence of the peoples of these countries. The system of neocolonial relations does not contribute to the development of the economies of developing countries.

Another approach to the analysis of the food problem is based on the asymmetry of economic development and uneven distribution and development of productive countries of the world. The food problem is not a consequence of food shortages, but of uneven production and consumption of food in different countries around the world. This approach was initiated by theories of absolute and relative advantages, which justified the necessity of international trade. The theory of the ratio of factors of production proves that the state is endowed with productive resources (land, capital and labor) unequally. This leads to different volumes of production of certain goods, specialization and the need for trade in one or another country. This theory explains the unevenness of food supply to individual countries. The volumes of food production in a given country depend on the level of development of factors of production. Therefore, theories of economic growth also explain the availability of food problems. As the countries of the world are at different stages of development, therefore, the level of production and consumption of food products is also significantly different, and in turn determines the availability of food problems.

In the twentieth century, the food problem was studied by many scientists. Within the limits of many theories of institutionalism, which in connection with the analysis connects economic problems with social, political, legal, ethical issues, the

problems of state regulation, public choice, property rights, transaction costs, firms' activities, business cycle cycles - that is, the whole set of relations , which forms the modern environment of socio-economic activity.

The analysis of foreign and domestic publications allows us to classify theoretical and methodological approaches to the study of the global food problem. There are five approaches that are based on the nature of the development of factors of production and the system of economic relations in the historical (temporal) and spatial plane, as well as the quality of institutions that regulate them.

Key words: global food problem, food safety, consumption of food resources.

Висина Т. Н., Кравчук П.Я., Олейничук Д. С.

ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ ПРОБЛЕМА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ

В статье проведен анализ проблемы продовольственного обеспечения населения, неравномерностей производства и потребления продовольствия в разных странах мира и их отражение в трудах зарубежных и отечественных ученых.

Ключевые слова: глобальная продовольственная проблема, продовольственная безопасность, потребление продовольственных ресурсов.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Продовольча проблема є однією із найгостріших проблем людського розвитку, з якою населення Землі стикається впродовж усієї історії свого існування. Це обумовило неухильну увагу науковців до аналізу та пошуку шляхів вирішення даної проблеми, що сформувало теоретико-методологічні засади дослідження глобальної продовольчої проблеми (ГПП).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Еволюція теоретичних поглядів на глобальну продовольчу проблему відображена в зарубіжній й вітчизняній літературі. Однак, вона потребує детальнішого комплексного дослідження.

Цілі статті. Розглянути еволюцію теоретичних поглядів дослідження глобальної продовольчої проблеми; висвітлити підходи до визначення категорії «продовольча проблема».

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найважливішою проблем сьогодення є глобальна продовольча

проблема. Існуюча в усі часи, вона є актуальною і в ХХІ столітті. Наявність якісних і доступних продовольчих товарів у необхідних обсягах залишається основою існування будь-якої людини й країни.

Сутність продовольчої проблеми проявляється у нерівномірному розподілі продовольчих ресурсів між країнами світу та недостатньому рівні харчування значної кількості населення планети.

Важливість продовольчої проблеми обумовлена тим, що вона пов'язана із базовими основами існування людства як біологічного різновиду. Рівень забезпеченості населення продуктами харчування впливає на існування фізіологічного, психологічного, інтелектуального стану людей, він впливає на рівень соціального спокою або напруги у суспільстві. Нестача продовольства призводить до неминучої загибелі людей. Глобальна продовольча проблема існувала в історії людства завжди і наносила величезну шкоду людській популяції.

Питання забезпечення населення необхідними продуктами харчування досліджувалося від початку економічної теорії. Ця проблема розглядалась у працях фізіократів, меркантилістів, представників класичної політекономії і сучасної економічної теорії. Одним із перших учених, що вивчав продовольчу проблему, був представник класичної школи економічних наук ХІХ століття англієць Томас Роберт Мальтус (1766–1834). Розглядаючи динаміку обсягів виробництва продуктів харчування та чисельності населення, він у своїй праці «Досвід про закон народонаселення» (1798) дійшов висновку, що чисельність населення зростає в геометричній прогресії, а виробництво продуктів харчування – в арифметичній, внаслідок чого виникає абсолютне перенаселення і дефіцит продовольства [1].

В основі мальтузіанської теорії лежить закон спадної родючості землі, який був сформульований французьким економістом Ж. Тюрго. Згідно з даним законом, кожні додаткові вкладення капіталу і праці в землю дають менший, порівняно з попередніми внесками, ефект. Він свідчить про обмеженість можливостей збільшення виробництва сільгосппродукції та

продовольства. Цей закон враховував лише природну родючість землі, ігноруючи можливості науково-технічного прогресу, тому часто критикувався багатьма науковцями. Однак в подальшому даний закон отримав розвиток в теорії убуючої продуктивності чинників виробництва. Д. Б. Кларка [2], згідно якого гранична продуктивність будь-якого чинника знижується при умові обмеженості інших чинників виробництва. На сучасному етапі функціонує цей закон в аграрній сфері. Інтенсифікація виробництва є головним фактором і напрямком розвитку, оскільки екстенсивний шлях практично вичерпав себе – всі придатні землі планети (при нинішньому рівні розвитку виробничих сил) вже введені в обробіток. На сучасному етапі виявилась одна суттєва обставина, яка стала тривожним сигналом для людства – з'являється все більше ознак того, що індустріалізація сільськогосподарського виробництва стає все менш продуктивною, а її ефективність також все більше наближається до своєї межі.

Розвиток ринку, промислового виробництва обумовив суттєве скорочення частки сільськогосподарських виробників. Тому, не дивлячись на підвищення продуктивності праці у аграрному секторі економіки, проблема продовольчого забезпечення населення залишалася гострою, вона обумовлена не лише обмеженими обсягами виробництва продуктів харчування, але системою розподілу доходу. Саме цей чинник вважали головним у виникненні продовольчої проблеми для робітничого класу представники марксистського напрямку політичної економії. Джерело продовольчої проблеми марксистів вбачали в системі капіталістичних виробничих відносин: капіталістична система виробництва і розподілу обумовлює низьку заробітну плату і недостатній рівень харчування робітничого класу. Досліджуючи проблему життєвого рівня найманих працівників, К. Маркс відзначав масові прояви в європейських країнах недостатнього рівня харчування, а то й голоду, які обумовлені надмірною експлуатацією та низькою оплатою праці [3]. Наявність продовольчої проблеми обґрунтовувалась теорією доданої вартості та експлуатації робочої сили. Такий підхід пов'язувався з низькою вартістю робочої сили найманих працівників, яка формується в

системі капіталістичного господарства. Вона обґрунтовувалась теоріями природної ціни праці (Д. Рікардо, А. Тюрго), фонду заробітної плати (Дж. Ст. Міль), які доводили неможливість підвищення заробітної плати найманих працівників вище певного природного рівня. Тому Ф. Енгельс, аналізуючи становище робітничого класу в Англії, відзначав: «Само собою зрозуміло, що якість, як і кількість харчів залежить від заробітної плати і, що низькооплачувані робітники голодують навіть тоді, коли у них є робота, в особливості коли у них велика сім'я; кількість цих низькооплачуваних робітників є значною» [4].

Аналіз глобальної продовольчої проблеми безпосередньо пов'язаний з теоріями імперіалізму і неоколоніалізму (поч. ХХ ст. (1910)) – засновники: О. Бауер, Дж. Гобсон, Р. Гільфердінг, В. Ульянов (Ленін). Згідно з даною концепцією неоколоніалізм – система нерівноправних (економічних і політичних) відносин, нав'язувана розвиненими державами суверенним країнам світу Азії, Африки та Латинської Америки, яка спрямована на збереження імперіалістичної експлуатації і залежності народів цих країн. Матеріальною основою неоколоніалізму в країнах, що розвиваються, є монополістичний капітал імперіалістичних держав – іноземних компаній (або їх філій), банків тощо [5]. Система неоколоніальних відносин не сприяє розвитку економіки країн, що розвиваються.

Поряд зі збереженням колишніх колоній і напівколоній аграрно-сировинними придатками економіки високорозвинених капіталістичних країн, у кінці ХХ століття поширилася тенденція перетворення країн, що розвиваються у «виробничий придаток» світового капіталістичного господарства загалом. Транснаціональні монополії намагаються перевести в країни Східної Європи, Азії, Африки, Латинської Америки й колишнього Союзу радянських соціалістичних республік (СРСР) менш рентабельні виробництва й виробництва, які потребують природних й трудових ресурсів і забруднюють навколишнє середовище. Використовуючи дешеву робочу силу, монополістичний капітал намагається створити в країнах, що розвиваються цілі цикли виробництв, які дають більший прибуток, ніж в високорозвинених капіталістичних

країнах. Це заважає розвитку агропромислового комплексу (АПК), вирішенню продовольчої проблеми та подоланню бідності в країнах, що розвиваються.

Ще один підхід до аналізу продовольчої проблеми базується на асиметричності економічного розвитку й нерівномірності розміщення та розвитку продуктивних країн світу. Продовольча проблема це наслідок не дефіциту продовольства, а нерівномірності виробництва та споживання продовольства в різних країнах світу. Цей підхід започаткований теоріями абсолютних і відносних переваг, у яких обґрунтовувалась необхідність міжнародної торгівлі. Теорія співвідношення факторів виробництва Б. Оліна й Е. Хекшера доводить, що держави наділені виробничими ресурсами (землею, капіталом та працею) неоднаково. В одних країнах багато робочої сили, в інших – мінеральних ресурсів, ще в інших – велика площа орних земель. Тобто, одні чинники в надлишку, інші – в дефіциті. Це обумовлює різні обсяги виробництва певних товарів, спеціалізацію та необхідність торгівлі у тій чи іншій країні [6]. Ця теорія пояснює нерівномірність забезпечення окремих країн світу продовольчими ресурсами. Обсяги виробництва продовольства певної країни залежать від рівня розвитку чинників виробництва. Тому теорії економічного зростання також пояснюють наявність продовольчої проблеми. У книзі американського економіста й соціолога У. Ростоу «Стадії економічного зростання» (1960) визначено п'ять таких стадій, залежно від рівня розвитку техніки, ділової активності та споживання. За теорією Дж. Гелбрейта людське суспільство еволюціонує через доіндустріальну, індустріальну й постіндустріальну стадії, що зумовлено різним розвитком чинників виробництва. Оскільки країни світу знаходяться на різних стадіях розвитку, тому й рівень виробництва та споживання продуктів харчування теж суттєво відрізняється, а у свою чергу обумовлює наявність продовольчої проблеми.

Сьогодні все більше науковців досліджують проблему асиметричного розвитку світового господарства. Зокрема, О. Чебряк обґрунтовує асиметричність пропозиції продовольчих товарів в країнах світу якістю та масштабами земельних ресурсів,

які залежні від розвитку АПК країни та природно-кліматичних умов [7]. У ХХ столітті продовольча проблема вивчалася багатьма вченими і науковими колективами. В межах багатьох теорій інституціоналізму, який при аналізі пов'язує економічні проблеми з проблемами соціальними, політичними, правовими, етичними тощо, досліджуються проблеми державного регулювання, суспільного вибору, прав власності, трансакційних витрат, діяльності фірм, циклів ділової активності – тобто усієї сукупності відносин, яка формує сучасне середовище соціально-економічної діяльності.

К. Р. Макконел і С. Л. Брю в підручнику «Економікс» розглядають інституціональні та ресурсні можливості розвитку сільського господарства й вирішення світової проблеми голоду [8]. Нобелівський лауреат 1998 року А. Сен аналізує продовольчу проблему з позицій ринкового підходу та суспільного вибору, згідно з яким споживання соціальних груп, сімей або індивідуумів залежить від їх купівельної спроможності. При цьому обсяги покупок залежать від доходів населення, рівня цін на продовольчі товари, рівня заробітної плати та наявних заощаджень [9].

Чимало вчених аналізують причини виникнення й механізми розвитку продовольчої проблеми з позицій процесів глобалізації та формування світової економічної системи. Деякі теорії обґрунтовують об'єктивну необхідність формування єдиної світової системи, зокрема, Концепція світової системи (Теорія нового міжнародного розподілу праці кін. 70-х років ХХ ст., – засновники Ф. Фробел, І. Валерстайн). Згідно з концепцією, світова система поділяється на 3 рівні: центр, периферію і напівпериферію. Країни центру, акумулюючи більшість ресурсів і доходів, мають значно кращі можливості для вирішення продовольчої проблеми. Країни периферії (з традиційною економікою) стають залежними та не здатні самостійно вирішити продовольчу проблему.

Більшість зарубіжних та вітчизняних дослідників розглядають продовольчу проблему у контексті концепції продовольчої безпеки. Продовольча безпека домашніх господарств існує, коли всі члени сім'ї завжди мають достатню кількість їжі для активного, здорового способу життя [10].

Висновки. Проведений аналіз зарубіжних та вітчизняних публікацій дозволяє класифікувати теоретико-методологічні підходи дослідження глобальної продовольчої проблеми. Виокремлено п'ять підходів, які ґрунтуються на характері розвитку чинників виробництва й системи економічних відносин в історичній (часовій) та просторовій площині, а також якості інституцій, що їх регулюють.

1. Мальтус Т.Р. Дослідження закону народонаселення / Т.Р. Мальтус. – К.: Основи, 1998. – 535 с.
2. Кларк Д. Б. Распределение богатства / Д. Б. Кларк. – М., 1992. – С. 22.
3. Маркс К. Капитал. / К. Маркс. – М.: Издательство политической литературы, 1983. – 3883 с.
4. Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии / Ф. Энгельс, К. Маркс. – Соч. – Т. 2. – М.: Политиздат, 1959. – С. 309.
5. Гильфердинг Р. Капитализм, социализм и социал-демократия: сб. статей и речей / Р. Гильфердинг. – М.-Л.: Госиздат, 1928.
6. Flam H. / Flam Harry. M. June Flanders. 1991. Heckscher-Ohlin Trade Theory. MIT Press.
7. Чеберяк О. В. Ключові тенденції розвитку глобального продовольчого ринку / О. В. Чеберяк // Міжнародна економічна політика. Спецвипуск. Частина 2. – 2012. – С. 364–370.
8. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю; [пер. с англ. II-го изд.] К., Харар-Демос, 1993. – 785 с.
9. Singer E. Evaluation of the pretest results for the Food Security Supplement to April 2014 CPS. / Singer E., Hess J. Washington D.C: U.S. Bureau of the Census, Center for Survey Methods Research. 2013.
10. Food Security Indicators of China // FAO. – [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.fao.org>.

УДК 339

Галазюк Н.М., к.е.н., доцент

Луцький НТУ

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В статті розглянуто особливості регулювання міжнародного ринку інформаційних технологій. Виділено основні передумови інтеграції вітчизняного ІТ ринку у систему світогосподарських зв'язків.

Ключові слова: ІТ-ринок, інформаційні технології, апаратне забезпечення, програмне забезпечення, інформаційно-технологічні послуги.

N. Galaziuk

REGULATION OF THE INTERNATIONAL MARKET OF INFORMATION TECHNOLOGIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

In today's society, the volume of new information products and technologies is constantly increasing, the possibility of rapid information transfer, which leads to the transformation of the information technology market (IT market), is growing. The growing demand for information resources and services expands the capacity of countries to develop the field of information technology in the international environment. The regulation and definition of the specifics of the informatization of the post-industrial economy is a very relevant and important issue for Ukraine in the current conditions of management. The purpose of the article is to study the peculiarities of the regulation of the international IT market, to determine the preconditions for integrating the domestic IT market into the system of world economic relations. From the beginning of the XXI century, the international information technology market is undergoing significant changes. The most noticeable is the liberalization of the IT market, due to the development of new information technologies, the growing importance of them for national economies and the development of international IT product market trade. The regulation of the international IT market and its sectors is carried out at three levels, namely world, international and national. At each level, the regulation of the development of the IT market is carried out by authorized bodies and organizations. It should be noted that the international regulation of the functioning of the IT market should be combined with national legal regulation, and the main tendencies of which should be the unification and implementation of the mechanism of international regulation in the internal national mechanisms of states. The main instruments of regulation of the international IT market are legal norms and acts of various meanings, which are appropriate to be grouped into four groups: information and legal norms of international acts; information and legal norms of the Constitution of the nationality; normative legal acts of a complex branch of information technologies; information and legal norms in other branches of legislation. All of Ukraine's strategic priorities regarding the integration of domestic IT market into the system of world economic relations are connected with solving the problem of increasing Ukraine's competitiveness in the international information technology market. The factors hampering the presence of Ukrainian companies in this market are: uncertainty in floating exchange rates; discriminatory and non-discriminatory restrictions sometimes imposed by local governments; currency problems; big expenses for the adaptation of the marketing complex; increase in the impact of TNCs on the international service market; insufficiently developed technologies for providing information services and quality of the latter; underdevelopment of the institutional base of international trade in information technology; the impact of the global economic crisis. To increase the impact of the IT sphere on the economy, Ukraine needs to establish relations and work closely with its foreign counterparts, the top countries in terms of IT development. International cooperation with the best in the development of IT countries of the world will allow Ukraine to develop the national industry, to create competitive products and services in the world experience of the countries under study, to expand the opportunities for the exchange of international trade, to increase the level of

international technological cooperation and to create a solid alliance of information and communication technologies.

Key words: IT market, information technologies, hardware, software, informational and technological services.

Галазюк Н.Н.

РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО РЫНКА ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены особенности регулирования международного рынка информационных технологий. Выделены основные предпосылки интеграции отечественного ИТ-рынка в систему мирохозяйственных связей.

Ключевые слова: ИТ-рынок, информационные технологии, аппаратное обеспечение, программное обеспечение, информационно-технологические услуги.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному суспільстві безупинно збільшується обсяг нових інформаційних продуктів та технологій, зростає можливість оперативної передачі інформації, що приводить до трансформації ринку інформаційних технологій (ІТ-ринку). Зростаючий попит на інформаційні ресурси та послуги розширює можливості країн для розвитку сфери інформаційних технологій у міжнародному середовищі. Збільшення обсягу програмного забезпечення, швидке зростання чисельності користувачів і обсягу операцій у мережі Інтернет, розширення систем електронної торгівлі, обумовлює грандіозні зміни в усій системі світової економіки. З метою пристосування до нових змін більшість країн світу намагаються стимулювати розвиток галузі інформаційних технологій завдяки активній участі у регулюванні внутрішнього ринку ІТ, переходом від контролю до ринкової конкуренції, в результаті чого, з'являється можливість для появи на внутрішньому ринку нових ІТ-компаній, а також можливість залучення інвестицій в національну економіку.

Регулювання та визначення специфіки інформатизації постіндустріальної економіки, є дуже актуальним та важливим питанням для України в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. У наукових публікаціях українські вчені Г. С. Терлецька, К. І. Ладиченко, Т. Ю. Морозова, С. В. Войтко, А. Є. Литвин, О. С. Бабанін та іноземні фахівці В. Агапов, Н. Ашіш, А. Смирнова ґрунтовно дослідили аспекти формування, розвитку та регулювання міжнародного ринку інформаційних технологій. Внесок кожного автора у дослідження проблем регулювання міжнародного ІТ-ринку створює значний рівень наукових знань і практичних розробок, необхідних для здійснення адекватної політики на рівні окремої держави з урахуванням особливостей розвитку міжнародного ІТ-ринку.

Цілі статті. Метою статті є дослідження особливостей регулювання міжнародного ІТ-ринку, визначення передумов інтеграції вітчизняного ІТ ринку у систему світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

З початку ХХІ ст. міжнародний ринок інформаційних технологій зазнає суттєвих змін. Найбільш помітною є лібералізація ринку ІТ, це зумовлено розвитком нових інформаційних технологій, зростанням значущості їх для національних економік і розвитком міжнародної торгівлі продукції ринку ІТ. Регулювання міжнародного ринку ІТ та його секторів здійснюється на трьох рівнях, а саме світовому, міжнародному та національному. На кожному із рівнів, регулювання розвитком ринку ІТ здійснюють уповноважені органи та організації. Слід зауважити, що міжнародне регулювання функціонування ринку ІТ повинно поєднуватися з національно-правовим регулюванням та основними тенденціями якого повинні стати уніфікація та імплементація механізму міжнародного регулювання у внутрішні національні механізми держав. Модель взаємодії рівнів регулювання міжнародного ринку ІТ відображено на рис. 1.

Як бачимо, з рисунку міжнародний ринок інформаційних технологій насамперед підпадає під дію загальновизнаних норм міжнародного права. Окрім публічного права на міжнародний

ринок впливають державні регулятори країн-учасниць, які універсалізуються з міжнародними актами.

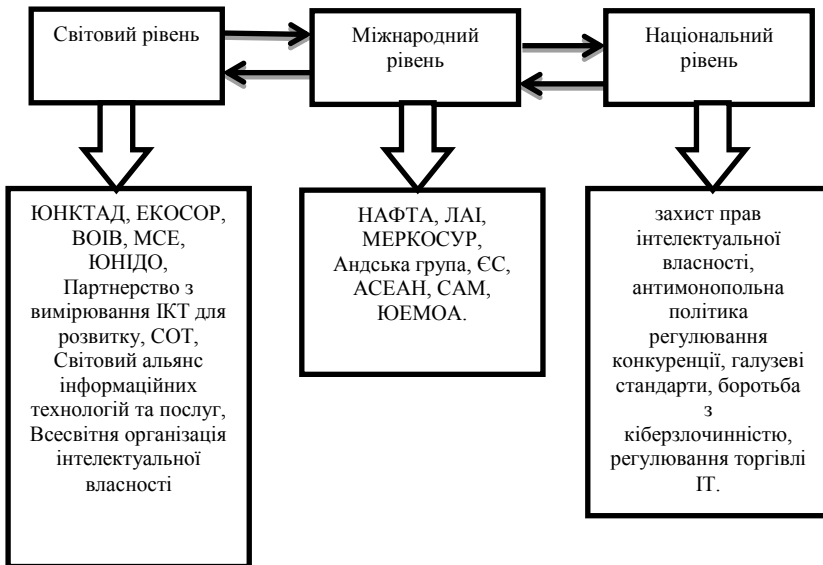

Рис. 1. Модель регулювання міжнародного ринку інформаційних технологій

Джерело: складено за [2, с. 35].

Основними інструментами регулювання міжнародного ринку ІТ є правові норми та акти різного значення, які доцільно об'єднати в чотири групи:

- по-перше, інформаційно-правові норми міжнародних актів;
- по-друге, інформаційно-правові норми Конституції національної приналежності;
- по-третє, нормативно-правові акти комплексної галузі інформаційних технологій;
- по-четверте, інформаційно-правові норми у складі інших галузей законодавства.

Внутрішньодержавні і міжнародні норми і принципи, що стосуються використання інформаційних і телекомунікаційних систем і мереж, так само як і право на комунікацію, право на

недоторканність приватної власності, традиційне авторське право, швидко застарівають, втрачають свою регулюючу роль у цій сфері правового регулювання, оскільки їх розробка не встигає за темпами розвитку нових інформаційних технологій. У такій ситуації держави усе частіше застосовують метод загального регулювання, встановлюючи на міжнародному рівні тільки рамки і єдині для всіх учасників підходи до врегулювання проблеми, опускаючи більш детальне правове регулювання на рівень національних законодавств [2, с. 36].

Регулювання міжнародного ринку інформаційних технологій повинно поєднуватися з їх національно-правовим регулюванням, основними тенденціями якого повинні стати уніфікація та імплементація механізму міжнародного регулювання у внутрішні національні механізми держав.

Слід зауважити, що необхідна гармонізація національних систем у тій мірі, яка необхідна, з одного боку, для створення єдиної системи торгівлі та захисту прав учасників міжнародного ринку ІТ з іншого – для захисту інформаційних продуктів.

У зв'язку із розширенням пропозиції на міжнародному ринку ІТ важливе значення має національне регулювання інформаційно-комунікативних відносин, що повинно надавати повноцінні гарантії для учасників. Але при цьому необхідна оцінка впливу глобалізаційних процесів на економічну та інформаційну безпеку будь-якої окремої країни-учасниці ринку.

Важливе значення для розвитку міжнародного законодавства у сфері інформаційних технологій мають Окінавська Хартія Глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року. Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства визначає таке: «Інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства ХХІ ст. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти та роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку економіки. ... Ми повинні зробити так, щоб ІТ служили досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення сталого економічного зростання, підвищення суспільного

добробуту, стимулювання соціальної злагоди та повної реалізації їх потенціалу в галузі зміцнення демократії, транспарентного і відповідального управління, прав людини, розвитку культурного різноманіття і зміцнення міжнародного миру і безпеки. Досягнення цих цілей і рішення виникаючих проблем потребують розробки ефективних національних та міжнародних стратегій...» [1].

Усі стратегічні пріоритети України щодо інтеграції вітчизняного ІТ ринку у систему світогосподарських зв'язків пов'язані із вирішенням проблеми підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку інформаційних технологій. Чинниками, що стримують присутність українських компаній на цьому ринку, є: невизначеність при плаваючих валютних курсах; дискримінаційні та недискримінаційні обмеження, які іноді встановлюють місцеві уряди; валютні проблеми; великі витрати на адаптацію маркетингового комплексу; зростання впливу ТНК на міжнародному ринку послуг; недостатньо розвинуті технології надання інформаційних послуг та якість останніх; нерозвиненість інституційної бази міжнародної торгівлі інформаційними технологіями; вплив світової економічної кризи.

В Україні уже сформувалися певні передумови для активної участі у міжнародних операціях зовнішнього підряду: Україна посідає 15-те місце у світовому рейтингу виробників програмного забезпечення; близько 55-60% українського аутсорсингу є експортноорієнтованим; українські аутсорсери успішно виконали проекти для NASA, Boeing та інших великих організацій, що створює хорошу репутацію вітчизняним компаніям у цій сфері; в Україні створено Альянс компаній-аутсорсерів інформаційних та комп'ютерних послуг - Українську Hi-Tech Ініціативу, діє громадська робоча група «Електронна Україна», що лобіюють інтереси галузі; навіть за відсутності державної підтримки галузь демонструє понад 40% зростання, а щорічний обсяг ринку аутсорсингу становить 600 млн. дол.; завдяки аутсорсингу відбувається повернення в Україну програмістів, що виїхали за кордон на початку 90-х рр. XX ст. (значна їхня частка повернулася у ролі підприємців і готова вкладати інвестиції в сектор

наукомістких видів послуг) [5; 6].

Висновки. Отже, лібералізація на міжнародному ринку ІТ сприяла покращенню умов торгівлі інформаційними технологіями, зменшенню цін, загостренню конкуренції на світовому ринку інформаційних технологій. Потужним важелем впливу на міжнародне регулювання ринку ІТ є держава. Саме державне регулювання розвитку ринку ІТ спрямоване на досягнення максимальної ефективності функціонування ринкових механізмів, що досягається, насамперед, за рахунок уніфікації національних механізмів країн учасниць міжнародного ринку ІТ до міжнародних норм й стандартів.

Для збільшення рівня впливу сфери ІТ на економіку, Україна повинна налагоджувати відносини та тісно співпрацювати з іноземними колегами – топ-країнами за рівнем розвитку ІТ. Міжнародне співробітництво з кращими у розвитку ІТ країнами світу дозволить Україні розвинути національну галузь, створити конкурентоспроможну продукцію та послуги на світовому досвіді досліджуваних країн, розширить можливості обміну міжнародної торгівлі, збільшить рівень міжнародного технологічного співробітництва та дозволить створити міцний союз (технопарки, кластерна система, асоціації тощо) інформаційно-комунікаційних технологій.

1. Окинавская хартия глобального информационного общества. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
2. Ставицька А. В. Теоретичні засади економіко-правового регулювання світового ринку інформаційних технологій / А. В. Ставицька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 13. - С. 35-38.
3. Ежова Л. Інформаційний маркетинг: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т. – К.: КНЕУ, 2002. – 560с.
4. Омеляненко В.А. Роль інформаційних технологій в глобальній економіці / В.А. Омеляненко, Д.О. Глушенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/5.pdf>.
5. Веприцько О.А. Аутсорсинг: проблеми та перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://mev-hnu.com/load/studentska_naukovo_praktichna_konferencija/5_ekonomichni_procesi_i_sistemi_modeli_i_instrumenti_zabezpechennja/autsorsing_problemi_ta_perspektivi_rozvitku_v_u_krajini/25-1-0-144.

6. Микросистема. Офіційний сайт. Зарплата ІТ-спеціаліста в Україні: красиві багатозначні цифри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ms.km.ua/itnews/hi-news.ru/cnews.ru/?ct=detail&nid=951>.

УДК 339.9

Галазюк Н.М. к.е.н., доц.

Середа О.П. ст.гр. МЕВМ-61

Луцький НТУ

НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто базові поняття процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю. Стаття присвячена дослідженню теоретичних аспектів зовнішньоекономічної діяльності сучасних вітчизняних підприємств. В ній розкриваються основні наукові підходи щодо вдосконалення і оптимізації процесу виходу українських підприємств на зовнішні ринки.

Ключові слова: конкуренція, зовнішні ринки, зовнішньоекономічна діяльність підприємства, маркетингова стратегія.

Galaziuk N., Sereda O.

FEATURES OF IMPROVEMENT OF MANAGEMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The socio-economic essence of foreign economic relations manifests itself, both in their significance for the development of the national economy, and in solving the problems of domestic and foreign policy. During its development, foreign economic relations became a complex system of international economic relations, which today is regarded as a world economy.

Modern processes of globalization of world economic development do not overlook Ukraine, which integrates into the world economy. The main subject of international economic relations is the enterprise as a key link in the market economy. Foreign economic activity of the enterprise is an important and indispensable sphere of economic activity, which, when effectively using the whole complex of modern forms and methods of international business, can positively influence the technical level of production, its efficiency, quality of the produced products.

The purpose of this study is to identify the main ways to improve the foreign economic activity of enterprises.

Access to the external market is always connected with the beginning of a new competitive struggle. So, if existing partners in the company already have a connection and supply system, cooperation with future partners should be carefully considered taking into account regional peculiarities, because all countries differ in terms of demand for one or another product.

In conditions of high saturation and sometimes over-saturation of world commodity markets, each commodity producer is forced to struggle hard for the benefits of consumers, which is provided only to the most competitive goods.

Necessary development of the concept of mastering the foreign market and sales. As you know, in international marketing, there are different ways to enter the markets of individual countries. The choice of a particular method depends on the results of the market research, financial capacity, enterprise goals, etc. The development of an international marketing policy is aimed at identifying the optimal balance of the directions and resources necessary to ensure the greatest effectiveness of the process of penetration into the foreign market. The next step - the search for a foreign counterparty - is carried out according to the results of market analysis and marketing research.

The scientific novelty of the study is to identify the preconditions and develop general recommendations on how to improve the foreign economic activity of enterprises. In the conditions of saturation of markets by commodities, enterprises must conduct a rigid struggle for potential consumers. This stimulates them to improve export performance, improve product quality, which enables domestic enterprises to achieve long-term competitive advantages.

Key words: competition, external markets, foreign economic activity of the enterprise, marketing strategy.

Галазюк Н.Н., Серода О.П.

НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассмотрены базовые понятия процесса управления внешнеэкономической деятельностью. Статья посвящена исследованию теоретических аспектов внешнеэкономической деятельности современных отечественных предприятий. В ней раскрываются основные научные подходы по совершенствованию и оптимизации процесса выхода украинских предприятий на внешние рынки.

Ключевые слова: конкуренция, внешние рынки, внешне-экономическая деятельность предприятия, маркетинговая стратегия.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціально-економічна суть зовнішньоекономічних зв'язків проявляється, як у їх значенні для розвитку національної економіки, так і у вирішенні завдань внутрішньої та зовнішньої політики. За час свого розвитку зовнішньоекономічні зв'язки

перетворилися в складну систему міжнародних економічних відносин, яку сьогодні розглядають як світове господарство.

Сьогодні практично немає такої галузі в промислово розвинутих країнах, що не була б втягнута в сферу зовнішньоекономічної діяльності.

Сучасні процеси глобалізації світового економічного розвитку не оминають і Україну, яка інтегрується в світової економіки. Основним суб'єктом міжнародних економічних відносин виступає підприємство як ключова ланка ринкової економіки. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства є важливою і невід'ємною сферою господарської діяльності, яка при ефективному використанні всього комплексу сучасних форм і методів міжнародного бізнесу здатна позитивно впливати на технічний рівень виробництва, його ефективність, якість виробленої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання функціонування та необхідності вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємства широко висвітлені, насамперед, у зарубіжній науковій літературі. В Україні зазначеними проблемами займаються такі фахівці, як Павлюк Т.С., Максимець О.В., Гребельник О.П., Завьялов П., Яковлев А., Завьялов П. та ін.

Це обумовлює можливість глибокого і всебічного аналізу проблеми формування та вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Цілі статті. Метою даного дослідження є визначення основних шляхів покращення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вихід на зовнішній ринок завжди пов'язаний з початком нової конкурентної боротьби. Так, якщо з існуючими партнерами у підприємства вже налагодженні зв'язки та система постачання, то співпрацю з майбутніми партнерами потрібно чітко продумати з урахуванням

регіональних особливостей, адже всі країни відрізняються між собою за рівнем попиту на той чи інший товар.

В умовах високої насиченості, а інколи перенасиченості світових товарних ринків кожен товаровиробник змушений вести жорстку боротьбу за переваги споживачів, що надається лише найбільш конкурентоспроможним товарам. Тобто таким, які на одиницю своєї вартості задовольняють більше потреб, на більш високому рівні, ніж товари конкурентів.

Зростаючий інтерес до якості, що викликаний посиленням конкурентної боротьби на всіх без винятку світових ринках, ставить цілком конкретні завдання перед виробниками продукції. В наш час, покращити якість означає підвищити конкурентоспроможність своїх товарів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [2, с. 23].

Щодо підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства, то тут, перш за все, доцільно визначити ті країни, що є привабливими для подальшої співпраці, проаналізувати існуючі зовнішньоекономічні зв'язки та виділити перспективні напрями розвитку.

Головною метою має бути ретельний аналіз системи міжнародної торгівлі, економічного середовища країни, куди буде здійснюватись проникнення, а також необхідно враховувати політико-правові та культурні особливості її середовища [5, с.26].

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку потрібно розробити стратегію зовнішньоекономічної діяльності, тобто єдиний напрямок, який буде враховувати внутрішні можливості підприємства та ринкові умови, в яких йому доводиться функціонувати.

Також важливим фактором удосконалення зовнішньоекономічної діяльності є оцінка та аналіз сильних і слабких сторін підприємства. Слабкі сторони дадуть змогу підприємству визначити небезпеку зі сторони зовнішнього оточення, а сильні сторони – використовувати можливості зовнішнього середовища. Зазвичай, для цього здійснюється SWOT-аналіз підприємства, що надає оцінку можливостей і загроз діяльності на зовнішньому ринку [4, с. 36].

Активне застосовування заходів щодо стимулювання збуту на сьогодні є ефективним і порівняно недорогим методом залучення потенційних покупців.

Стимулювання сприятиме збільшенню обсягів продажів за короткий період, виведенню товару на новий ринок, підтримці інших інструментів просування.

Фахівці зазначають, що якщо підприємство прагне впроваджувати ефективну зовнішньоекономічну політику, то доцільно, насамперед, удосконалювати маркетингову складову своєї діяльності. Для цього потрібно здійснювати найбільш ефективні, з точки зору експертів, маркетингові заходи.

Зокрема, до них відносяться:

1. Direct Mail — розсилка потенційним замовникам рекламних матеріалів підприємства у вигляді ділових пропозицій. В межах діяльності менеджерів планується відвідування ними підприємств, що отримали ділові пропозиції по електронній та звичайній пошті, з метою отримання попередніх замовлень. Менеджери, в такому випадку, виконують роль посередників між підприємством та замовниками, роблячи акцент на тих вигодах, які принесе клієнту укладання довготривалого договору з їх підприємством. Фахівці зазначають, що даний спосіб приваблення клієнтів є досить ефективним для виявлення потенційних замовників, а також для налагодження комерційних зв'язків, збору інформації про споживачів, інтересу до запропонованого товару тощо.

2. Заочна участь у майбутніх закордонних виставках. Заочна участь у виставках передбачає розповсюдження рекламних матеріалів підприємства всім відвідувачам вибором партнера, завищенням цін (витрати з дистриб'ютора переносяться на кінцевого споживача), розбіжностями в стратегічних цілях із новим партнером, проблемами в розподілі прибутків (у разі утворення спільного підприємства). Однак, якщо підприємство вирішило придбати інше підприємство для проникнення на зовнішній ринок, або створити спільне підприємство, то в довгостроковій перспективі це надасть змогу легше зайняти певну ринкову нішу.

Суть наукового підходу до вдосконалення і оптимізації процесу виходу українських підприємств на зовнішні ринки полягає в необхідності комплексної організації даного процесу з включенням в нього всієї сукупності можливих дій потенційного експортера в сучасних умовах з урахуванням їх важливості і причинно-наслідкового взаємозв'язку.

Важливим початковим етапом в зв'язку з цим є формування переліку потенційних зарубіжних ринків збуту продукції, його детальний аналіз і вивчення.

Основні об'єкти аналізу і вивчення міжнародних ринків [2, с.121]:

1) ринкове макросередовище, до компонентів якого відносяться: демографічне середовище, економічне середовище, політична середовище й т.д.;

2) вимоги закордонного ринку до споживчих властивостей товару, рівень конкурентоспроможності продукції, що випускається;

3) фактори привабливості зарубіжного ринку: економічні та технологічні чинники ринкового потенціалу і т.д.;

4) ємність зовнішнього ринку, характер і еластичність попиту;

5) рівень світових цін і тенденції їх зміни;

6) ступінь і характер ринкової конкуренції;

7) форми роботи на зарубіжному ринку, форми посередницьких угод, види угод, форми торгівлі.

Після чіткого визначення, з якими країнами з початкового списку вітчизняний виробник воліє вести зовнішньоторговельне співробітництво, слід вивчити обставини роботи на ринку іноземного партнера, тонкощі законодавчого регулювання галузі, в тому числі процесу реєстрації виробів, вимог щодо сертифікації та інших бар'єрів для виходу на ринок.

Далі необхідна розробка концепції освоєння іноземного ринку і реалізації збуту. Як відомо, в міжнародному маркетингу існують різні способи виходу на ринки окремих країн. Вибір конкретного способу залежить від результатів проведеного дослідження ринку, фінансових можливостей, цілей підприємства

та ін. Розробка міжнародної збутової політики спрямована на виявлення оптимального співвідношення напрямків і коштів, необхідних для забезпечення найбільшої ефективності процесу проникнення на зовнішній ринок. Наступний етап – пошук іноземного контрагента – проводиться в залежності від результатів кон'юнктурного аналізу і маркетингових досліджень.

Якщо підприємство має невеликий досвід у зовнішньоторговельній діяльності, вірогідним виходом може стати залучення посередника (дилера в іноземній державі).

Отже, щоб виявити шляхи підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності підприємств необхідно:

- проаналізувати динаміку розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства;
- дослідити раціональність використання ресурсів, заінтересованість у продукції підприємства на зовнішньому ринку;
- комплексно дослідити проблеми підвищення ефективності розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- виявити перспективні напрями удосконалення системи управління та планування зовнішньоекономічних зв'язків на рівні підприємства;
- удосконалити організаційно-економічні заходи щодо підвищення конкурентоспроможності експортної продукції;
- оцінити рівень і якість виконання підприємством зобов'язань по контрактах з іноземними партнерами, дослідити ефективність та переваги такої співпраці;
- проаналізувати методики аналітичної оцінки ефективності окремої експортної операції [1, с.46].

Як видно, спектр можливих напрямів удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємства досить широкий. Однак, підприємству необхідно серед різноманіття можливих варіантів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків відібрати саме ті напрями, які є найбільш реальними та досяжними.

При цьому слід виділити ряд критеріїв, яким мають відповідати шляхи вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності. Такими критеріями є: збільшення обсягів виробництва, забезпечення зростання надходжень валютної виручки,

прискорення оборотності оборотних коштів, посилення конкурентних позицій на обраних ринках та у вибраних регіонах, скорочення витрат на виробництво продукції.

Найголовнішими критеріями ефективності вибору того чи іншого шляху вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємства мають стати збільшення рентабельності виробництва і реалізації продукції, а також зростання прибутку. Оскільки, саме прибуток є основним кінцевим результатом усіх напрямків фінансово-господарської діяльності та основним джерелом фінансових ресурсів підприємства.

Висновки. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні передумов та розробці загальних рекомендацій щодо шляхів удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. В умовах насиченості ринків товарами, підприємства повинні вести жорстку боротьбу за потенційних споживачів. Це стимулює їх до удосконалення експортної діяльності, підвищення якості продукції, що дає змогу вітчизняним підприємствам досягати довгострокові конкурентні переваги.

Для вирішення проблем управління організації ЗЕД підприємств України можна запропонувати наступні кроки:

- по-перше, підвищення технічного рівня підприємств, а, відповідно, це дасть змогу підвищити якість продукції і конкурентоздатність наших підприємств на міжнародних ринках;

- по-друге, впровадження нових ресурсо- та енерго-зберігаючих технологій, що повинно однозначно враховуватися при плануванні всієї господарської діяльності підприємств та при плануванні та управлінні ЗЕД підприємств зокрема;

- по-третє, залучення до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємствами висококваліфікованих фахівців, а також правильний вибір форм та методів проведення ЗЕД та механізму регулювання та управління зовнішньоекономічною діяльністю на підприємствах;

- по-четверте, зазначимо, що при плануванні, організації та управлінні зовнішньоекономічною діяльністю підприємств України обов'язково повинно бути вирішено цілий ряд певних задач, серед яких головними можемо назвати наступні: формування

оптимальної структури управління; координація управління ЗЕД з іншими видами діяльності підприємства на внутрішньому ринку; розробка стратегічних напрямків зовнішньоекономічної діяльності; а також облік і контроль ефективності зовнішньоекономічних операцій, інформаційне забезпечення рішень в сфері зовнішньоекономічних відносин з іноземними партнерами.

Проведення SWOT-аналізу дасть можливість визначити свої сильні сторони для подальшого розвитку та слабкі сторони, щоб мінімізувати їх вплив на результати діяльності. Експерти зазначають, що саме удосконалення маркетингової діяльності та стимулювання збуту надає підприємствам нових потенційних споживачів та збільшення обсягів продажу за короткостроковий період.

1. Завьялов П. Проблеми міжнародної конкурентоспроможності товаровиробників та способи їх вирішення/ Маркетинг, 2008. – 45-49 с.
2. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник / О. П. Гребельник, О. О. Романовський. — К.: Деміур, 2009. — 296 с.
3. Дахно І. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посібник / І. І. Дахно. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 328 с.
4. Максимець О.В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / О.В. Максимець, А.М. Вічевич. — Львів: Афіна, 2011. — 140 с.
5. Яковлев А. І. Удосконалення методів визначення ефективності ЗЕД // Фінанси України, 2010. – 25-27с.
6. Єрьомін А.В. Вплив процесу глобалізації на формування і трансформацію конкуренції / Вісник СГСЕУ, 2010. № 2 (31).
7. Павлюк Т.С. Аналіз проблем управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств машинобудівної галузі України / Т.С. Павлюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент, 2015. – 142-145с.

УДК 330.322

Жданова Л.Л., д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ І НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ

Предметом дослідження статті є соціальні інститути, що стимулюють технічний прогрес та індустріалізацію економіки. Мета дослідження – виявити

можливості нової індустріалізації в Україні, виходячи із специфіки її інституціональної структури. Принципово новим є поставлене питання про профспілку як соціальний інститут індустріалізації і про специфіку вітчизняних профспілок як симулякрів.

Ключові слова: інститут, індустріалізація, деіндустріалізація, технічний прогрес, профспілка, симулякр.

Lyudmila Zhdanova

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF INDUSTRIALIZATION AND NEW INDUSTRIALIZATION

Social institutions that stimulate technological progress and industrialization of the economy are the presented article subject. The purpose of the study is to identify the possibilities of new industrialization in Ukraine, based on the specifics of its institutional structure.

The article shows that in the institutional system of developed countries, the main social institution that initiates technical progress and industrialization of the economy is trade union. Trade unions are seeking for a wage increase that encourages employers to introduce in their enterprises inventions that supplant labour, to raise the technical level of their companies.

The creation of such trade unions in modern Ukraine is difficult, because this institutional niche is already occupied by trade unions inherited from the Soviet system, where they did not solve the problems of labour cost and working time, their activities were limited to mass cultural work. This is what they continue to do in modern Ukraine. The low cost of labour was one of the reasons of the economy de-industrialization.

In modern conditions of deployment of the new industrial revolution, very slow technical progress is possible only in those sectors that operate on the domestic market and do not face international competition. Otherwise, the situation is with manufacturers who are forced to compete in the global market. Low staff salaries are their competitive advantages, however, low technical level of production makes their products uncompetitive. For these reasons, since the beginning of market transformations, domestic producers of technically complex diversified products have collapsed, competing with foreign firms not only in terms of the price of goods, but also in terms of quality. At the same time, producers of standardized products that competed with foreign firms only in terms of the price of goods turned out to be competitive. They began to increase production volumes and supplies to foreign markets.

As a result, Ukraine has lost engineering industries, but increased the scale of production in agriculture, where it has comparative economic advantages. At the same time, the domestic economy does not produce the means of labour necessary for agriculture, that is, simultaneously with the expansion of the production of agricultural products, it increases the demand for agricultural equipment, which it buys on the world market, paying for it by agricultural products. Under these conditions, new industrialization becomes an urgent task.

Considering that the internal institutional environment and global competition are pushing the Ukrainian economy not towards new industrialization, but, on the

contrary, towards deindustrialization, it is necessary to work out a state development strategy. The development of such a program is possible only under the condition of consolidation of social forces that are interested in economic progress, are able to influence on the government and control its actions.

The study was performed by a genetic method based on the unity of the historical and the logical in the process of ascent from the abstract to the concrete. A fundamentally new is the question posed about trade union as a social institution of industrialization and about the specifics of domestic trade unions as simulacrum.

The research is aimed primarily at the development of the theory of industrialization, in which at present the issues of institutional support of technical progress are on the periphery of the researchers attention.

The findings of the study can also be used in the development of economic policies aimed at stimulating technological progress and the industrialization of the economy of Ukraine.

Key words: institute, industrialization, deindustrialization, technical progress, trade union, simulacrum.

Жданова Л.Л.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ И НОВОЙ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ

Предметом исследования статьи являются социальные институты, стимулирующие технический прогресс и индустриализацию экономики. Цель исследования – выявить возможности новой индустриализации в Украине, исходя из специфики ее институциональной структуры. Принципиально новым является поставленный вопрос о профсоюзе как социальном институте индустриализации и о специфике отечественных профсоюзов как симулякрах.

Ключевые слова: институт, индустриализация, деиндустриализация, технический прогресс, профсоюз, симулякр.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Промислова революція і потім індустріалізація забезпечили найбільші темпи зростання багатства суспільства. Промислова революція, яка характеризується радикальною зміною технологічних процесів, здійснюється у відносно стислі терміни. На відміну від неї, індустріалізація як еволюційний етап у розвитку продуктивних сил, характеризується широким розповсюдженням технологій, що запропоновані промисловою революцією. Такий розрив між створенням нових технологій та розширенням їх використання розкриває простір для здійснення індустріалізації навіть у тих країнах, які не ініціювали їх винахід. Виходячи з цього, всебічне

дослідження індустріалізації має не лише теоретичне, але і практичне значення для країн, які відстали в рівні свого розвитку. У такому дослідженні перш за все увагу необхідно приділити інститутам, які сприяють індустріальному розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідники все більше звертають увагу на нову промислову революцію, яка розгорнулася у розвинутих країнах, відповідно, і на нову індустріалізацію, яка слідує за промисловою революцією. Відносно нової промислової революції, дослідники концентруються на аналізі змін у продуктивних силах. Цей напрямок досліджень представлений працями таких вчених, як Е. Бриньолфсон і Е. Макафі, П. Марш, Дж. Ріфкін, К. Шваб. Відносно нової індустріалізації, увагу дослідників привертають зміни у інститутах. Цей напрямок досліджень представлений працями таких вчених, як Д. Аджемоглу і Дж. А. Робінсон, Р. Аллен, Н. Розенберг і Л. Е. Бірдцел, Е. де Сото та ін. Одночасно все більше прибічників набуває концепція нової індустріалізації як моделі економічних перетворень в Україні. Внесок у розробку цієї концепції зробили В. Г. Бодров, В. П. Вишневський, В. М. Геєць, А. Я. Глуха, П. С. Ещенко, Л. О. Збаразська, М. І. Зверяков, Ю. В. Кіндзерський, О. В. Летуча. Однак, на сьогодні ще не можна констатувати, що вже з'ясовано комплекс та ієрархію інститутів, необхідних для здійснення нової індустріалізації в Україні, яка суттєво зменшила свій індустріальний потенціал у процесі ринкової трансформації. Необхідність таких досліджень викликана прагненням вітчизняного суспільства інтегруватися у європейську економіку, якій властиві розвинуті інститути, що стимулюють нову промислову революцію і нову індустріалізацію.

Цілі статті. Метою написання даної статті є визначення базових інститутів, що сприяють індустріалізації, та дослідження специфіки їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інституціоналізм багатство народів пов'язує перш за все з набором правил, що визначають умови функціонування і розвитку суспільного виробництва. Наукова задача дослідження процесу

індустріалізації полягає в тому, щоб з'ясувати, чому в тій чи іншій країні ресурсів, необхідних для створення нових продуктивних сил, тобто заощаджень та інвестицій, цілком вистачає, а в іншій – бракує. У цьому поясненні інституціональна теорія акцент робить на формуванні інституційного середовища, що стимулює нагромадження капіталу, і, як наслідок, – створення нових продуктивних сил.

До основних, базисних інститутів як правило відносять інституціональну стабільність, низькі податки, стабільність цін, недоторканність власності, недоторканність особистості, соціальну мобільність, конкурентні ринки, права інтелектуальної власності [1, с. 210-237]. Такі фундаментальні інститути створено майже у всіх країнах світу, як у тих, що першими встали на шлях розвитку ринкової економіки, так і у тих, які запізнилися з ринковими перетвореннями – у колишніх колоніях та залежних країнах, а ще пізніше – у пострадянських країнах. Серед цих інститутів найважливішу роль відіграють такі, що забезпечують нагромадження капіталу. Більшість дослідників вважає такими інститутами права власності. Однак закони про власність, які сформовано майже у всіх країнах світу, не працюють за межами Заходу [2, с. 155-208]. Такий стан справ пов'язаний з тим, що захист прав власності потребує цілого комплексу суспільних інститутів, які виходять за межі економіки. Мова йде про правові та політичні інститути. Таким чином, створення інститутів економічного розвитку виявляється складним процесом, реалізація якого невід'ємна від політико-правового процесу.

Вчені доводять, що політика і політичні інститути визначають вибір економічних інститутів [3, с.14-15]. Саме від політичних інститутів залежить, чи можуть громадяни впливати на прийняття рішень політиками. Інакше кажучи, чи будуть політики діяти в інтересах громадян, або вони зможуть використовувати владу, довірену їм суспільством (а то і узурповану ними), для власного збагачення і проведення політики, яка вигідна тільки їм, але абсолютно не вигідна виборцям. При такому трактуванні взаємозв'язків політики і економіки центральною проблемою у формуванні інститутів розвитку стає проблема контролю виборців

(громадян) над політиками і держслужбовцями (владою). Найважливішим стає формування таких інститутів громадянського суспільства, які здатні забезпечити розробку владою економічної політики, що віддзеркалює економічні інтереси суспільства у цілому, а не лише інтересів самих політиків.

Цілком зрозуміло, не всі інститути громадянського суспільства мають однакові можливості тиску на владу. Найпотужнішою силою володіють масові і добре організовані інститути, які спроможні не лише висловити власні інтереси, але й завдати економічного збитку владі у разі неврахування цих інтересів. Таким інститутом у розвинутих країнах сьогодні є профспілки. Тиск профспілок на роботодавців примушує тих підвищувати заробітну плату, що робить працю дорогим ресурсом і мотивує роботодавців шукати можливостей замінити цей дорогий ресурс більш дешевим. На допомогу приходить техніка. Технічний прогрес, а потім – науково-технічний прогрес, промислова революція, а потім – індустріалізація розвиваються лише за умови постійного тиску профспілок на роботодавців з вимогами підвищення заробітної плати. Так розгортаються події у розвинутих країнах. У пострадянських країнах, у тому числі і в Україні, профспілки не тиснуть на роботодавців з метою підвищення заробітної плати, і як результат – не відіграють ролі мотиватора змін у технічному рівні виробництва. Такий стан справ пов'язаний з тим, що сучасні українські профспілки є спадкоємцями радянських профспілок, які не вирішували проблем вартості праці та тривалості робочого часу. Їх компетенції обмежувалися культурно-масовою роботою та матеріальною допомогою окремим членам колективів у заздалегідь обговорених випадках. Саме такими функціями обмежена діяльність і сучасних вітчизняних профспілок, що суттєво, інституціонально відрізняє їх від профспілок західних країн. Вітчизняні профспілки – це інший інститут, який не співпадає за своїми суспільними функціями з профспілками розвинутих країн. Проте він зберігає таку саму назву і, більше того, він залишається самим масовим суспільним інститутом у сучасній Україні. Такі інститути, які лише ззовні, формально схожі на справжні, але по суті реальними не являються,

називаються симулякрами. Симулякри займають відповідну нішу інституціональної системи суспільства і не допускають туди справжній інститут. Як наслідок відсутності тиску на роботодавців з метою підвищення заробітної плати, вітчизняні підприємці не мотивовані підвищувати технічний рівень виробництва, впроваджувати у виробництво досягнення науково-технічного прогресу. Відповідно і перед владою не постає проблема врегулювання суперечок між найманою працею і роботодавцями, не постає проблема стимулювання технічного прогресу, створення нових робочих місць у високотехнологічних секторах виробництва, розвитку науки і наукового обслуговування, створення технопарків і технополісів.

У сучасних умовах розгортання нової промислової революції дуже повільний технічний прогрес можливий тільки у тих секторах і видах виробництва, які працюють на внутрішній ринок і не стикаються зі світовими фірмами-конкурентами. Іншим є положення справ у тих виробників, які примушені конкурувати зі світовими виробниками. Цілком зрозуміло, що низька заробітна плата персоналу є їх конкурентною перевагою, проте низький технічний рівень виробництва робить їх продукцію неконкурентоспроможною. Саме з цих причин з початку ринкових перетворень розорилися вітчизняні виробники технічно складної диверсифікованої продукції, які конкурували з іноземними фірмами не лише за параметром ціни товару, але й за параметром якості. Одночасно виробники стандартизованої продукції, які конкурували з іноземними фірмами лише за параметром ціни товару, виявилися конкурентоспроможними. Вони почали нарощувати обсяги виробництва і обсяги поставок на закордонні ринки. Цей шлях зміни галузевої структури вітчизняної економіки не є принципово новим у світі. До пострадянських країн саме так змінювалася галузева структура економік колоній та залежних країн. Як визначає Р. Аллен: «У міру зникнення в Азії і на Близькому Сході дрібного виробництва, зайняті в ньому робітники переміщалися в сільське господарство і країни цих регіонів ставали експортерами пшениці, бавовни, рису та інших сировинних товарів. Іншими словами, так відбувалося становлення сучасних

слаборозвинених країн. Ці події не були пов'язані ні зі змовою багатих, ні зі звичайним колоніалізмом (хоча він і зіграв свою роль). Вони були наслідком одного з фундаментальних принципів економічної науки – порівняльної переваги. Відповідно до цієї теорії, країни, які торгують між собою, спеціалізуються на випуску тих товарів, які вони здатні відносно ефективно виробляти» [4, с. 81-82]. Однак міжнародна спеціалізація на основі принципу порівняльних переваг зумовила безперервне зростання відмінностей у відносній ефективності інвестицій в різних галузях економіки. Дію цього принципу можна пояснити на прикладі з історії виготовлення текстильних виробів з бавовни в Індії та Англії. Під час промислової революції продуктивність праці в англійській бавовняній промисловості росла в міру вдосконалення машин і устаткування. Відповідно до принципу порівняльних переваг, підвищення продуктивності в Англії, за умови, що в Індії продуктивність праці в галузі підвищувалась не настільки високими темпами, означало зростання конкурентоспроможності англійських виробників бавовняних тканин і одночасне зниження рівня конкурентоспроможності індійських постачальників. І навпаки, порівняльна перевага Індії у виробництві сільськогосподарської продукції мала збільшитися, а Англії – зменшитися. Принцип порівняльних переваг передбачає, що високий темп зростання продуктивності в період промислової революції мав сприяти індустріальному розвитку Англії і, навпаки, деіндустріалізації Індії. Так і сталося. Індія втратила колишні переваги у виробництві тканин, але придбала переваги у сфері сільськогосподарського виробництва. Історія індійського виробництва текстилю у XIX столітті була типовою для більшої частини третього світу того часу. Асиметричні технічні зміни укупі з глобалізацією сприяли промислому розвитку західних країн і одночасної деіндустріалізації економік Азії. Результатом цих процесів став слаборозвинений третій світ [4, с. 83-84].

Ринковий механізм деіндустріалізації економіки, проаналізований Р. Алленом на прикладі економіки Індії є універсальним, він діє і у сучасній економіці. Саме так відбулася деіндустріалізація економіки України, яка втратила галузі

машинобудування і збільшила масштаби виробництва у сільському господарстві, де має порівняльні економічні переваги. При цьому вітчизняна економіка не виготовляє засоби праці, необхідні для сільського господарства, тобто одночасно з розширенням виробництва аграрної продукції збільшується попит на сільгосптехніку, яку вітчизняні аграрії купують на світовому ринку, сплачуючи за це аграрною продукцією. За таких умов нова індустріалізація стає невідкладним завданням. Проте, враховуючи, що внутрішнє інституціональне середовище та світова конкуренція підштовхують економіку України не до нової індустріалізації, а, навпаки, до деіндустріалізації, необхідно звернути увагу на досвід країн, яким вдалося здійснити індустріалізацію у стислі терміни.

Такий досвід, починаючи з XIX століття, накопичено країнами, правлячі кола яких усвідомили власне відставання від лідерів індустріального розвитку і, прагнучи подолати це відставання, розробляли комплекси політичних заходів, спрямованих на індустріалізацію економіки.

На відміну від них, правлячі еліти колоній і залежних країн, в силу особливостей своїх економічних інтересів і політичних систем не усвідомлювали необхідності і не мали економічних мотивів для здійснення стратегії розвитку. У цих країнах формувалася компраторська буржуазія, котра проводила економічну політику, спрямовану на вигоду правлячих еліт, а не інтереси суспільства у цілому.

Схожа ситуація складається в пострадянських країнах. З точки зору політиків і держслужбовців, немає ніякої необхідності вводити більш корисні для економічного зростання інститути, якщо діючі інститути набагато краще служать інтересам самої правлячої еліти. Для розробки ефективної економічної політики, що розкриває простір індустріалізації, політична влада повинна бути рівномірно розподілена, уряд має бути підзвітний громадянам і реагувати на їх вимоги, а економічні стимули створювати інновації та впроваджувати їх у виробництво повинні бути у широких верств населення.

Висновки. Отже для здійснення індустріалізації та нової індустріалізації необхідний комплекс суспільних інститутів,

найважливішими серед яких є профспілки, здатні чинити тиск на роботодавців з метою підвищення заробітної плати. Саме висока заробітна плата мотивує підприємців впроваджувати у виробництво досягнення науково-технічного прогресу. Створення таких профспілок у сучасній Україні ускладнено, тому що ця інституціональна ніша вже зайнята профспілками, успадкованими від радянської системи, де вони не вирішували проблем вартості праці та тривалості робочого часу, а обмежувалися лише культурно-масовою роботою. Саме цим вони продовжують займатися і в сучасній Україні. Відтак, індустріалізація потребує розробки державної стратегії розвитку, яка можлива лише за умови консолідації суспільних сил, які зацікавлені в економічному розвитку і які спроможні впливати на владу та контролювати її дії.

1. Кларк Г. Прощай, нищета! Краткая экономическая история мира / пер. с англ. Н.Эдельмана. – 2-е изд. – М.: Издательство Института Гайдара, 2013. – 544с.
2. Сото Э. де. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире // Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 272с.
3. Аджемоглу Д., Робинсон А. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. – М.: АСТ, 2016. – 693 с.
4. Аллен, Р. Глобальная экономическая история : Краткое введение [Текст] / пер. с англ. Юрия Каптуревского. М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. — 224 с.

УДК 339.7

Зеленко С.В., к.е.н. доцент

Бродська І.І. к.е.н. доцент

Гаврилук В.Ю.

Луцький національний технічний університет

МІСЦЕ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ

В статті розкрито особливості розвитку лісового господарства України, охарактеризовано принципи стратегічних напрямів розвитку та визначено проблеми, які повинні бути вирішені. На основі вивчення стану лісозабезпеченості України встановлено, що необхідно посилити заходи щодо контролю за використанням лісових ресурсів.

Ключові слова: облік в лісгоспах, облік загальноновиробничих витрат, розвиток обліку і лісгоспах, проблеми обліку в лісовому господарстві, розподіл загальноновиробничих витрат.

Zelenko S., Brodska I., Havryluk V.

THE PLACE OF ACCOUNTING IN THE FORESTRY DEVELOPMENT STRATEGY

The study is devoted to the study of the place of accounting in the forestry development strategy of Ukraine. The urgency is caused by the needs of society in the production of wood, by-products of forest products, creates recreational opportunities, as well as improves the economic and ecological state of the country by increasing the volume of forest plantations.

Recent changes in the legal framework for national inventory of forests, electronic logging of wood, strengthening control over the use of wood by permanent forest users who are directly outside the control of the State Forest Agency emphasize the problems and the need to address the above issues. Administrative reform enabled the united territorial communities to exercise control over the use of wood and forest, to regulate rent payments. At the same time, the regulatory issue remains unresolved.

Forests across the territory of Ukraine are very evenly distributed and concentrated mainly in Polissya and the Ukrainian Carpathians. It is because of such unevenness that the forest does not reach the optimum level.

It is determined that the level of Ukraine's supply of forests is the lowest among neighboring countries. The forestry sector operates on the basis of the strategy. To study the degree of solving forest problems, the relationship between the principles of the development of the industry and the main problems solved by the strategy is explored.

It is established that the greatest problems exist in determining the cost price of finished products. Remaining unresolved issues of distribution of total production costs and their distribution base.

Based on the characteristics of existing approaches to the distribution of total production costs, it is suggested to use the distribution base with respect to the time of wood processing.

This method will provide accurate calculation of the cost of manufactured products, specifies the share of costs by the centers of responsibility.

It is determined that the account should take into account the need to form the following technical and economic indicators: the number of hours worked, the number of cut own and give-and-take raw materials, the number of recycled logs, the number of manufactured materials from their own and give-and-take raw materials, the number of labor-worked human-days.

Accounting for logging processes will reduce or eliminate many economic, environmental and socio-legal issues. In this way, it is possible to increase the level of security of the state and the population by production, while reducing illegal logging, as well as improving the economic and environmental situation in the country by increasing plantings. A properly selected method of calculation and distribution of total

production costs will help correctly calculate the cost of production and determine the costs of the organization.

Key words: accounting for forestry enterprises, accounting for total production costs, development of accounting and forestry enterprises, accounting problems in forestry, distribution of total production costs.

Зеленко С.В., Бродская И.И., Гаврилюк В.Ю.

МЕСТО БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЛЕСНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В статье раскрыты особенности развития лесного хозяйства Украины, охарактеризованы принципы стратегических направлений развития и определены проблемы, которые должны быть решены. На основе изучения состояния лесообеспеченности Украины установлено, что необходимо усилить меры по контролю за использованием лесных ресурсов.

Ключевые слова: учет в лесхозах, учет общепроизводственных расходов, развитие учета и лесхозах, проблемы учета в лесном хозяйстве, распределение общепроизводственных расходов.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Лісова промисловість відіграє важливу роль для населення країни в цілому. Ця галузь забезпечує різноманітні потреби суспільства – виробництво деревини, побічної лісопродукції, створює рекреаційні можливості, а також покращує економічний та екологічний стан країни за рахунок збільшення обсягу лісових насаджень.

Ефективна діяльність лісових господарств, перспективність їх розвитку обговорюється довгий час та перебуває у центрі уваги як наукової спільноти, так і органів державної влади. Останні зміни в нормативно-правовому забезпеченні щодо національної інвентаризації лісів, електронного обліку деревини, посилення контролю за використанням деревини постійними лісокористувачами, які прямо непідконтрольні Дерлісагенству підкреслюють гостроту проблеми та нагальність вирішення окреслених питань. Проблема поглиблюється також внаслідок адміністративної реформи, яка дала можливість ОТГ здійснювати контроль за використанням деревини та лісу, регулювати рентні платежі. При цьому нормативна площина питання залишається не вирішеною.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Визначення сутності, проблеми сталого розвитку та реформування лісової галузі, а також раціонального використання природних ресурсів розкриті у працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених.

Дослідженням проблем реформування природно-ресурсної сфери, раціонального використання природних ресурсів, а також відновлення природного потенціалу присвятили свої праці: Ю. Туниця, І. Бистряков, В. Міщенко, В. Кравців, Л. Мельник, Я. Геник, І. Вахович.

Питання розвитку та реформування лісового господарства розкриті у працях: В. Пили, В. Голяна, Н. Зіновчук, Я. Ковалю, П. Лакиди, С. Мельника, Є. Мішеніна, І. Синякевича, В. Лаврова та ін.

Цілі статті. Метою статті є визначення місця бухгалтерського обліку в стратегії розвитку лісового господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні, дедалі більше використовуються лісові ресурси України. Темпи такого використання значно перевищують можливості їх відтворення, що негативно впливає не лише на економічний, а й на екологічний стан держави.

Перш за все, потрібно зауважити, що ліси по території України розташовані дуже не рівномірно і сконцентровані переважно в Поліссі та в Українських Карпатах. Саме через таку нерівномірність лісистість не досягає оптимального рівня.

Запас деревина в лісах оцінюється в межах 1,8 млрд. м³. Середня щорічна зміна запасу на 1 га дорівнює 4,0 м³ і коливається від 5,5 м³ в Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні. До природоохоронних належить 56% лісів від загальної площі лісового фонду України, до лісоексплуатаційного призначення – 44%. Україна за площею лісів, лісозабезпеченістю та запасами деревини належить до лісodeфіцитних країн [4].

Забезпеченість населення деревиною в різних країнах представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний розрахунок забезпеченості населення
деревиною

№ з\п	Назва країни	Запас деревини, млрд. м ³	Кількість населення, млн. осіб	Запас деревини на душу населення, м ³ /душу населення
1	Росія	80	144,5	553,63
2	Білорусь	1,46	9,5	153,68
3	Польща	2,5	37,97	65,84
4	Україна	2,1	44,83	46,84

Отже, порівнюючи із кількома країнами-сусідами, Україна посідає останнє місце у забезпеченості населення лісовою продукцією. Незважаючи на малу частку лісових ресурсів у порівнянні з іншими країнами, обсяги заготівлі деревини від усіх видів рубок є відносно стабільними і протягом останніх 10 років становили від 13 до 16 млн. м³ [1]. Потрібно зазначити, що 80% деревини заготовлюється підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України. Інші 20% становлять підприємства різних відомств, які мають у своєму користуванні лісовий фонд, а також посередницькі структури та підрядні колективи. Для забезпечення якомога кращого розвитку лісової галузі є спеціально запроваджені принципи, без яких вона не виконувала б свого призначення. У табл. 2 розкриті принципи та проблеми лісової галузі.

Особливість діяльності підприємств лісового господарства полягає у системі послідовних агротехнічних, лісівничих та організаційних прийомів щодо вирощування лісових культур [2].

На нашу думку основою із вище перелічених економічних проблем є відсутність встановлених стандартів витрат виробництва і собівартості продукції. Як нам відомо, процес вирощування деревостанів становить у середньому 50–70 років. Тому, перш за все, причиною відсутності таких стандартів є те, що протягом

цього періоду можна отримати готову до реалізації продукцію, фактично не завершуючи процес виробництва.

Таблиця 2

Блоки принципів та проблем лісової галузі

Принципи	Принципи розвитку лісового господарства України [3]	Проблеми лісової галузі
1	2	3
Екологічний	<ul style="list-style-type: none"> -контроль за станом лісових насаджень; -збереження та збагачення біологічного і ландшафтного різноманіття; -зміцнення водоохоронних та ґрунтозахисних функцій лісів; -підтримка комплексної продуктивності лісів; -сприяння реабілітації радіаційно забруднених лісових зеєль; -збереження та захист гірських лісових екосистем Карпатського та Кримського регіонів. 	<ul style="list-style-type: none"> -створення нових лісів не на малопродуктивних, а на вільних територіях; -лісові пожежі; -відсутність стратегії адаптації лісів до змін клімату; -проблема всихання соснових, ялинових та інших насаджень; -невисокий рівень використання лісових ресурсів; -проблеми, пов'язані із наслідками аварії на Чорнобильській АЕС; -недостатнє використання біоенергетичного потенціалу лісів.
Економічний	<ul style="list-style-type: none"> -посилення екологічної спрямованості податкової системи; -сприяння ефективному та раціональному лісокористуванню за допомогою економічних інструментів лісової політики; -формування конкурентоспроможного ринку лісової продукції та забезпечення ефективної торговельної політики лісгосподарських підприємств; - планування заходів щодо ведення лісового господарства, їх періодичного контролю та оцінки; 	<ul style="list-style-type: none"> -суперечності між традиційним економічним та новим екологічним підходами в лісовому господарстві; -обмеження державної підтримки створення нових лісів; -складний механізм надання земель для лісорозведення та висока вартість виконання робіт для оформлення оформлення права користування земельними ділянками; -значна частина основних засобів виробництва, які застосовуються при заготівлі і транспортуванні лісоматеріалів, характеризуються високою питомою застарілістю обладнання.

Продовження таблиці 2

1	2	3
Соціально-правовий	<ul style="list-style-type: none"> -врахування соціальних інтересів працівників галузі та місцевого населення; -забезпечення прозорого процесу прийняття рішень (за участю зацікавленості громадськості); -підтримка культурно-освітнього рівня та зміцнення духовного потенціалу. 	<ul style="list-style-type: none"> -невизначеність процедури зміни цільового призначення земель щодо переведення до лісового фонду заліснених природним шляхом земель сільськогосподарського та іншого призначення; -неузгодженість та суперечливість природоохоронного та лісового законодавства; -проблема забезпечення реалізації єдиної державної політики в лісовому господарстві; -незаконні рубки лісу.

Як нам відомо, Україна – одна із провідних держав, яка спеціалізується на експорті лісової сировини. Так, з листопаду 2015 року була введена заборона на ввіз та вивіз кругляку (необроблених колод дерев, окрім сосни), а з 1 січня 2017 року заборонено експортувати сосну. Це викликано масовою вирубкою лісів, особливо у Карпатському регіоні. Вже у 2018 році даний мораторій був скасованим для отримання нової макрофінансової програми Євросоюзу.

Потрібно зазначити, що скасування мораторію на експорт лісоматеріалів, вагомо впливає на незаконну вирубку лісів, несплату податків до держскарбниці та на високий рівень тіньової економіки нашої держави.

На сьогоднішній день, калькуляції потрібні для обґрунтування цін, визначення їх рентабельності, оцінки економічної ефективності технічних і організаційних рішень, аналізу, що є чинником підвищення конкурентоспроможності лісопродукції і ефективності виробництва в цілому.

Основна проблема калькулювання у виробництві полягає в розподілі непрямих витрат, до яких належать загальновиробничі витрати у складі витрат на утримання й експлуатацію машин та устаткування і витрат на організацію та управління виробництвом.

Таким чином, загальновиробничі витрати можна розподіляти двома методами:

1. Відносно основної заробітної плати виробничих робітників. За цим методом відношення загальновиробничих витрат до основної заробітної плати обчислюється по цеху (виробництву), як відношення річного кошторису зазначених витрат до фонду основної зарплати за цей же період.

2. Обчислення витрат на утримання й експлуатацію машин та устаткування на один виріб залежно від часу його обробки і собівартості однієї машино-години роботи конкретного устаткування. Основою цієї методики є витрати на одну машино-годину роботи устаткування.

Кожен із вище перелічених методів має свої переваги і недоліки, які розкриті у табл. 3.

Таблиця 3

Переваги та недоліки методів розподілу загальновиробничих витрат

Метод	Переваги	Недоліки
Відносно заробітної плати	легкий у розрахуванні	– зарплата не є точною базою розподілу зазначених витрат; – витрати на кожний виріб обчислюються, як середні по підрозділу незалежно від того, на якому устаткуванні виріб обробляється; – за комплексної механізації й автоматизації виробництва функції робітників змінюються в напрямі контролю і регулювання роботи виробничих систем.
Відносно часу його обробки	є більш точним у калькулюванні.	нормативи витрат на одну машино-годину роботи устаткування і відповідно її собівартість значною мірою залежать від його завантаження.

Порівнюючи два вище наведених методи розподілу загальновиробничих витрат, можна зробити висновок, що другий – є більш перспективним та має лише один недолік.

Потрібно зауважити, що для обґрунтованого обчислення собівартості кожного виду лісової продукції важливо конкретизувати витрати за місцями їхнього виникнення. Така організація обліку витрат дасть змогу забезпечити пряме віднесення окремих витрат безпосередньо на продукцію.

Також, важливу роль відіграє лісопилльне виробництво, як поточно-масове. У системі обліку при цьому слід враховувати, що щодо лісопиляння і переробки деревини необхідно формувати такі техніко-економічні показники: кількість відпрацьованих рамо-годин, кількість розпиленої власної та давальницької сировини, кількість перероблених колод, кількість виготовлених матеріалів із власної й давальницької сировини, кількість відпрацьованих робітниками людино-днів.

Облік процесів лісозаготівлі дозволить зменшити або ліквідувати багато економічних, екологічних та соціально-правових проблем. Таким чином є можливість збільшення рівня забезпеченості держави та населення продукцією, при цьому зменшуючи незаконні рубки лісу, а також покращити економічну та екологічну ситуацію в країні за рахунок збільшення насаджень. Правильно підібраний метод калькуляції та розподілу загальновиробничих витрат допоможе правильно розраховувати собівартість продукції та визначити витрати організації.

Висновки. Дане дослідження показало роль лісової галузі у розвитку нашої держави. Проте, для отримання із допомогою даної промисловості економічних благ, необхідно забезпечити достатній екологічний та соціально-правовий контроль.

Також можна зазначити, що ведення обліку на підприємствах лісового господарства є недосконалим та потребує негайного вирішення методичних теоретичних, і практичних проблем. Отже, перспективою – є розробка положення (стандарту) бухгалтерського обліку саме лісової галузі, яке чітко регламентувала особливості обліку.

1. Лісове господарство України. // Видавничий дім «ЕКО-інформ». – 2009. – С. 72.
2. Лісові культури / М. І.Гордієнко, М. М. Гузь, Ю. М. Дебринюк, В. М. Маурер. – Львів, 2005. – 608 с.
3. Павлішук О. П. Критерії та індикатори сталого розвитку лісового господарства в контексті формування національної лісової політики України / Павлішук О. П. – Львів, 2007.
4. Структура та потенціал розвитку лісової промисловості в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://diplomukr.com.ua/news/2014/07/28/7003>.

УДК 339/330.322

Зелінська О.М. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ДЛЯ ЇЇ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СИСТЕМИ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті проведено діагностику інвестиційного механізму в контексті включення України до системи світогосподарських зв'язків.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, інвестування, глобалізація, Європейський союз

Zelinska O.

Modern mechanism of attraction of investments into the economy of Ukraine for its inclusion in the system of world economic relations

We are the basis of the authorities of the wickedness of the owner of ushiv rvnivv to manage your business

Thus, the method of implantation of the earth's capital is realized through the internal mechanism, a great deal of disruption by the state of the specificity of the skin region. Tom is a conceptualized mech. In the process of development of the mechanism of the acquisition of the earthly investment investors, they are required to speak for the young effective function.

Investments are needed for the reform of economic development of the economic development of the needs of viral funds. In such a situation, with a practical approach to each other, the meaning of earthly investments is important, as long as it is not informative of the field of innovation. However, investitsyny Process in Ukraїni galmuetsya pid vplivom sub'ektivnih i ob'ektivnih faktoriv, Sereda yakih politichna th Ekonomichna nestabilnist, chasti zmini zakonodavstva, zbroyny konflikt on Shodi Ukraine, nerozv'yazanst power zemelnoi vlasnosti th etc. All the time, you can take care of your life in the world.

Analysis of legal norms, legal regulation of investment activity and granting of compensation to companies, to witness legislation, as a rule, to perekhod aktivizatsiya priplivu kapitaliv in ekonomiku kraj.

This is a demonstration of the light practice of lawmaking investment projects and foodstuffs, which have been filled out for some reason, and they are filled with new criteria.

The lawmaker of the ground investor is assigned to not only the internal legislation of Ukraine, but also international interests. On the day sogodnishniy With Ukraine is the way ratifikovano bilshe dvadtsyati lands about zaohochennya ta Zahist investitsiy of kraïnami blizkogo zarubizhzhya and takozh US iz, Nimechchinyu, Canada, Italiyu, Frantsiyu, Shveytsariyu that inshimi powers. It is signed on a side-by-sided basis about the situation in the international investment institutions of the municipality of the participating States of the SNM. Putting the names of international treaties with the song world compensate for the shortcomings of domestic legislation of Ukraine about the new earths investments.

Thus, small foreign portfolio investors in Ukraine are poorly protected by law, in fact, due to the imperfections of the existing legal regulations, they have no possibility to influence the policy of the enterprise and to be squeezed out of it. This does not encourage the attraction of portfolio investors. The attractiveness of post-socialist countries for foreign investors is that they belong to fast-growing markets. They can be used as a base with lower production costs, from which it is profitable to export. One of the most important factors is the cheap labor force.

Key words: foreign direct investment, investment, globalization, European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Позитивні тенденції в господарській динаміці свідчать про рух економіки України до системи світогосподарських зв'язків. В цих умовах виключно важливого значення набуває активізація інвестиційної та інноваційної діяльності. Результати фундаментальних досліджень українських та зарубіжних вчених однозначно свідчать про те, що процеси економічного росту обумовлюються обсягом і темпами зростання інвестицій, їх інструментарієм та якісними характеристиками.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Актуальність цієї проблеми закономірно привертає увагу великої кількості вітчизняних і зарубіжних економістів. Так, в Україні дослідженнями інвестиційної сфери займаються Т.Бень, В.Геєць, М.Герасимчук, Б.Губський, Я.Жаліло, Б.Кваснюк, І.Лукінов, О.Махмудов, І.Л. Сазонець, О.Моліна, Б.Панасюк, А.Пересада, В.Г. Федоренко, Денисенко М.П. та інші.

Незважаючи на велику кількість оригінальних і змістовних праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених з досліджуваної проблематики, слід визначити, що практично відсутні фундаментальні дослідження, присвячені проблемам формування інвестиційних інструментів на макроекономічному рівні.

Цілі статті. Метою є дослідження процесів удосконалення інвестиційного інструментарію в контексті включення України до системи світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Європейський вибір як стратегічний напрям національного розвитку України визначив блок пріоритетів зовнішньоекономічної державної політики, першочерговими серед яких є інтеграція до ЄС та економізація зовнішньополітичної діяльності країни. За таких умов державне управління інвестиційним процесом виступає системою загальнодержавної, регіональних та місцевих програм, пов'язаних, насамперед, із залученням іноземних інвестицій, міжнародними програмами фінансування, інвестиційною політикою, реалізацією спільних проектів.

Базовим завданням органів виконавчої влади усіх рівнів щодо управління іноземними інвестиціями повинна виступати розробка механізмів та інструментів, які здатні впливати на обсяги, структуру іноземних інвестицій і діяльність інвестиційних інститутів.

Виконання вищезазначених завдань неможливе без урахування необхідності вдосконалення інвестиційного клімату держави та зниження інвестиційних ризиків. Оцінка інвестиційних ризиків, у свою чергу, дає базу для розробки програм регулювання інвестиційного клімату. Стосовно України можна сформулювати правило дев'яти ключових інвестиційних факторів:

1. Лібералізація й дерегулювання підприємницької діяльності.
2. Стабільність і передбачуваність правового поля.
3. Корпоративне й державне керування.

4. Лібералізація зовнішньої торгівлі й руху іноземного капіталу. Цей інвестиційний фактор містить у собі комплекс заходів

5. Розвиток фінансового сектора.
6. Зниження рівня корупції.
7. Зниження політичного ризику.
8. Імідж програми просування країни [4, с.200].
9. Формування інвестиційних стимулів.

Таким чином, методи залучення іноземного капіталу реалізуються через відповідний механізм, який має розроблятися державою з урахуванням специфіки кожного регіону країни. Тому концептуальні положення механізму формуються на рівні держави в цілому, а тактичні й оперативні рішення щодо залучення іноземних інвестицій – за регіонами, виходячи зі специфіки територій, пріоритетів розвитку регіональної економіки, галузевих і природних особливостей та інших умов. В процесі розробки механізму залучення іноземних інвестицій мають обов'язково створюватися умови для його ефективного функціонування.

Потреба в інвестиціях для реформування економіки постійно зростає внаслідок необхідності відновлення діючих виробничих фондів. У такій ситуації при практично повній відсутності власних коштів, набувають значення іноземні інвестиції, як додаткове не інфляційне джерело фінансування. Однак, інвестиційний процес в Україні гальмується під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів, серед яких політична й економічна нестабільність, часті зміни законодавства, збройний конфлікт на Сході України, нерозв'язаність питань земельної власності й т.п. Все це вимагає від уряду України проведення виваженої, науково-обґрунтованої й, у той же час, активної інвестиційної політики, основою якої повинне бути в першу чергу створення чіткої й стабільної нормативно-правової бази господарської діяльності як вітчизняних, так і іноземних інвесторів.

Аналіз правових норм, які регулюють інвестиційну діяльність і оподаткування підприємств, свідчить, що українське законодавство містить чимало перешкод активізації припливу

капіталів в економіку країни [3,с.295].

Як показує світова практика законотворчості й інвестиційної діяльності питання оподаткування завжди залишалися й залишаються найбільш чільними критеріями її розвитку.

Правове становище іноземного інвестора визначається не тільки внутрішнім законодавством України, але і її міжнародними угодами. На сьогоднішній день Україною укладено та ратифіковано більше двадцяти угод про заохочення та захист інвестицій з країнами близького зарубіжжя, а також із США, Німеччиною, Канадою, Італією, Францією, Швейцарією та іншими державами. Підписано багатосторонню Угоду про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності між державами-учасниками СНД. Положення названих міжнародних договорів певною мірою компенсують недоліки внутрішнього законодавства України про іноземні інвестиції [5,с.8].

За макроекономічне сприяння інвестиційній діяльності відповідають органи державної влади країни. В розпорядженні держави є як важелі прямої дії у вигляді централізованих державних капітальних вкладень в об'єкти загальнодержавного значення, розвиток державного сектору економіки, так і засоби непрямого регулювання інвестиційного середовища за допомогою бюджетної та грошово-кредитної політики (так звані економічні методи державного регулювання). Основними економічними інструментами управління інвестиційною діяльністю є система оподаткування, фінансово-кредитна система, система платежів за виробничі й природні ресурси, система економічних стимулів і санкцій, цінова система [2,с.250].

Слід відмітити, що грошово-кредитна політика впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг і роботу банківської системи, яка, по суті, репродукує зростання або скорочення коштів в економічній системі, впливає на темпи інфляції в країні. Грошово-кредитне регулювання, спрямоване на стимулювання кредиту й грошової емісії, дістало назву кредитної експансії, спрямоване на стримування та обмеження, – кредитної рестрикції. Таке регулювання здійснюється переважно через центральний

національний банк країни (наприклад НБУ) шляхом впливу на попит і пропозицію на залучені кошти [1,с.51].

В Україні вирішується складна проблема сьогодення – створення концепції адміністративної реформи, яка має, по суті, визначити принципи реформування управління суспільством і державою. Широкомасштабна адміністративна реформа має на меті прискорити трансформацію від централізованої до децентралізованої системи управління національним господарством, модернізувати відносини у сфері державного менеджменту, а також вирішити збройний конфлікт та повернути окуповані території до складу України. Проте хід адміністративної реформи загальмовано. Політична система в Україні ще надто далека від нормальних демократичних стандартів. Суперечності й конфлікти між законодавчою та виконавчою гілками влади мають хронічний характер взаємної недовіри, що унеможливує нормальне управління державою. Судова влада не сприймається як окрема гілка влади. Не забезпечено стабільності законодавства, правові приписи не виконуються не тільки на мікрорівні, а й на рівні вищого керівництва. Довіра до реформ залишається низькою. Не забезпечено ефективності державного управління.

Таким чином, в Україні дрібні іноземні портфельні інвестори законодавством захищені слабо, фактично через недосконалість чинних правових приписів вони не мають можливості впливати на політику підприємства і витісняються з нього. Це не сприяє залученню портфельних інвесторів. Привабливість постсоціалістичних країн для іноземних інвесторів полягає в тому, що вони належать до ринків, що швидко зростають. Їх можна використати як базу з меншими виробничими витратами, з якої вигідно здійснювати експорт. Одним з найголовніших факторів цього є дешева робоча сила.

Висновки. В умовах глобалізації міжнародна інвестиційна діяльність полягає у транснаціональному переміщенні інвестиційних ресурсів та пов'язана зі станом інвестиційного клімату і потенціалом національних економік. Тому міжнародну інвестиційну діяльність, на наш погляд, можна визначити також як систему економічних відносин, що складаються у процесі

вилучення ресурсів із національного обігу одних країн і переміщення їх в інші країни, які мають більш сприятливі інвестиційні режими, дозволяють отримати більшу норму прибутку або знизити ризики.

1. Вишняков В.М. Заходи стимулювання та обмеження залучення іноземних інвестицій /В.М. Вишняков // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – №6. – с.51-55.
2. Маркевич К.Л. Поточний стан та перспективи прямого іноземного інвестування в економіку України / К.Л. Маркевич. Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015 № 2(4), Ч. 1, с 249-254.
3. Мерзляк А. Державне управління економічним механізмом залучення іноземних інвестицій у розвиток регіону /А. Мерзляк // Вісник Національної академії державного управління. – 2003. – №4. – с.292-300.
4. Панченко О.М. Сучасні інноваційні процеси: чинники та особливості організації в умовах глобалізації / О.М. Панченко // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 3 (11). – С. 200–206.
5. Поживанов М. Для підвищення інвестиційної привабливості країни / М. Поживанов // Голос України. – 2009. – №149. – с.8.

УДК 339.137

Зелінська О.М. к.е.н., доцент

Метельська М.В. ст.гр. МЕВмз-61

Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЩО ЗДІЙСНЮЄ ЗЕД

У статті проведено діагностику механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в контексті включення України до системи світогосподарських зв'язків. Також здійснено аналіз п'ятифакторної моделі конкурентних сил, що дає можливість виявити сильні та слабкі сторони підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, передові технології, стратегія, конкурентна перевага, стратегія, інтернаціоналізація виробництва

Zelinska O., Metelska M.

FEATURES OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE ENGAGED IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Competitiveness is one of the main elements on which competition is based. Modern economic literature provides a rather large list of definitions of competitiveness. Competitiveness is a complex feature of the entity's ability to compete effectively on the market while increasing its competitive potential. Competitiveness acts as an economic category that predetermines the ability of a business entity to influence the market situation in its own interest and the ability to produce products that would satisfy the needs of the consumer, provided a small level of costs.

The five-factor model of competitive forces enables you to identify the strengths and weaknesses of an enterprise, to analyze in which areas strategic changes will have the maximum positive effect and identify areas in which industry trends have the greatest impact on the company's potential or threat. Understanding these basic factors allows you to identify possible directions for diversification.

Competitiveness of an enterprise is one of the main criteria for evaluating the effectiveness of its activities. This is his ability to ensure higher efficiency of production over competitors in the long run. It is obvious that competitiveness is the result of the activity of all divisions of the enterprise in all directions of production and its

It should be emphasized that in order to ensure a stable competitive position in the world market, the company must first of all have a competitive advantage in the national market, to use all its resources and capabilities competently.

Thus, the competitive advantage is a relative category, which has the ability to adapt to changing conditions, a certain level of stability and efficiency, which collectively determines the possibilities of a successful operation of an enterprise in a competitive environment. In other words, it is a high competence of the enterprise, which gives it the best opportunities to attract and retain customers.

Consequently, the competitiveness of an enterprise is the ability to use its strengths and concentrate its efforts in the sphere of production of goods and services, where it can take a leading position in the domestic and foreign markets. In the latter case, it is international competitiveness.

Thus, the strengthening of the dynamics of competition is a characteristic feature of the modern economic environment. In today's conditions, which is characterized by a constant change in environmental factors and increasing risk of business, the issue of ensuring the competitiveness of the enterprise in the international market becomes more and more relevant. On the basis of such tendencies in the leading countries of the world there is a global introduction of modern models of management of international competitiveness of corporations and its identification in one of the key tasks of the state economic policy.

Key words: competitiveness, advanced technology, strategy, competitive advantage, strategy, internationalization of production.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. За сучасних умов одним із найважливіших показників рівня міжнародної конкурентоспроможності країни є її присутність на міжнародних ринках складної наукоємної продукції. У її виробництві задіяні самі передові технології, найбільш кваліфіковані кадри, а також використані останні досягнення науки та техніки. Для успішного виходу підприємства на зовнішні ринки необхідно, щоб виготовлена ним продукція мала відповідний рівень конкурентоспроможності по відношенню до продукції зарубіжних товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання конкурентоспроможності є об'єктом глибокого і всебічного вивчення широкого кола як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів. Основою досліджень теоретичних аспектів конкурентоспроможності виступають праці таких видатних представників світової економічної думки, як Е. Альтман, І. Ансофф, Т. Бейтмен, Д. Болл, П. Друкер, Ф. Котлер, Ж-Ж. Ламбен, В. Маккалах, К. Макконнелл, М. Портер, А. Стрікланд, А. Томпсон, С. Шелл. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів проблеми конкурентоспроможності зробили вітчизняні вчені. Серед них Г.Л. Азоєв, В.Д. Базилович, В.Л. Белоусов, З.М. Борисенко, А.С. Гальчинський, Є.П. Голубков, Б.М. Данилишин, П.С. Зав'ялов, Ю.В. Макогон, О.Г. Нефедова, В.П. Семиноженко, та інші.

Незважаючи на велику кількість оригінальних і змістовних праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених з досліджуваної проблематики, слід визначити, що практично відсутні фундаментальні дослідження, присвячені проблемам особливостей формування та реалізації стратегій міжнародної конкурентоспроможності підприємств.

Цілі статті. Метою є дослідження механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства на світовому ринку в контексті включення України до системи світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Одним з основних елементів, на якому ґрунтується конкурентна боротьба, є конкурентоспроможність. У сучасній економічній літературі наводиться досить великий перелік визначень конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність – це комплексна характеристика здатності суб'єкта господарювання ефективно конкурувати на ринку за умови зростання конкурентного потенціалу [2]. Конкурентоспроможність виступає економічною категорією, яка зумовлює спроможність суб'єкта господарської діяльності впливати на ринкову ситуацію у власних інтересах та здатність виробляти продукцію, яка б задовольнила потреби споживача за умови невеликого рівня витрат [4].

Ключовими особливостями конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії є: порівняльний характер (відносна оцінка); короткострокові та довгострокові складові; залежність від конкурентоспроможності товару; залежність від ефективності функціонування підприємства [5].

На думку закордонних експертів, сутність конкурентоспроможності підприємства виражається через багаторівневу ієрархію факторів. Верхній рівень – це частка ринку, яка безумовно залежить від досягнутої конкурентоспроможності продукції. Другий рівень встановлює її потенційну конкурентоспроможність. Третій і четвертий – якість та ефективність управління, а п'ятий рівень характеризує економічні результати діяльності підприємства.

Конкурентоспроможність підприємства характеризується дією цілої системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування. Таким чином, до факторів зовнішнього середовища відносять:

- рівень державного регулювання та розвитку економіки країни (система оподаткування, кредитно-фінансова та банківська система, система зовнішньоекономічних зв'язків країни);
- система комунікацій;
- фактори, які визначають споживання продукції (ємність ринку, вимоги споживачів до якості продукції та ін.).

Фактори внутрішнього середовища підприємства характеризують наступні внутрішньовиробничі показники: технічний рівень виробництва; технологія; організація виробництва та управління; система формування та стимулювання попиту та ін..

З вищевикладеного випливає, що фактори зовнішнього середовища поділяються на чинники прямого та опосередкованого впливу. До факторів прямого впливу відносяться державні, конкурентні, ринкові фактори. До факторів непрямого впливу належать стан економіки, соціальні, міжнародні та політичні фактори. У внутрішньому середовищі рівень конкурентоспроможності підприємства визначається ключовими факторами – виробничий потенціал (організаційно-технічні, фінансово-економічні чинники та маркетинг) та інвестиційний потенціал (розмір власних джерел інвестування та можливість залучення додаткових фінансових ресурсів) [4].

Також варто зазначити, що рівень конкурентоспроможності залежить від взаємодії п'яти конкурентних сил, якими виступають: постачальники сировини, потенційні нові конкуренти, товари-субститути, покупці продукції та специфіка галузі (рис. 1). Вище зазначені фактори визначають граничний потенціал прибутковості галузі. Відповідно до даної моделі, компанія повинна знайти та зайняти таку позицію в галузі, де вона буде найбільш захищена від впливу цих сил, або зможе сама впливати на них.

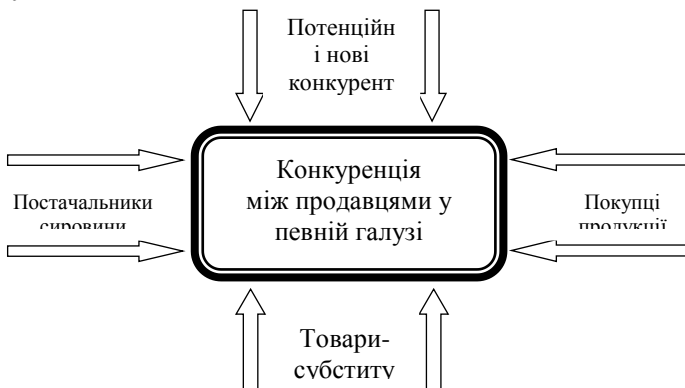

Рис. 1. П'ятифакторна модель конкурентних сил за М. Портером

П'ятифакторна модель конкурентних сил дає можливість виявити сильні та слабкі сторони підприємства, проаналізувати, в яких областях стратегічні зміни матимуть максимальний позитивний ефект та виявити області, в яких галузеві тенденції здійснюють найбільший вплив на потенціальні можливості компанії або загрози. Розуміння цих базових факторів дозволяє визначити можливі напрямки диверсифікації.

Конкурентоспроможність підприємства є одним із основних критеріїв оцінки ефективності його діяльності. Це його здатність забезпечувати вищу ефективність виробництва у порівнянні з конкурентами в довгостроковій перспективі. Очевидно, що конкурентоспроможність є результатом діяльності усіх підрозділів підприємства в усіх напрямках виробництва та його обслуговування.

Необхідно підкреслити, що для забезпечення стійких конкурентних позицій на світовому ринку, підприємству, перш за все, необхідно володіти конкурентним перевагами на національному ринку, вправно використовувати всі свої ресурси та можливості [5].

Таким чином, конкурентна перевага – це відносна категорія, для якої притаманна здатність адаптації до умов, що змінюються, певний рівень стійкості та ефективності, що в сукупності визначає можливості успішного функціонування підприємства в конкурентному середовищі. Інакше кажучи, це висока компетентність підприємства, що надає йому найкращі можливості залучати й зберігати клієнтів.

Конкурентні переваги як стратегічні фактори успіху повинні відповідати наступним вимогам:

- 1) базуватись на можливостях підприємства, які зобов'язані бути оригінальнішими у порівнянні з конкурентами, і які неможливо скопіювати;
- 2) забезпечувати унікальність торгової марки у порівнянні з конкурентами у довгостроковій перспективі;
- 3) задовольняти специфічні потреби клієнтів [2].

Доцільно виділити критерії оцінки та аналізу конкурентних переваг підприємства (рис. 2) [1].

Отже, конкурентоспроможність підприємства – це здатність

використовувати свої сильні сторони та сконцентрувати свої зусилля в тій сфері виробництва товарів та послуг, де воно зможе зайняти лідируючі позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. В останньому випадку мова йде про міжнародну конкурентоспроможність [6].

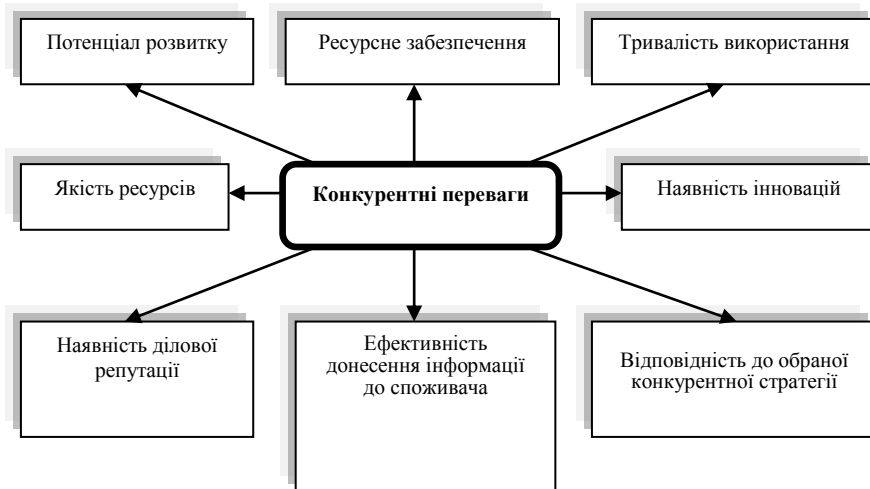

Рис. 2. Критерії оцінки конкурентних переваг підприємства

Міжнародна конкурентоспроможність підприємства відображає можливість ефективної виробничо-господарської діяльності в умовах глобального конкурентного ринку. Це забезпечується всім комплексом наявних у підприємства ресурсів. Виробництво та реалізація конкурентоспроможних товарів та послуг є узагальнюючим показником життєздатності підприємства, його вміння ефективно використовувати свій фінансовий, виробничий, науково-технологічний та трудовий потенціал. Інакше кажучи, показник конкурентоспроможності відображає підсумки роботи практично всіх підрозділів підприємства, а також його реакцію на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів впливу [7].

Питання міжнародної конкурентоспроможності є досить актуальним для тих підприємств, сфера комерційної та виробничої діяльності яких розповсюджується на зарубіжні країни. При цьому,

ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності продукції та послуг відіграє зовнішньоекономічна діяльність підприємства [3].

Висновки. Посилення динамізму конкурентної боротьби виступає характерною рисою сучасного економічного середовища. За сучасних умов, для яких притаманна постійна зміна факторів зовнішнього середовища та зростання ризику діяльності, все більшої актуальності набуває питання забезпечення конкурентоспроможності підприємства на міжнародному ринку. На основі таких тенденцій у провідних країнах світу відбувається глобальне впровадження сучасних моделей управління міжнародною конкурентоспроможністю корпорацій та виокремлення його в одне із ключових завдань державної економічної політики.

1. Безтелесна, Л. Механізм забезпечення сталої конкурентоспроможності великого промислового підприємства [Текст] / Л. Безтелесна, Н. Чигир // Економіст. – 2004. – N 12. – С. 40-44.
2. Гарачук, Ю. О. Підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок управління конкурентоспроможністю [Текст] / Ю. О. Гарачук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – N 2. – С. 60-66.
3. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств [Текст]: навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, Одеський держ. економ. ун-т ; ред. Ю. Г. Козак. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ЦНЛ, 2006. – 792 с. – ISBN 966-96545-1-3.
4. Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 248 с. Укр./ рос. мова. ISBN 966-392-096-3.
5. Кротков, А. М. Конкурентоспособность предприятия: подходы к обеспечению, критерии, методы оценки [Текст] / А. М. Кротков, Ю. Я. Еленева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2010. – N 6. – С. 59-69.
6. Мансуров, Р. Е. Об экономической сущности понятий «конкурентоспособность предприятия» и «управление конкурентоспособностью предприятия» [Текст] / Р. Е. Мансуров // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – 2. – С. 91-95.
7. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) [Текст] : навчальний посібник / ред. І. Ю. Сіваченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 186 с. – ISBN 966-8253-18-3.

УДК 339.924

Корольчук Л.В., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ДЕКАПЛІНГ – ПРІОРИТЕТ КРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено наявні підходи до визначення суті поняття «декаплінг» та його видів, розроблено схему декаплінгу економічної системи і навколишнього середовища, а саме продемонстровано зменшення (відносний декаплінг) використання невідновлювальних ресурсів економічною системою (non-renewable resources decoupling) та її викидів у навколишнє середовище (environment impact decoupling) при збереженні сталого розвитку самої економічної системи; розглянуто стратегічні підходи розвинених країн до запровадження ідей циркулярної економіки та сталого розвитку за допомогою декаплінгу.

Ключові слова: декаплінг, циркулярна економіка, сталий розвиток економіки, економічна система, навколишнє середовище.

Korolchuck L.

DECAPLING - PRIORITY OF THE COUNTRY TOWARDS A SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

Today, when the natural resources are depleted, there is a real threat to future generations regarding the realization of their right to life. For countries that are oriented towards sustainable economic development, environmental protection is a key aspect of their progress strategy, since achieving a state of ecologically balanced self-destructive development, in essence, is equivalent to an increase in the quality of life and well-being, while reducing environmental load. Therefore, the issue of the violation of the directly proportional relationship between economic growth and the magnitude of environmental impact has recently attracted particular attention. The breakdown of this kind of interdependence in economic literature is called decoupling.

The article investigates existing approaches to the definition of the concept of "decapling" and its types. In particular Organization of economic cooperation and development determines decoupling as the distinction between economic growth and environmental pressure that occurs when the growth rate of environmental pressure is lower than its economic driving force, for example, gross domestic product (GDP) over a certain period of time.

In The Thematic Strategy on the Sustainable Use of Natural Resources adopted by EU in 2005 we can find the classification of decoupling depending on the factor that correlates economic growth with interdependence: - non-renewable resources decoupling; - environment impact decoupling.

It is developed the decoupling scheme of the economic system and the environment, that is the demonstration of the reduction (relative decoupling) of the use

of non-renewable resources by the economic system (non-renewable resources decoupling) and its environment releases (environment impact decoupling) while maintaining the sustainable development of the economic system itself.

It should be noted that decoupling can be absolute (and not relative), that is, it involves the termination of the use of the economic system of non-renewable natural resources, as well as contamination of its environmental emissions. Thus, the economic system becomes closed, inclusive, or circular, based on the reuse of products and materials. The "take-use-throw" principle changes with the "explore-take-use-recycle-restore" approach. Circular economy is aimed at sustainable resource use, stimulating innovation, the ability to meet the needs of the ever-growing population of the Earth, overall increase in living standards of the planet.

Consequently, the decoupling priority in the country's economic policy means the implementation of its model of the circular economy and its orientation towards sustainable economic development.

In addition it is considered the strategic approaches of developed countries to the introduction of the ideas of the circular economy and sustainable development with the help of decoupling. Today, developed countries of the world have long followed the principles of the circular economy, that is, widely used sources of alternative energy, control of harmful emissions into the atmosphere by industrial enterprises, exploit wastewater treatment plants, introduce efficient processes of sorting and recycling of waste, develop a cult of economy and reuse of goods, etc.

As we see, decoupling today is a priority direction of the developed countries' economy, which involves changing the forms and methods of conducting economic activity by economic actors, changing the mentality and culture of the planet's inhabitants for the sake of its preservation for future generations, without discrimination of the economic growth of states and the world economy as a whole. For Ukraine, timely integration into these processes is extremely necessary, since there is an objective risk, while remaining aloof, taking a place of landfill for the storage of non-recycled waste and the market for used goods.

Key words: decoupling, circular economy, sustainable economic development, economic system, environment.

Корольчук Л.В.

ДЕКАПЛИНГ – ПРИОРИТЕТ СТРАНЫ НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ ЭКОНОМИКИ

В статье исследованы имеющиеся подходы к определению сущности понятия «декаплинг» и его видов, разработана схема декаплинга экономической системы и окружающей среды, а именно продемонстрировано уменьшение (относительный декаплинг) использование невозобновляемых ресурсов экономической системой (non-renewable resources decoupling) и ее выбросов в окружающую среду (environment impact decoupling) при сохранении устойчивого развития самой экономической системы; рассмотрены стратегические подходы развитых стран к внедрению идей циркулярной экономики и устойчивого развития с помощью декаплинга.

Ключевые слова: декарпінг, циркулярная экономика, устойчивое развитие экономики, экономическая система, окружающая среда.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні, в епоху виснаження природних ресурсів під впливом антропогенних факторів постає реальна загроза для майбутніх поколінь щодо реалізації їх права на життя. Для країн, зорієнтованих на сталий економічний розвиток, збереження навколишнього середовища є головним аспектом стратегії їхнього прогресу, оскільки досягнення стану екологозбалансованого самопідтримувального розвитку, по суті, тотожне зростанню якості життя й добробуту при зменшенні екологічного навантаження. Тому питання порушення прямо пропорційної залежності між економічним зростанням та масштабами впливу на навколишнє середовище привертає останнім часом особливу увагу. Розрив такого роду взаємозалежності в економічній літературі називається декарпінгом (від англ. слова *decoupling* – відмежування, розмежування, роз'єднання, відділення, порушення зв'язку).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Розробниками концепції «декарпінгу» вважаються фінські вчені Й. Вехмес та П. Тапіо. Дослідження впливу ресурсоефективності на економічний розвиток в країнах – лідерах «зеленої» модернізації досліджували такі українські вчені, як О. Ф. Балацький, О. О. Веклич, Б. М. Данилишин, Л. Г. Мельник, О. М. Тур та ін. Наше дослідження являє собою доповнення та поглиблення теоретичних вчень по даній проблематиці.

Цілі статті: дослідити наявні підходи до визначення суті поняття «декарпінг» та його видів; розробити схему відносного декарпінгу економічної системи і навколишнього середовища; розглянути стратегічні підходи розвинених країн до запровадження ідей циркулярної економіки за допомогою декарпінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Першою міжнародною організацією, що запропонувала концепцію екологічного декарпінгу стала Організація економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР) За визначенням Організації Економічного Співробітництва та Розвитку, декаплінг — це розмежування між економічним зростанням і тиском на довкілля, яке відбувається тоді, коли темпи росту екологічного тиску менші, ніж його економічна рушійна сила, наприклад, валовий внутрішній продукт (ВВП) за певний період часу [9].

Окрім ОЕСР, теорію і методику концепції використовують у програмних документах ООН, Європейського Союзу, ряді стратегій сталого розвитку низки країн світу. Серед основних документів слід назвати «Індикатори для вимірювання розриву між тиском на довкілля та економічним зростанням» ОЕСР (Indicators to measure decoupling of environmental pressure from economic growth, 2002) [10], «Екологічні показники ОЕСР» (OECD Environmental Indicators, 2003), «Розрив між використанням природних ресурсів та екологічними наслідками економічного зростання», ЮНЕП (Decoupling natural resource use and environmental impacts from economic growth, UNEP, 2011), «Рівень декаплінгу в містах», ЮНЕП (City-Level Decoupling, UNEP, 2013), публікації Європейської агенції навколишнього середовища (European Environment Agency), а також ряд стратегій сталого розвитку країн ЄС – Австрії, Німеччини, Норвегії, Франції, Швеції та ін. Українські вчені

О. О. Веклич та Б. М. Данилишин визначають декаплінг як здатність економіки країни до нарощення економічної могутності, що не супроводжується посиленням тиску на довкілля [7].

А. О. Акулов розглядає термін «декаплінг» як неузгодженість і розбіжність темпів економічного зростання на рівні країн, регіонів чи галузей із темпами зміни показників, що характеризують негативний вплив на навколишнє середовище, екологічний збиток [2].

М.І. Сотник, Л.А. Кулик вважають, що ефект декаплінгу виявляється тоді, коли за позитивної динаміки економічного зростання показники негативного впливу на навколишнє середовище залишаються стабільними або демонструють тенденцію до зниження за той самий період [1].

У доповіді ЮНЕП «Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth» зазначається, що фундаментальним чинником для майбутнього добробуту людей, є прискорення процесу декаплінга. В еколого-економічних відносинах декаплінг повинен стати ключовим принципом, що складається у неузгодженості традиційно сформованих взаємопов'язаних процесів розвитку економічного зростання, обсягів споживаних природних ресурсів і забруднень навколишнього середовища та передбачає задоволення зростаючих потреб суспільства при мінімізації витрачання природного капіталу [8].

Декapлінг може бути виміряний індикатором розділення («декаплінг-фактором» — F) таким чином:

$$F = 1 - (EP_E / DF_E) : (EP_B / DF_B),$$

де EP (environmental pressure) — тиск на довкілля (або кількість спожитого ресурсу), DF (driving force) — економічне зростання, що відбивається через макропоказники (ВВП, валова додана вартість — ВДВ), EP — викиди забруднювальних речовин (парникових газів прямої дії — CO , CH , NO , виражені у CO -еквіваленті); E — кінцевий рік (кінець вимірювання); B — базовий рік (початок вимірів).

У разі, коли $F = [0; 1] = >$ відношення між завданою екологічною шкодою та економічним зростанням зменшується з часом. Якщо $F < 0$ (збільшення викидів або зменшення економічних показників) — економічне зростання призводить до суттєвого тиску на довкілля.

Вперше класифікація явища декаплінгу зустрічається у прийнятій ЄС у 2005 році «Тематичній стратегії сталого використання природних ресурсів» (Thematic Strategy on the Sustainable Use of Natural Resources, 2005), яка має на меті досягнення більш ефективного використання природних ресурсів за рахунок зниження негативного екологічного впливу при забезпеченні стабільних темпів економічного зростання (досягнення ефекту декаплінгу) [12]. В залежності від фактора, з яким співвідноситься економічне зростання у взаємозалежності, декаплінг поділяється на два види:

1) Декаплінг за ресурсними факторами (non-renewable resources decoupling)

Зниження темпів використання ресурсів на одиницю економічного результату. Така «дематеріалізація» ґрунтується на використанні меншої кількості матеріалу, енергії, води, земельних ресурсів для досягнення стабільного зростання. Зазначене розмежування є результатом підвищення продуктивності ресурсів. Даний вид декаплінгу особливо важливий, коли для забезпечення стабільного здійснення економічної діяльності не вистачає конкретного виду ресурсу, а його подальше виснаження може поставити під загрозу досягнення суспільного прогресу. Прикладом є нафта, рідкісні мінерали, родючі землі тощо

2) Декаплінг за факторами впливу на довкілля (environment impact decoupling)

Збільшення обсягів виробництва при зменшенні негативного впливу на навколишнє природне середовище від будь-якої економічної діяльності (наприклад, зниження забруднення підземних вод, деградації земель, викидів в атмосферне повітря та обсягів утворення відходів), тобто збільшення екоефективності. Дослідження такого виду декаплінгу особливо важливе, коли використання певного виду ресурсу створює загрозу для здоров'я людей і екосистем (наприклад, при утворенні токсичних викидів, органічних забруднювачів, екодеструктивному техногенному впливі на родючість ґрунтів тощо).

На рисунку 1 продемонстровано декаплінг-ефект на навколишнє середовище, а саме зменшення (відносний декаплінг) використання не відновлювальних ресурсів економічною системою (non-renewable resources decoupling) та її викидів у навколишнє середовище (environment impact decoupling) при збереженні сталого розвитку самої економічної системи.

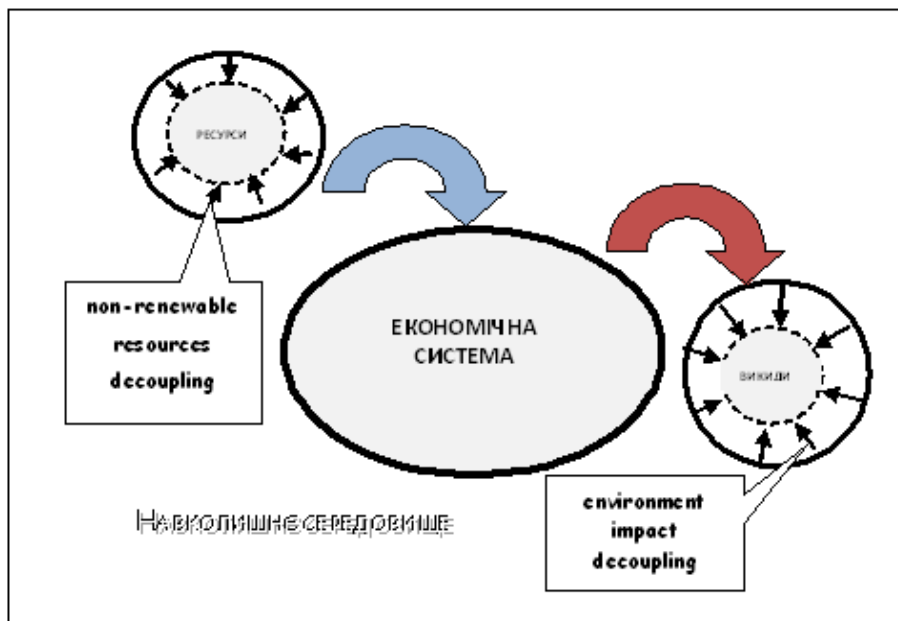

Рис. 1. Декаплінг економічної системи і навколишнього середовища

Слід зазначити, що декаплінг може бути абсолютним (а не відносним), тобто передбачає припинення використання економічною системою невідновлювальних природних ресурсів, а також забруднення її викидами навколишнього середовища. Таким чином, економічна система стає закритою, інклюзивною, або циркулярною, яка базується на повторному використанні продуктів та матеріалів. Принцип «бери – використовуй – викидай» змінюється підходом «досліджуй – бери – використовуй – утилізуй – відновлюй». Циркулярна економіка має на меті стійке ресурсокористування, стимулювання інновацій, можливість задовольнити потреби постійно зростаючого населення Землі, загальне підвищення рівня життя населення планети.

Найважливіші принципи:

- вторинна переробка відходів з подальшим використанням у виробництві;
- принцип збереження цінності продукту, матеріалів, з якого він зроблений, якомога довше всередині виробничого циклу (наприклад, ремонт вжитих речей та їх повторний випуск на ринок за нижчою ціною);
- принцип переходу від концепції продажу продукту до сервісної моделі, коли продається послуга з користування продуктом, а не сам продукт (виробництво високоякісних товарів з низьким ступенем зношення для багаторазового користування за певну плату).

Отже, пріоритет декаплінгу в економічній політиці країни означає реалізацію нею моделі циркулярної економіки та її орієнтацію на сталий розвиток економіки.

Сьогодні, розвинені країни світу вже давно слідують принципам циркулярної економіки, тобто широко застосовують джерела альтернативної енергетики, контролюють шкідливі викиди в атмосферу підприємствами промисловості, експлуатують очисні споруди, запроваджують ефективні процеси сортування та вторинної переробки відходів, розвивають культ економії та вторинного використання товарів тощо.

Розглянемо детальніше стратегічні підходи деяких країн до втілення ідей циркулярної економіки в таблиці 1.

Висновки. Як бачимо, декаплінг сьогодні є пріоритетним напрямком розвитку економіки розвинених країн, який передбачає зміну форм та методів ведення економічної діяльності суб'єктами господарювання, зміну менталітету та культури жителів планети задля її збереження для наступних поколінь без дискримінації економічного росту держав та світового господарства в цілому. Для України, своєчасна інтеграція у дані процеси є вкрай необхідною, адже існує об'єктивний ризик, залишившись осторонь, зайняти нішу полігону для схоронення непереробних відходів та ринку збуту для використаних товарів.

Таблиця 1

Стратегічні підходи деяких країн до втілення ідей циркулярної економіки

№	Країна	Стратегічний підхід	Суть підходу
1	Данія	“BECOMING THE STATE OF GREEN”	Ідея циркулярної економіки у правильному використанні ресурсів. Данія вирішила стати першою країною в світі з економікою, яка повністю незалежна від викопного палива до 2050 р.
2	Нідерланди	“A GLOBAL HOTSPOT FOR CIRCULAR ECONOMY IN 2016”	Програму для просування циркулярної економіки було розпочато в Нідерландах, приділяючи особливу увагу, зокрема, вдосконаленню технологічних вимог до циркулярної економіки, усунення бар'єрів і підвищення рівня знань та поінформованості щодо відходів та екопланування.
3	Канада	“A STRONGER, CLEANER ECONOMY THAT BUILDS A BETTER FUTURE FOR ALL CANADIANS”	Стратегія циркулярної економіки в Канаді – “Смарт Процвітання” (2016). В ширшому розумінні “розумне благополуччя” означає здорову економіку, здорове навколишнє середовище і високу якість життя. Наприклад, у 2020 р. Канада планує стати країною, яка поєднує в собі екологічно чисте економічне управління з економічним успіхом.
4	Люксембург	“A KNOWLEDGE CAPITAL AND TESTING GROUND FOR THE CIRCULAR ECONOMY”	Стратегія циркулярної економіки Люксембургу була запропонована в 2014 р. Основна увага приділяється економічній конкурентоспроможності, зайнятості та поліпшенню стану навколишнього середовища, однак є потреба в детальних планах і діях.
5	Швеція	“SWEDEN WILL BE A WORLD LEADER IN THE INNOVATIVE AND SUSTAINABLE INDUSTRIAL PRODUCTION OF GOODS AND SERVICES”	Швеція не має фактичного плану або бачення циркулярної економіки. Вона прагне реалізувати свою “Смарт-Індустрію” у чотирьох основних напрямках: промисловість (залучення потенціалу діджиталізації); стале виробництво; промислові навички (забезпечення промислової компетентності); створення привабливих інновацій Швеції (test bed).
6	Японія	NO ACTUAL VISION, BUT JAPAN IS CONSIDERED A RECYCLING PIONEER IN THE WORLD	Японія не має фактичної стратегії циркулярної економіки або її бачення. Вона є піонером у сфері утилізації. Країна зосередила свої зусилля на регулюванні поводження з відходами, прийняла революційне законодавство про відходи. Зокрема, кожен житель під час покупки автомобіля зобов'язаний платити за його утилізацію.
7	Австралія	NO ACTUAL VISION, BUT STRATEGIC STEPS HAVE BEEN TAKEN TOWARD THE CIRCULAR ECONOMY IN THE STATE OF SOUTH AUSTRALIA.	Нова стратегія відходів 2015–2020 рр. фокусується на утилізації органічних відходів. Створена державна урядова організація Green Industries SA, метою якої є моніторинг реалізації стратегії управління відходами. Держава може досягти своєї мети – нульових чистих викидів до 2050 р.

Складено за [3, 4, 5, 6, 11].

1. Сотник М.І. Декаплінг-аналіз економічного зростання та впливу на довкілля в регіонах України / М.І. Сотник, Л.А. Кулик // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 7-8 (2). – С. 60–64.
2. Akulov, A. O. (2013). Decoupling effect in the industrial region (Kemerovo region)./ A. Akulov //Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast, 4, 177-185 (in R).
3. A circular economy can be a 2.5 billion euro opportunity for Finland. Available at: <http://www.sitra.fi/en/ecology/circular-economy>.
4. Call for World Circular Economy Forum 2017 marketplace hosts. Available at: <http://www.sitra.fi/en/artikkelit/circular-economy/call-world-circular-economy-forum-2017-marketplace-hosts>.
5. Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy. Available at: http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.
6. Circular Economy package – what’s in it? Available at
7. Danylyshyn, B. M. The effect of decoupling as the factor of the relationship between economic growth and environmental pressures./ B. M. Danylyshyn, O. O. Veklych, // Bulletin of the NAS of Ukraine), 2008, №5, 12-18 (in Ukr.).
8. Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth / UNEP. – 2011. – 174 p.
9. Indicators to measure decoupling of environmental pressure from economic growth. Executive summary / The OECD Environment Programme. – 3 p. Available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/0/52/1933638.pdf>.
10. Indicators to measure decoupling of environmental pressure from economic growth (2002). Available at: [http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=sg/sd\(2002\)1/final](http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=sg/sd(2002)1/final).
11. Leading the cycle – Finnish road map to a circular economy 2016–2025. Available at: <http://www.sitra.fi/en/artikkelit/circular-economy/leading-cycle-finnish-road-map-circular-economy-2016-2025>.
12. Thematic Strategy on the Sustainable Use of Natural Resources, 2005 Available at: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0670:FIN:EN:PDF>.

УДК 330.3

Кошій О.В. д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто питання оцінювання розвитку національної економіки, виявлено недоліки використання ВВП як основного показника для оцінювання. Обґрунтовано необхідність пошуку нових підходів до оцінювання розвитку національної економіки. Розглянуто альтернативні методи оцінювання розвитку національної економіки та виявлено особливості їх використання.

Ключові слова: національна економіка, розвиток національної економіки, ВВП, зелений ВВП, індикатор справжнього прогресу, індекс процвітання, індекс щастя, індекс глобальної конкурентоспроможності.

Кошій О. В.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены вопросы оценки развития национальной экономики, выявлены недостатки использования ВВП как основного показателя для оценки. Обоснована необходимость поиска новых подходов к оценке развития национальной экономики. Рассмотрены альтернативные методы оценки развития национальной экономики и выявлены особенности их использования.

Ключевые слова: национальная экономика, развитие национальной экономики, ВВП, зеленый ВВП, индикатор истинного прогресса, индекс процветания, индекс счастья, индекс глобальной конкурентоспособности.

Koschiy O.

METHODOLOGICAL BASES FOR DETERMINING THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

The article deals with the questions of assessing the development of the national economy. The disadvantages of using GDP as the main indicator for estimation are determined due to the fact that its calculation does not take into account the production activity of households (the production of digital goods at home, software or the provision of innovative medical services), there is a tendency to intensify cross-border digital activity (consumers are increasingly using foreign platforms), etc. Today, GDP does not take into account the distribution of benefits, which means that it can not reliably estimate the level of people's satisfaction with life, which should also include the state of the environment, social environment and technological process, etc. The necessity of finding new approaches to the assessment of the development of the national economy is substantiated. The alternative approaches to assessing the development of the national economy by means of the following indicators are considered: green GDP, genuine progress indicator, prosperity index, happiness index, global competitiveness index. The essence and peculiarities of the use of alternative indicators of evaluation of development of the national economy are considered. The continuation of the development and transformation of countries and the need for continuous improvement of methodical approaches to the assessment of the development of the national economy are emphasized.

Key words: national economy development, GDP, green GDP, true progress indicator, prosperity index, happiness index, global competitiveness index.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток

національної економіки оцінюється за допомогою різноманітних показників. Традиційно в якості основного показника розвитку національної економіки використовувався ВВП. Ціль ВВП полягала у грошовому вимірі всієї економіки країни. Щоб зробити це, економісти підраховують всі доходи або витрати усередині країни, або весь випуск продукції і кількість наданих послуг. Однак нині роль ВВП як головного показника економічного розвитку піддається перегляду. Світ стає все більш складним, і ВВП не відображає ці зміни, тому потрібні альтернативні показники, стверджують експерти Credit Suisse [1].

Борги, нерівність і низька продуктивність підривають традиційний бізнес-цикл, і в розвинених країнах нові категорії сприйняття добробуту, такі як щастя і гнучкість ринку праці, вимагають іншого підходу до оцінки економіки, пишуть експерти Credit Suisse. Світ ускладнюється, і ВВП вже не може відобразити всі ці зміни: для правдивої картини потрібні альтернативні показники.

У ВВП безліч вад як у показника добробуту. При підрахунку ВВП не враховують всі види діяльності (виробнича діяльність домогосподарств тощо). Крім того ВВП не враховує розподіл благ, а значить, не може бути оцінкою рівня задоволеності людей життям, яка повинна включати також стан навколишнього середовища, соціального оточення і технологічного процесу тощо [1].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми оцінювання розвитку національної економіки присвятили праці Бутник О. О., Гайда Ю. І., Єріна А. М., Ковпак Е. О., Охота В. І., Масленнікова О. В., Михайленко В. Г., Сокол Л. М., Хватов Ю. Ю. тощо.

Цілі статті. Ціль статті полягає сучасних методичних підходів до оцінювання розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним з альтернативних методів оцінки добробуту економіки є «зелений» ВВП. «Зелений» ВВП передбачає віднімання з традиційного ВВП

вартісних показників витрат природних ресурсів і деградації навколишнього середовища, щоб мати можливість з'ясувати, чи перевищить ВВП економічний дохід, якщо випуск досягається за рахунок вичерпання природного капіталу. Для його підрахунку з традиційного ВВП віднімається вартість екологічних витрат.

Сокол Л. М. «зелений» ВВП пропонує розраховувати за наступною формулою [2]:

$$\text{ВВП}_{\text{зел}} = \text{ВВП} - \text{З}, \quad (1)$$

де $\text{ВВП}_{\text{зел}}$ – «зелений» валовий внутрішній продукт; ВВП – валовий внутрішній продукт; З – економічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища.

Ковпак Е. О., Михайленко В. Г., Масленнікова О. В. наводять більш деталізовану формулу розрахунку «зеленого» ВВП [3]:

$$\text{ВВП}_{\text{зел}} = \text{ВВП} - \text{СПР} - \text{ДНС} - \text{ВОНС}, \quad (2)$$

де СПР – споживання природних ресурсів (зменшення запасів природних ресурсів); ДНС – деградація навколишнього середовища; ВОНС – витрати на охорону навколишнього середовища.

Ще одна перспективна альтернатива ВВП – індикатор справжнього прогресу (GPI). При розрахунку GPI враховуються ті ж споживчі дані, що і для ВВП. Потім вони коригуються: з ВВП «віднімаються» такі фактори, як нерівність доходів, витрати в результаті зростання злочинності і погіршення стану навколишнього середовища. Натомість враховується довгостроковий ефект від товарів тривалого користування і суспільної інфраструктури, а також ефект від волонтерської і домашньої роботи.

Перевага GPI полягає в тому, що він, як і ВВП, має грошовий вираз. Таким чином, GPI може служити середнім показником економічного розвитку, за допомогою якого можна зіставляти ситуацію в різних країнах і регіонах.

В основі індикатора справжнього прогресу (GPI) лежить ідея поділу на категорії вигод і витрат, а підсумковий показник визначається як різниця між ними. При розрахунку GPI використовують 26 статей, які відображають як вигоди, так і втрати для добробуту суспільства. Серед екологічних втрат враховують

витрати домогосподарств на усунення екологічних забруднень, ціну забруднення повітря, води, зменшення водно-болотних, сільськогосподарських угідь, виснаження невідновних ресурсів, знищення озонового шару, емісію вуглекислого газу, зменшення лісового покриву тощо [4].

Індекс процвітання Інституту Legatum (The Legatum Prosperity Index) – комбінований показник британського аналітичного центру The Legatum Institute, який вимірює досягнення країн світу з точки зору їх процвітання [5]. Випускається з 2006 року британським аналітичним центром The Legatum Institute (підрозділ міжнародної інвестиційної групи Legatum).

Індекс складається на основі безлічі різних показників, об'єднаних у дев'ять категорій, які відображають різні аспекти життя суспільства і параметри суспільного добробуту: економіка; підприємництво; управління; освіта; охорона здоров'я; безпека; особисті свободи; соціальний капітал; екологія.

Рейтинг кожної країни визначається шляхом обчислення середньозваженого значення зазначених індикаторів, кожен з яких виступає в якості основи процвітання. Показники базуються на статистичному аналізі, соціологічних дослідженнях та експертних оцінках учасників опитування. Статистичні дані, що використовуються в рейтингу, отримуються з Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Організації економічного співробітництва і розвитку, Світової Організації Торгівлі, Gallup, Economist Intelligence Unit, IDC, Pyramid Research та інших інститутів.

Одна з найвідоміших альтернатив ВВП – індекс щастя (HPI), який виник ще в кінці XVIII століття. В основу індексу щастя покладена ідея яка полягає в тому, що основною метою більшості людей є не бути багатими, а бути щасливими та здоровими [6].

Для розрахунку HPI використовуються три показники: суб'єктивна задоволеність життям людьми; очікувана тривалість життя; «екологічний слід».

За даними офіційної сторінки міжнародного індексу щастя Міжнародної організації NEF, індекс розраховується за формулою [6]:

$$HPI = \frac{\text{Суб'єктивна задоволеність життям} \cdot \text{Очікувана тривалість життя}}{\text{Екологічний слід}}. \quad (3)$$

Екологічний слід – міра впливу людини на середовище проживання, що дозволяє розрахувати розміри прилеглої території, необхідної для виробництва споживаних нами ресурсів і збереження відходів.

Важливим показником розвитку національної економіки є її конкурентоспроможність.

Існує декілька методик, які використовуються для оцінки конкурентоспроможності країн. Основні з них – методики, які використовуються Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) в Давосі і Міжнародним інститутом розвитку менеджменту в Лозанні (IMD) [7].

Найвідомішим рейтингом міжнародної конкурентоспроможності країн є індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), який, починаючи з 1979 року, щорічно публікується у звітах Всесвітнього економічного форуму [8].

Нині для узагальненої оцінки конкурентоспроможності країн використовується Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), створений для ВЕФ професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіном (Xavier Sala-i-Martin, Columbia University), який вперше був опублікований у 2004 р.

Методика обчислення індексу глобальної конкурентоспроможності ґрунтується на послідовному агрегуванні 113 змінних. Сукупність змінних складається на 1/3 із загальнодоступних джерел (статистичні дані і результати досліджень, що здійснюються на регулярній основі міжнародними організаціями) та на 2/3 з результатів глобального опитування керівників компаній.

На першому рівні ієрархії рейтингової системи GCI базові показники формують 12 факторів національної

конкурентоспроможності, на другому рівні – фактори об'єднуються за напрямами впливу на конкурентоспроможність: 1) основні вимоги, 2) підсилюючі продуктивності 3) інновації та фактори вдосконалення. Інтегральні оцінки за напрямами впливу розглядаються як субіндекси рейтингової оцінки глобальної конкурентоспроможності.

Основні вимоги включають наступні показники: інституції; інфраструктура; макроекономічне середовище; охорона здоров'я та початкова освіта.

Підсилюючі продуктивності включають наступні показники: вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; розвиток фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку.

Інновації та фактори вдосконалення включають наступні показники: відповідність бізнесу сучасним вимогам; інновації.

Для можливості порівняння конкурентоспроможності країн на різних стадіях економічного розвитку до індексу GCI інтегровано концепцію стадій економічного розвитку країн [9].

Розрахунок GCI оснований на послідовному агрегуванні оцінок, починаючи з первинних 113 показників. Ці первинні статистичні дані і дані опитування переводяться в оціночну шкалу (від 1 (найгірше значення) до 7 (найкраще) з використанням критерію мінімаксу. Потім розраховуються оцінки кожної із 12 складових – для цього в більшості випадків береться середньоарифметична оцінка первинних показників. Для наступних рівнів агрегування використовуються процедури зважування.

Зведення трьох субіндексів у підсумковий індекс GCI_j здійснюється з використанням наступної процедури зважування [10]:

$$GCI_j = \sum_{i=1}^3 \bar{Z}_{ij} \cdot d_i, \quad (4)$$

де \bar{Z}_{ij} – субіндекс впливу i -ї групи факторів на конкурентоспроможність j -ї країни; d_i – вага i -го субіндексу. Кожен субіндекс має вагові коефіцієнти відповідно до стадії

розвитку національної економіки країн, які беруть участь у рейтингу GCI. Всесвітній економічний форум виділяє три основні стадії розвитку економіки країн: економіка, орієнтована на фактори виробництва; економіка, орієнтована на ефективність; економіка, орієнтована на інновації. Крім того, виділяють перехідні групи: від першої до другої стадії і від другої до третьої.

Для віднесення країни до тієї чи іншої стадії економічного розвитку використовують порогові значення ВВП на душу населення, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Порогові значення для стадій розвитку конкурентоспроможності

Стадії	ВВП на душу населення, дол. США, порогові значення
Стадія факторної орієнтованості (1)	<2 000
Перехід від першої до другої стадії	2 000-2 999
Стадія орієнтованості на ефективність (2)	3 000-8 999
Перехід від другої до третьої стадії	9 000-17 000
Стадія орієнтованості на інновації (3)	>17 000

Для економік з високою залежністю від мінеральних ресурсів, ВВП на душу населення не є єдиним критерієм для визначення стадії розвитку. Для ресурсоемних економік застосовують критерій – частку експорту корисних копалин (нафти, газу, металургійних руд, вугілля тощо) у загальному обсязі експорту за останні п'ять років. Економіка країн, в яких частка експорту сировинних ресурсів перевищує 70 %, вважається орієнтованою на фактори виробництва і не залежно від рівня ВВП на душу населення, відносяться до першої стадії [7].

Висновки. Таким чином, сучасний світ стає все більш складним, і ВВП вже належним чином не відображає ці зміни. Тому виникає потреба в удосконаленні методичних підходів до оцінювання рівня розвитку національних економік. На сьогодні існує цілий ряд показників, які пропонують використовувати як альтернативні ВВП: зелений ВВП, індикатор справжнього прогресу, індекс процвітання, індекс щастя, індекс глобальної

конкурентоспроможності тощо. Однак вони не позбавлені певних недоліків. З іншого боку розвиток сучасного світу є невідминним, що вимагатиме постійного удосконалення методик оцінювання розвитку національних економік, та пошуку таких, які б максимально враховували існуючі реалії.

1. Есть ли будущее у ВВП: что придет на смену главному барометру экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.rbc.ru/economics/31/05/2018/5b0eb17b9a794717f59bbcad>
2. Сокол Л. М. «Зелений» ВВП як індикатор сталого розвитку [Електронний ресурс] / Л. М. Сокол. – Режим доступу: <file:///C:/Users/%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Download/s/83-159-1-SM.pdf>
3. Ковпак Е. О. Регресійні моделі динаміки шкідливих викидів в атмосферу України / Е. О. Ковпак, В. Г. Михайленко, О. В. Масленнікова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна». – 2017. – Випуск 93. – С. 119-128.
4. Гайда Ю. І. Сталій розвиток: концепції кількісної і якісної оцінки / Ю. І. Гайда // Агросвіт. – 2015. – № 2. – С. 3-9.
5. Рейтинг стран мира по урону процветания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/ratings/legatum-prosperity-index/info>
6. Бутник О. О. Дослідження індексу щастя населення в контексті ефективного державного управління / О. О. Бутник // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 22. – С. 73-75.
7. Хватов Ю. Ю. Сравнительный анализ международных рейтингов [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Хватов. – Режим доступа: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo-15-16/13589.pdf>
8. Охота В. І. Конкурентоспроможність України на світовій економічній арені / В. І. Охота // Економічний аналіз. – 2015. Том 19. – № 1. – С. 84-90.
9. Опис індексів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/ua/cms/opisanie_indeksov.html
10. Єріна А. М. Міжнародні рейтинги: статистичні аспекти обчислення та застосування / А. М. Єріна // Статистика України. – 2016. – № 3. – С. 56-64.

УДК 65.012.8:005

Кравчук П.Я., к.е.н., доцент

Кравчук О.Я., к.е.н., доцент

Шегинський О.В., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ІНТЕРЕСІВ

У статті розглядається сутність інтересу як передумови забезпечення корпоративної безпеки підприємства в умовах глобалізації світової економіки. Проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності та систематизації інтересів суб'єктів господарювання. Визначено суб'єкти інтересів, критерії їх ідентифікації та ознаки класифікації.

Ключові слова: інтереси підприємства, загрози діяльності, корпоративна безпека.

Кравчук П., Кравчук О., Шегинський А.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ ПУТЕМ РЕАЛИЗАЦИИ ЕГО ИНТЕРЕСОВ

В статье рассматривается сущность интереса как предпосылки обеспечения корпоративной безопасности предприятия в условиях глобализации мировой экономики. Проанализированы существующие подходы к определению сущности и систематизации интересов субъектов хозяйствования. Определены субъекты интересов, критерии их идентификации и признаки классификации.

Ключевые слова: интересы предприятия, угрозы деятельности, корпоративная безопасность.

Kravchuk P., Kravchuk O., Sheginskyj A.

ENSURING CORPORATE SECURITY OF AN ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE WORLD ECONOMY BY REALIZING ITS INTERESTS

The formation of a market economy in Ukraine is accompanied by the transformation of forms and methods of state regulation, changing conditions of economic activity and increasing competition between enterprises, increasing the influence of the environment on the activities of economic entities, the main feature of which is uncertainty and instability.

The current crisis situation of a significant part of domestic enterprises, half of which recognize the loss-making activity, is largely due not only to the socio-economic

situation of Ukraine and the failure of market relations, but also to the lack of development of scientific and methodological bases for corporate security of economic entities.

Corporate security can be considered as a state of protection of the vital interests of the enterprise from a variety of internal and external threats, which guarantees the most effective use of corporate resources of the enterprise to ensure stable operation and dynamic development. Inclusion in the concept of corporate security "interests" requires the disclosure of their content.

In the opinion of part of the scientists, the realization of interests is a determining condition for the security of the enterprise. Thus, the company's economic security is seen as consistency, balancing the interests of the enterprise and the interests of the environmental actors. From such positions, the security of the enterprise is actually considered as a practical implementation of the theory of resource interdependence, according to which, in its activities, the company should take into account not only their own, but also the interests of environmental entities.

Balancing the interests of the enterprise with the interests of the environmental entities requires their personification.

The interests of the enterprise can be considered as conscious, materialized and specified management of the enterprise needs of the organization.

The abundance and variety of the interests of the company implies a clear definition of the criteria for their identification. In our opinion, the basic principles of the formulation of the interests of the enterprise should include: personalization of interests; reality, that is, reachable; interdependence and mutual support of the interests of the enterprise; scientific validity; specification, formalization and transformation of interests into economic indicators; time orientation.

The diversity of the interests of the company necessitates their systematization by a number of features, which will allow them to be clearly formulated, to prioritize them, to define measures for their implementation and protection, and to control the degree of their achievement.

We propose to perform the classification of the main interests of the enterprise on the following ten grounds: the essence (content), scale, subjects of interest, weight, probability of implementation, level of implementation, sphere of occurrence, implementation time, legal status, methods of implementation.

Identification of the essence and the systematization of interests makes it possible to clearly identify and prioritize the interests of the enterprise, identify possible threats to corporate security, improve the quality and accuracy of their diagnostics, determine the level of danger, forms of manifestation, consequences and measures of counteraction.

Keywords: enterprise interests, threats of activity, corporate security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.
Формування ринкової економіки в Україні супроводжується

трансформацією форм та методів державного регулювання, зміною умов господарювання та зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів господарювання, основною рисою якого є невизначеність та нестабільність. Ці процеси спричинюють втрату ринків збуту вітчизняними підприємствами, погіршення фінансового стану, відтік професійних кадрів та науково-технічних розробок, іноді – банкрутства. Зміна умов господарювання зумовила виникнення в діяльності підприємств зовсім нових проблем, які вимагають теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо їх вирішення. Це зумовлює необхідність якісно нового підходу до розв'язання проблем безпеки господарської діяльності підприємств усіх форм власності та типів господарювання.

Теперішнє кризове становище значної частини вітчизняних підприємств, половина з яких декларують збитковість діяльності, в значній мірі зумовлене не лише соціально-економічним становищем України та несформованістю ринкових відносин, але і недостатнім рівнем розробки науково-методологічних основ забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів господарювання.

Корпоративну безпеку можна розглядати як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку. Включення до складу поняття корпоративної безпеки “інтересів” вимагає розкриття їх змісту.

Діяльність по забезпеченню корпоративної безпеки підприємства виникає як результат вирішення протиріч між інтересами підприємства та загрозами їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження теоретичних та практичних аспектів реалізації інтересів підприємства для забезпечення безпеки розвитку суб'єктів господарювання знайшли відображення у працях вітчизняних: Бандурки О.М., Духова В.Є., Жаліло Я.А., Капустіна М.П., Кирієнка А.В., Козаченко Г.В., Ліпкана В.А.,

Ляшенко О.М., Мунтіяна В.І., Подлужної Н.О., Пономарьова В.П., Пригунова П.Я., Сосніна А.С.; та зарубіжних науковців: Олейнікова Є.А., Шликова В.В., Ярочкіна В.І. та ін.

На думку частини науковців реалізація інтересів є визначальною умовою забезпечення безпеки підприємства [1; 2; 4]. Так, багатьма науковцями економічна безпека підприємства розглядається як узгодженість, збалансування інтересів підприємства та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища. З таких позицій безпека підприємства фактично розглядається як практична реалізація положень теорії ресурсної взаємозалежності, відповідно до якої у своїй діяльності підприємству слід враховувати не лише власні, але й інтереси суб'єктів зовнішнього середовища [2; 4].

Цілі статті. Це безумовно потребує визначення сутності інтересів підприємства, систематизації їх за рядом ознак, з'ясування причин виникнення, форм забезпечення та наслідків реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На думку частини науковців реалізація інтересів є визначальною умовою забезпечення безпеки підприємства [1; 2; 4; 5]. Так, економічна безпека підприємства розглядається як узгодженість, збалансування інтересів підприємства та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища. З таких позицій безпека підприємства фактично розглядається як практична реалізація положень теорії ресурсної взаємозалежності, відповідно до якої у своїй діяльності підприємству слід враховувати не лише власні, але й інтереси суб'єктів зовнішнього середовища [2, 86].

Збалансування інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища потребує їх персоніфікації. За сучасних умов чи не визначальну роль для підприємств відіграють взаємовідносини з державними органами. Специфіка сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки обумовлює необхідність належного моніторингу та узгодження інтересів підприємства з інтересами державних контролюючих органів, яких сьогодні в Україні нараховують понад тридцять шість. Звичайно в процесі

роботи підприємству доведеться співпрацювати не з усіма цими державними органами, однак можливість спілкування з більшістю дуже вірогідна. Тому взаємоузгодженість інтересів підприємства з інтересами державних контролюючих органів може проявлятися у досконалому знанні та дотриманні норм вітчизняного законодавства та уникненні, за можливості, участі у політичній діяльності.

Хоча конкуренти по своїй економічній суті є носіями антагоністичних інтересів, досягнення балансу з інтересами підприємства можливе шляхом уникнення недобросовісної конкуренції та обмежувальної ділової практики, зокрема підприємству слід уникати підкupu покупців конкурента, використання дискримінаційних цін, незаконного копіювання (імітації) товарів і продукції конкурентів, створення тасмних картелів, ведення промислового та комерційного шпiонажу, використання практики корупції і хабарництва, переманювання службовців конкурента, подання неправдивої інформації та реклами, укладання угод щодо розподілу ринків, клієнтури, фіксації цін. Дотримання правил чесної конкуренції дасть змогу уникнути конфліктів з конкурентами та забезпечити стабільність функціонування та розвитку підприємства.

Узгодження інтересів підприємства та споживачів продукції передбачає забезпечення високої якості товарів, дотримання підприємством технічних умов та державних стандартів, забезпечення гарантійного та післягарантійного обслуговування, обґрунтованого ціноутворення, належного інформаційного супроводження продажу продукції підприємства, що в свою чергу стимулюється ринковим механізмом та окремими державними контролюючими органами.

Серед головних груп постачальників ресурсів можна виділити: постачальників матеріальних ресурсів, тобто сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих; людських ресурсів, тобто домогосподарства; фінансових активів, зокрема комерційні банки, інвестиційні фонди, лізингові компанії, кредитні спілки; інформаційних ресурсів. Гармонізація інтересів підприємства з інтересами постачальників ресурсів реалізується шляхом

забезпечення еквівалентності обміну, дотримання договірних умов, чесності та прозорості взаємостосунків.

До суб'єктів інфраструктури ринку можна віднести маркетингові, консультативні, юридичні, транспортні, страхові, видавничі, кредитно-фінансові, рекламні, охоронні, телекомунікаційні та інші фірми, які надають підприємству різноманітні послуги та створюють умови для вискоєфективної діяльності. Узгодження їх інтересів з інтересами підприємства досягається головним чином шляхом належного виконання договірних зобов'язань.

Щодо визначення сутності та систематизації інтересів підприємства то, на наш погляд, у вітчизняних наукових працях цій проблемі приділено недостатньо уваги, за виключенням окремих робіт [2; 4]. В самому загальному вигляді інтерес є головною причиною певних дій та лежить в основі безпосередніх спонукань, мотивів, ідей.

У працях вітчизняних науковців існують певні розбіжності щодо тлумачення сутності економічного інтересу. Так Г.А. Пастернак-Таранушенко вважає, що “економічні інтереси – це зацікавленість торгівельних або виробничих об'єднань та груп в одержанні економічних переваг” [3, с.224]. Частина науковців ототожнює економічні інтереси з потребами, інші зводять сутність інтересу підприємства до отримання прибутку. Так В.П. Пономарьов розглядає інтереси підприємства “як його взаємодію з суб'єктами зовнішнього середовища, що здійснюється постійно чи протягом визначеного часу, примусово чи за вибором підприємства, результати якої забезпечують отримання прибутку” [2, с.90].

Ми вважаємо, що інтереси підприємства можна розглядати як усвідомлені, матеріалізовані та конкретизовані керівництвом підприємства потреби організації. Головною узагальненою потребою організації є самозбереження та прагнення до збільшення масштабів діяльності. Тут можна погодитися з В.П. Пономарьовим [2; 4], що прибуток може слугувати інтегральним показником інтересів підприємства, але лише як один з них. В багатьох випадках поточними інтересами підприємства можуть бути

збільшення обсягу продаж, захоплення нових ринків, диверсифікація виробництва, покращення іміджу підприємства та ін.

Інтереси підприємства невід’ємні від їх суб’єктів, оскільки інтереси підприємства це персоніфікована категорія, тому як таких інтересів не існує. В зв’язку з цим необхідно виділити суб’єктів інтересів підприємства. Персоніфікація суб’єктів інтересів підприємства обумовлена рядом факторів і в першу чергу такими як форма власності на засоби виробництва, організаційно-правова форма господарювання, вид діяльності підприємства. У відповідності до цих факторів можна виділити таких суб’єктів інтересів підприємства: власники засобів виробництва, керівництво підприємства, колектив працівників [2, с.91].

Велика кількість та різноманіття інтересів підприємства передбачає чітке визначення критеріїв їх ідентифікації. На наш погляд, до основних принципів формулювання інтересів підприємства слід віднести: персоніфікація інтересів; реальність, тобто досяжність; взаємозалежність та взаємопідтримка інтересів підприємства; наукова обґрунтованість; конкретизація, формалізація та трансформація інтересів в економічні показники; орієнтованість в часі.

Різнманіття інтересів підприємства зумовлює необхідність їх систематизації за рядом ознак, що дасть змогу чітко їх формулювати, виділяти з них пріоритетні, визначати заходи щодо їх реалізації та захисту, контролювати ступінь їх досягнення. Однак до цих пір у вітчизняній фаховій літературі з питань безпеки діяльності підприємства відсутня чітка, розгорнута класифікація інтересів підприємства. Можна констатувати як брак кількості робіт, присвячених дослідженню цієї проблеми, так і недостатню повноту та обґрунтованість змісту цих публікацій. Так фахівці з Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля пропонують систематизацію інтересів підприємства за такими ознаками [2, с.96], як вид інтересів, природа походження, ступінь вагомості, розподіл інтересів у часі та локалізація інтересів. На наш погляд, не зовсім обґрунтованою є систематизація інтересів підприємства за їх природою на природні та примусові, оскільки

недоцільним є розгляд соціально-економічної системи, якою є підприємство, у біологічному контексті; за ступінню локалізації на галузеві, регіональні та функціональні, так як виникає протиріччя між суттю ознаки та змістом інтересів. Це ж саме стосується класифікації інтересів за ступінню значущості на глобальні, пріоритетні та другорядні, оскільки глобальні інтереси характеризують масштаби намірів підприємства.

Ми пропонуємо здійснювати класифікацію основних інтересів підприємства за такими десятима ознаками: за суттю (змістом), масштабом, суб'єктами інтересів, вагомістю, імовірністю реалізації, рівнем реалізації, сферою виникнення, часом реалізації, правовим статусом, методами реалізації.

За сутністю інтереси підприємства пропонується поділяти на економічні, фінансові, соціальні, ринкові, технологічні. Економічні інтереси полягають у як найефективнішому використанні економічних ресурсів підприємства, тобто з максимальними ефектом (прибутком, доходом) та економічною ефективністю (рентабельністю активів, виробництва). Фінансові інтереси проявляються в забезпеченні оптимальної структури капіталу, фінансової стійкості та ліквідності, високої оборотності активів, постійного зростання ринкової вартості цінних паперів підприємства. Соціальні інтереси підприємства полягають у високому соціальному забезпеченні та захисті працівників, що є запорукою високої продуктивності праці, сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, позитивного соціального іміджу підприємства, однак, в той же час, слід підтримувати баланс між рівнем соціального забезпечення працівників і наявними ресурсами підприємства. Ринкові інтереси характеризуються мірою задоволення потреб споживачів продукції, зростанням ринкової ваги (частки ринку) підприємства. Технічні інтереси полягають у забезпеченні високого технічного рівня оснащеності підприємства, прогресивності використовуваних технологій, високого рівня механізації та автоматизації виробництва та технічної оснащеності праці, а також у наявності сучасних власних науково-технічних розробок чи ліцензій на їх використання.

За масштабом інтереси підприємства доцільно розділити на глобальні, які характеризують усі сфери та напрямки роботи організації, та локальні, які проявляються щодо окремих сфер чи видів діяльності підприємства.

За суб'єктами інтересів, про що ми вже згадували, можна виділити інтереси власників підприємства, керівництва організації та трудового колективу, який представляє профспілка. Інтереси власників полягають у стабільному функціонуванні та розвитку підприємства, отриманні максимальної віддачі на вкладений капітал. Інтереси керівництва полягають у забезпеченні стабільного та ефективного функціонування організації та в отриманні належного рівня умов і оплати за свою роботу, що визначається контрактом. Інтереси трудового колективу полягають у створенні належних умов праці та відпочинку, дотриманні норм охорони праці та техніки безпеки, отриманні високого рівня матеріальної винагороди за виконану роботу, гарантуванні соціального захисту та допомоги працівникам.

За вагомістю інтереси підприємства доцільно виокремити у три групи, а саме першочергові (дуже важливі), другорядні (важливі), опосередковані (неважливі).

За ймовірністю реалізації інтереси підприємства можна згрупувати на реальні, потенційні та майже недосяжні (малоймовірні). Можливість реалізації інтересів підприємства визначається насамперед наявністю ресурсів, обґрунтованістю цілей діяльності, станом та перспективами розвитку вітчизняної та світової економік.

За рівнем реалізації інтереси підприємства можна розділити на міжнародні, національні та регіональні. Міжнародні полягають у наявності інтересів підприємства на міжнародних ринках товарів, технологій, капіталів, праці. Національні та регіональні відповідно передбачають наявність інтересів на внутрішньодержавному та обласному рівнях.

Залежно від часу реалізації інтереси підприємства поділяють на довгострокові, середньострокові і короткострокові.

За сферою виникнення інтереси підприємства, на нашу думку, можна виділити у такі чотири групи: інтереси у сфері

виробництва; торгівлі; сільськогосподарські інтереси та інтереси в сфері послуг.

За методами реалізації інтереси підприємства поділяють на інтереси, що досягаються економічними методами; інтереси, які реалізуються за посередництвом правових інструментів; інтереси, можливість втілення яких передбачає застосування адміністративних важелів; та інтереси, досягнення яких обумовлює використання соціально-психологічних методів.

За правовим статусом інтереси підприємства, на наш погляд, можна виокремити у дві групи, а саме законні, тобто реалізація яких передбачає використання законних методів та шляхів досягнення, та незаконні, втілення яких обумовлює необхідність порушення чинних правових норм та законодавчих актів.

Висновки. Загалом можна констатувати, що інтереси підприємства синтезують у собі усвідомлені потреби та мотиви суб'єктів інтересів, тобто власників, керівників та працівників підприємства та віддзеркалюють головну мету та цілі діяльності суб'єкта господарювання.

Визначення сутності та систематизація інтересів діяльності дає змогу чітко визначати та виокремлювати пріоритетні інтереси підприємства, ідентифікувати можливі загрози корпоративній безпеці, підвищити якість і точність їх діагностики, визначення рівня небезпеки, форм прояву, наслідків та заходів нейтралізації.

1.Торянников Б.Н. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности. Методическое пособие для предпринимателя / Сост.: Б.Н. Торянников, А.П. Красковский. – СПб, ЗАО “Информационное агентство “Кредит реформа-Санкт-Петербург”, 2000. – 160 с.

2.Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: Монографія. / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

3.Пастернак-Таранушенко Г. Результаты дослідження шляхів забезпечення економічної безпеки України / Г. Пастернак-Таранушенко // Економіка України. – 2000. – №11. – С.21-28.

4.Пonomарьов В.П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Дис. канд. екон. наук: 08.06.01. / Пономарьов Володимир Порфирійович. - Луганськ, 2000.-216с.

5.Соснин А.С., Прыгунов П.Я. Менеджмент безопасности предпринимательства: Учеб. пособие. / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов–К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002.–357с.

УДК 339.92

Лютак О.М. д.е.н., доц.

Луцький національний технічний університет

ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИЗИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуто основні види ризиків, які супроводжують реалізацію туристичного продукту у різних країнах світу. Особливу увагу зосереджено на тероризмі, що ґрунтується на релігійних, політичних, соціальних складниках, які призвели до загострення ситуацій із повстанцями, терористичними організаціями та релігійними фанатиками. Досліджено природні катаклізми, конфлікти на релігійній та етнічній основі, несумісність у способі й моделі співжиття різних соціумів, ризики пов'язані з використанням різних видів транспорту та екстремальним туризмом, кіберзлочинність. У контексті формування безпекового імперативу виокремлено інституції, інструменти та механізми, що дали б змогу зменшити негативний вплив ймовірних ризиків та сприяли б розвитку міжнародної туристичної індустрії.

Ключові слова: міжнародний туризм, безпека, ризики, тероризм, природні катаклізми, кіберзлочинність, інституції безпеки, превентивні заходи.

O. Liutak

THE INSTITUTIONAL REGULATION OF RISKS IMPLICATING THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM

Taking into account the peculiarities of tourism activity, all threats can be subdivided into areas such as terrorist attacks, natural disasters, religious and ethnic conflicts, incompatibilities in the method and model of coexistence of different societies, risks associated with the use of various types of transport and extreme tourism.

The terrorism, based on religious, political and social components, has led to aggravation of situations with rebels, terrorist organizations and religious fanatics as the main factor that reduces the safety of holidaymakers around the world. The main tools for reducing threats are the strengthening of security measures and promotions that see an attempt to overcome potential problems or attempts to reorient the new consumer market. The terrorism targeting tourists occurs in different countries, but the number of attacks in the regions of South America is particularly high, since tourists are vulnerable and clearly visible groups, they represent an external invasion, and attacks on them are aimed at destabilizing the economy, losing the level of confidence by the official authorities. The direct costs of terrorism in the tourism sector include reducing the number of foreign tourists, which leads to a reduction in revenues, a reduction in GDP growth, and indirect costs include a reduction in employment in the tourism sector and a decrease in revenues from other industries such as food and cleaning services and service. In general, security depends not only on external factors but also on the

behavior of tourists in places of recreation, in particular the ability to avoid conflicts on a religious and ethnic basis is based on compliance with the basic requirements and recommendations: when traveling in the countries of the Middle East, the tour operator will warn you to use more restrained and covert clothing (especially for women), religious bans.

The natural disasters, which are usually subject to force majeure, can also have a significant impact on holidaymakers' plans and travel quality, but today the information market and the water service; weather observation can report such situations 1-2 days before their onset, which makes it possible to coordinate their actions and avoid the threat. Institutional transformations in this area can be based on the prevention of environmental disasters and disasters by reducing the negative impact on the environment and increasing the use of alternative sources. Another threat that significantly affects the safety of tourists is the high level of injury in the use of different modes of transport.

The international tourism is formed on the basis of transcontinental air transportation and the continuation of the use of water, rail, road and other types of transport in the country consumption of tourist products. In order to better meet the needs of tourists, increase their safety, provide all that is necessary for the organization of travel, reduce the negative impact on the environment, coordination of several types of transport is required, since none of its existing types can satisfy all the requirements of passengers for transportation. The modernization of the security imperative of institutional regulators of international tourism is based on the inability of existing structures at all levels to fulfill the functions of forming a security space in the field of international services.

In countries where tourism is identified as a priority area for building economic potential, special police departments for tourism security are created that are effective in reducing and preventing crimes against tourists based on activities such as training their officers on tourism; the implementation of the principles of accessibility and friendliness to tourists, close cooperation with representatives of the community and business structures of tourism, counseling and training of tourism industry in methods of crime prevention, in the event of offenses, assistance is provided to the victims of the tourist in criminal cases.

Among other preventive measures, tourism enterprises are encouraged to adopt practices to prevent and reduce the number of crimes (establishment of electronic locks of premises, surveillance cameras, security of premises, deposit boxes in hotels, use of regular staff of the security service, etc.), the development and implementation of tourism and educational programs aimed at to reduce the risk, increase the presence of officers in the form in tourist zones.

Keywords: international tourism, security, risks, terrorism, natural disasters, cybercrime, security institutions, preventive measures.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Безпека відпочивальників є вагомим фактором у формуванні й реалізації

туристського потенціалу країни, яка інтегрується в систему міжнародних економічних відносин у сфері туризму в контексті інституціоналізації бізнес-діяльності. У сучасних умовах практично єдиним фактором, що стримує розвиток туристичної індустрії, є наявність глобальних викликів, які загрожують життю й здоров'ю тих, хто подорожує. Як наслідок, зростає внутрішнє напруження суб'єктів туристичного ринку, вартість страхових полісів, кількість виплат та витрати на обслуговування туристичного продукту. Все це призводить до фінансових втрат від недовикористання туристичного потенціалу або відвертої шкоди завданої мітингами чи терактами у Німеччині, Туреччині чи Парижі. Саме тому виникає потреба у дослідженні основних ризиків, що супроводжують формування та реалізацію туристичного продукту та відповідне їх інституційне регулювання, що й обумовило актуальність даних досліджень.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Слід зазначити, що комплексного дослідження усіх ризиків, що визначають негативний вплив на міжнародний туризм та їх інституційне регулювання не проводилось. Значна кількість публікацій присвячена впливу глобалізації (Смаль І.), тероризму [1; 3; 4; 5] та екологічним наслідкам від розвитку туристичної діяльності (Караван Ю.). Саме тому, у контексті формування безпекового імперативу варто виокремити основні загрози, що впливають на функціонування туристичного ринку, їх інституційний вимір, інструментарій його наповнення та реалізації, рівні економічних відносин і регулятори, що його забезпечать.

Цілі статті. Мета статті полягає у визначенні основних видів загроз, що заважають та стримують нарощення туристичних потоків. Відповідно, необхідно визначити інституції, інструменти та механізми, що дали б змогу зменшити негативний вплив ймовірних ризиків та сприяли б розвитку міжнародної туристичної індустрії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зважаючи на особливості туристичної діяльності, усі загрози можна розподілити

за такими напрямками, як терористичні атаки, природні катаклізми, конфлікти на релігійній та етнічній основі, несумісність у способі й моделі співжиття різних соціумів, ризики пов'язані з використанням різних видів транспорту та екстремальним туризмом. Основним фактором, що знижує рівень безпеки відпочивальників у різних країнах світу є тероризм, що ґрунтується на релігійних, політичних, соціальних складниках, які призвели до загострення ситуацій із повстанцями, терористичними організаціями та релігійними фанатиками. Як зазначає Ю.Манфельд [1, с. 49], тема безпеки й безпеки в галузі туризму має життєво важливе значення в усьому світі. «В останні роки, і головним чином після події 9 вересня, як науковці, так і практики почали вивчати питання врегулювання кризових ситуацій, шукаючи дієві рішення, щоб пом'якшити негативні наслідки випадків безпеки та безпеки для індустрії туризму й постраждалих напрямків». Класифікуючи сучасні прояви тероризму, ми можемо виокремити його внутрішню, міжнародну та транскордонну форми. Для міжнародного туристичного бізнесу всі форми є небезпечними й призводять до скорочення туристичних потоків як у внутрішньому національному, так і міжнародному просторі. Будь-які терористичні атаки, що за рахунок ЗМІ та інформаційного доступу стають відомі широкому загалу, призводять до зменшення бронювання нових туристичних поїздок і відмови від подорожей на основі рекомендацій посольств та міністерств закордонних справ багатьох країн. У цілому відносини між туризмом та тероризмом можуть виявлятися у трьох можливих сценаріях: тероризм, який спрямований на цивільні цілі, але іноді жертвами стають і туристи; тероризм, що спрямований на функціональні цілі економіки, пов'язані з туризмом; тероризм, який націлений на туризм або безпосередньо на туристів, оскільки обидва вектори розглядаються як «м'які цілі» з відносно високим впливом засобів масової інформації та резонансним ефектом у світі в разі загибелі громадян із розвинутих країн. Сучасний розвиток міжнародних економічних відносин і світового політичного складника визначив такі основні загрози, пов'язані з терористичними викликами: міжнародні, регіональні та громадянські війни; цивільні й політичні

заворушення, що можуть виникати у формі переворотів, насильницьких демонстрацій, повстань та заворушення. Для оцінки можливих наслідків від терористичних атак можна використовувати такі вимірювальні показники, як обсяг загальної шкоди туристичним об'єктам, спричинених випадками небезпеки; обсяг шкоди приватним туристичним об'єктам, спричинену їм інцидентами; обсяг шкоди державного сектору; обсяг шкоди, заподіяної життю туристам і місцевим громадянам. У будь-якому випадку міжнародний тероризм ставить під загрозу розвиток туризму, що змушує урядовців, менеджерів та маркетологів шукати вихід із загрозливої ситуації й підвищувати рівень безпеки подорожуючих. Основними інструментами зменшення загроз стають посилення заходів безпеки та рекламні акції, у яких проглядається спроба завуалювати потенційні проблеми чи намагання переорієнтуватися на новий споживчий ринок. Як зазначає В. Смаль «антитуристичний тероризм, окрім політичного й економічного, має яскраво виражене релігійне забарвлення. Виконавцями протиправних акцій досить часто стають мусульманські екстремісти, дії яких спрямовано проти туристів із християнських держав» [2, с. 330]. Як наслідок, туристичні потоки із європейських країн були переорієнтовані на Далекий Схід та Азію, обсяги інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури в ці держави зростає, а терористичні атаки перемістилися безпосередньо в розвинуті країни. Незважаючи на те, що безпека залишається ключовим фактором у стратегії багатьох внутрішніх і наднаціональних органів, міністерств внутрішніх справ, поліції, ні рівень розвитку держави, ні її відстороненість від світових екстремістських конфліктів не дають гарантії щодо безпеки як власних громадян, так і туристів. Що стосується країн Європейського Союзу, то ситуація з терористичними атаками тут стає все більш загрозливішою, оскільки агентами стають переважно молоді люди, які тривалий час прожили або й народилися в ЄС та потрапили під вплив радикалів, вирахувати прихильність яких до терористичної діяльності вкрай важко. За останніми даними статистичних служб Європи [3], за перші сім місяців 2016 р. в Європі загинули 892 осіб, незважаючи на

повідомлення Європолу щодо попередження частини терактів. Країни Європейського минулого року пережили 211 невдалих, попереджених і скоєних терактів, порівняно з 201 випадком у 2014 р. і 152 - у 2013 р. а теракти в Туреччині 1 січня 2017 р. доводять необхідність трансформації усієї системи захисту в ланцюгу споживання туристичної послуги.

Глобальний індекс тероризму, що розраховується ГО «Міжнародна ліга миру» [4], ураховує кількість терористичних інцидентів за рік, чисельність загиблих, кількість потерпілих, рівень матеріального збитку та характеризує загальну небезпеку під час подорожі до цієї країни.

За останні роки кількість терористичних атак та відповідно кількість загиблих зростає. Зокрема, у 2000 р. внаслідок терактів загинула 3361 особа., у 2013 – 17985, 2016 – 63912, у тому числі зростають і фінансові втрати: загальний економічний вплив насильства у 2016 році склав 14,3 трлн. у еквіваленті 12,6 % світового ВВП, або 1953 дол. на людину [4]. Конкретизуючи вплив терористичних атак на туристичну сферу, визначальним вважаємо приклад Франції, яка втратила 1,7 млрд дол. у 2015 р. та Італії, яка внаслідок відсутності смертності від тероризму здобула 4,9 млрд. дол. за цей же період. У звіті щодо глобального індексу миру у 2016 [5] і 2017 р. зазначено, що з 2000 р. в Ємені, Індії, Алжирі, Колумбії й Пакистані спостерігаємо найбільшу кількість терактів, спрямованих проти туристів. Тероризм, орієнтований на туристів, відбувається в різних країнах, але особливо великою є кількість атак у регіонах Південної Америки, оскільки туристи вразливі та чітко видимі групами, то вони представляють зовнішнє вторгнення, а напади на них спрямовані на дестабілізацію економіки, утрату рівня довіри офіційною владою. Як зазначалося раніше, прямі витрати від тероризму в секторі туризму включають зменшення кількості іноземних відпочивальників, що призводить до зменшення надходжень до бюджету, скорочення приросту ВВП, а непрямі витрати включають зменшення зайнятості у секторі туризму та зменшення надходжень від інших галузей промисловості, таких як продовольчі послуги та послуги з прибирання й обслуговування.

У цілому безпека залежить не лише від зовнішніх факторів, а й поведінки туристів у місцях відпочинку, зокрема можливість уникнути конфліктів на релігійній та етнічній основі ґрунтується на дотриманні елементарних вимог і рекомендацій: подорожуючи країнами Близького Сходу, туроператор обов'язково попередить вас про використання більш стриманого та прикритого одягу (особливо для жінок), про релігійні заборони.

Більш непередбачуваними є релігійні терористичні атаки, оскільки незважаючи на релігійне підґрунтя, організатори цих злочинів і не приховують, що в багатьох випадках таким чином намагаються зменшити потоки туристів. Основна мета таких терористів зменшити надходження валюти від іноземного туристичного потоку та послабити уряди цих країн, змінити напрям їхнього політичного розвитку.

Природні катаклізми, що зазвичай належать до формажорних обставин, також можуть суттєво вплинути на плани відпочивальників і якість подорожі, але сьогодні інформаційний ринок та служба гідро; метеоспостереження можуть повідомити про такі ситуації за 1–2 доби до їх настання, що дає можливість скоординувати свої дії й уникнути загрози. Інституційні перетворення цієї сфери можуть ґрунтуватися на попередженні виникнення екологічних лих і катастроф за рахунок зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та активізацію використання альтернативних джерел. Потрібно відзначити, що реальний вплив туристичної сфери на навколишнє середовище та обсяги спожитих енергоресурсів досить важко визначити, оскільки у сферу туристичних послуг потрапляє перевезення, у тому числі й авіа та трансфер до місця проживання, готельний та ресторанний сектори індустрії гостинності, виготовлення сувенірної продукції та багато іншого. Незважаючи на відсутність чітких даних щодо використання енергетичних джерел у міжнародному туризмі, багато країн активно впроваджують енергозберігальні технології та альтернативні джерела у надання міжнародних туристичних послуг, оскільки рівень антропогенного навантаження в туристичних дестинаціях суттєво перевищує середньостатистичні показники по країні.

Як зазначає Ю. Караван [6], у нових туристичних регіонах зазвичай реалізуються проекти будівництва великих готелів, які продукують відходи та забруднення в обсягах, із якими не здатні впоратися місцеві громади, а надмірне споживання туристами енергії, води, палива часто відбирає ці ресурси в корінного населення. Деякі приклади інтеграції екологічних технологій у туристичну галузь пов'язані зі збереженням води, зокрема за допомогою пропозиції клієнтам готелів не міняти щодня рушники та постільну білизну, що дає можливість заощадити в середньому 114 л води на кожен номер, зберігається енергія та мийні засоби. Електроенергію можна економити за рахунок переходу до енергоефективних ламп, впровадження пластикових карток як ключів до електронних замків кімнат, здатних при виході відключити приміщення від струму аби випадково не вимкнений прилад не витрачав енергію.

Досліджуючи практику країн, що стають центрами надання міжнародних туристичних послуг, ми можемо констатувати розробку системних заходів щодо використання альтернативних джерел енергії суб'єктами ринку. Зокрема у Туреччині існує програма пільгового кредитування та субсидіарної підтримки не лише готельних комплексів, а й усіх громадян щодо встановлення сонячних конвекторів на підігрів води; у більш розвинутих країнах Європи активно впроваджуються сонячні батареї, вітрові електростанції та поля вітряків, використання біопалива.

Україна намагається не відставати від розвинених європейських держав, які динамічно розвивають «зелену» енергетику, максимально використовуючи власний природний потенціал. Що стосується туристичної галузі і використання альтернативних джерел енергії в нашій туристично-рекреаційній сфері, то потрібно відзначити відсутність чітких інструментів та механізмів заохочення чи підтримки впровадження відновлювальних джерел у виробничий процес. Звичайно, економічний інтерес примушує суб'єктів господарювання більш ефективно використовувати доведені ліміти й економити за рахунок нових технологій, але відсутність державної програми підтримки цієї галузі гостро дається в знаки. Превентивні заходи

щодо пом'якшення антропогенного навантаження в туристичних осередках, їх активний інформаційний супровід слугують додатковими інструментами просування країни на міжнародному туристичному ринку, оскільки у світовій практиці сформувалась тенденція до впровадження «екологічного» виробництва та «зелених» технологій на всіх етапах виготовлення продуктів та послуг.

Несумісність у способі та моделі співжиття різних соціумів частково відображає релігійну сторону, але в основу конфліктів покладено етико-моральні цінності двох великих цивілізацій (західної й східної). Зокрема, туристи європейської цивілізації, що зорієнтована на людину як самодостатню одиницю суспільства, важко інтегруються та пристосовуються до канонів східної культури, де особистість розчинена серед оточення й позбавлена не лише можливості, а й бажання до самовираження та виокремлення, аналогічні проблеми виникають і в представників східної цивілізації. Не лише туристи, а й довготривалі емігранти обирають замкнутий, позасуспільний спосіб співіснування з представниками інших культур, що породжує непорозуміння, настороженість і, як результат, агресію з обох сторін.

Ще однією загрозою, яка суттєво впливає на безпеку туристів, є високий рівень травматизму під час використання різного виду транспорту.

Міжнародний туризм формується на основі трансконтинентальних авіаційних перевезень та продовження використання водного, залізничного, автомобільного й іншого виду транспорту в країні споживання туристичного продукту. Для більш повного задоволення потреб туристів, підвищення їхньої безпеки, забезпечення всім необхідним під час організації подорожі, зниження негативного впливу на навколишнє середовище потрібна координація декількох видів транспорту, оскільки жоден із наявних його видів не може задовольнити всі вимоги пасажирів до транспортного перевезення. Важливим напрямом у галузі транспортного обслуговування туризму стає тісне співробітництво різних транспортних систем, що сприяє створенню мультимодальних вокзалів, узгодженню розкладів,

гармонізації транспортних послуг, їх комплексному наданню пасажирам та забезпеченню перевезень туристів із мінімальними, трудовими, енергетичними ресурсами.

Оскільки сфера туристичного обслуговування належить до високоприбуткових галузей, то бажання отримати надприбутки виникає не лише в професійних постачальників туристичних послуг, а й кримінальних елементів, непрофесійних та некомпетентних фахівців суб'єктів. Як наслідок, туристичні центри в багатьох країнах відомі не лише своїми туристичними об'єктами, а й кількістю крадіжок, ошуканих туристів та відпочивальників. Тому важливим елементом у формуванні безпеки туристів та врахуванні високої якості обслуговування повинні стати інституції в структурних підрозділах поліції, служби безпеки й прокуратури. В цілому усі перелічені загрози можуть бути зменшені використанням архітекτονіки безпекового простору, що сформована на основі регіонального, національного та міжнародного рівнів відносин та відповідних регуляторів, що його забезпечують. Модернізація безпекового імперативу інституційних регуляторів міжнародного туризму основана на не здатності наявних структур на всіх рівнях виконати функції щодо формування безпекового простору у сфері міжнародних послуг. Оскільки в її основу покладено глобальну динамічну конструкцію, утворену інституційними та інституціональними елементами, що нівелюють загрози багатоаспектної взаємодії елементів у пост глобальному багатовимірному просторі, то варто подати загальну характеристику інституційного регулювання ризиків, що впливають на розвиток міжнародного туризму з визначенням інститутів, що здійснюють це регулювання, характером їхньої діяльності та механізмом розв'язання виокремлених проблем (табл. 1).

Як видно з таблиці, зменшення основних ризиків, що супроводжують міжнародну туристичну діяльність, реалізовується на основі діяльності наддержавних інституцій, які використовують договори, угоди, статuti, конвенції наддержавних і міждержавних інститутів та національних органів, що використовують закони й інші нормативно-правові акти загальнодержавного значення,

формують та гарантують безпечне середовище всередині країни для своїх громадян та іноземних туристів відповідно.

Таблиця 1

Характеристика інституційного регулювання ризиків, що впливають на розвиток міжнародного туризму

Ризик	Інституція, що регулює	Характеристика діяльності	Механізм вирішення
Терористичні атаки	Інститут економіки та миру, Національні антитерористичні структури	Незалежний неурядовий неприбутковий аналітичний центр, присвячений зміщенню світової зосередженості на мирі як позитивної, досяжної та відчутної міри людського благополуччя та прогресу Організаційно-координаційні органи міжвідомчого характеру що здійснює узагальнення та аналіз інформації, розробляє програми боротьби з тероризмом, організовує антитерористичні заходи, взаємодіє зі спецслужбами, правоохоронними органами та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом	Аналіз терористичних загроз дає змогу прогнозувати можливі події та вживати превентивні заходи
Природні катастрофи	Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату, Міністерства надзвичайних ситуацій, охорони навколишнього середовища	Міжнародний екологічний договір, спрямований на зменшення та стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері; Національні органи, діяльність яких спрямована на зменшення небезпечного антропогенного впливу на клімат та ліквідацію наслідків стихій та катастроф	Зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, викидів парникових газів
Злочинність та шахрайство	Інтерпол, Національні органи правопорядку та безпеки	Міжурядова організація, що здійснює пошук злочинців, координує розслідування, допомагає національній поліції Національні органи, діяльність яких спрямована на забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки	Створюються спеціальні підрозділи поліції з питань безпеки у туризму

На нашу думку, одним із способів покращення функціонування цього вектора безпеки може слугувати розширення повноважень національних органів пов'язаних із

протидією злочинності та поглибленням міжнародної співпраці між службами безпеки різних країн із питань виявлення, протидії, попередження та швидкій ліквідації наслідків глобальних викликів у міжнародній туристичній діяльності, запровадження національної сертифікації і стандартизації туристичних послуг, розробки міжнародних стандартів у сфері кібербезпеки.

Основними способами уникнути глобальних викликів у міжнародному туризмі, як і в будь-якій іншій сфері життя, є розпорошення ризику, зменшення втрат від настання небезпечних подій та повне уникнення випадку. Важливу нішу у формуванні безпечного відпочинку, особливо в екстремальному туризмі, займають центри спорядження, кваліфіковані інструктори й супроводжуючі, оскільки саме вони здійснюють розподіл ризику із самим туристом та сприяють більш насиченому й безпечному наповненню подорожі.

Найпоширенішим інструментом зменшення втрат від настання подій, що призводять до матеріальної, фізичної, моральної та фінансової шкоди, є страхування. Страхові інститути у сфері міжнародного туризму – це суттєвий цілісний інститут, оскільки, з одного боку, страхові компанії відшкодовують збитки в разі настання страхових випадків, що суттєво підтримує страхувальника в критичний час, з іншого – потрібно відзначити наявність суттєвих вільних фінансових ресурсів, що інвестуються в найбільш прибуткові сегменти світового господарства, у тому числі й туристичний ринок. Саме тому страховики все інтенсивніше долучаються до транспортних транснаціональних корпорацій, туристичних конгломератів і готельних ланцюгів як за рахунок фінансових можливостей та інвестиційної долі в нових проектах, так і контролю ринку міжнародних туристичних послуг, що динамічно розвивається. Потрібно відзначити, що в практиці діяльності суб'єктів господарювання більше уваги приділяють саме страхуванню самого туристичного підприємства чи структури. Зазвичай, страховий поліс може включати безліч факторів: починаючи з випадків, пов'язаних із пошкодженнями від вогню, і закінчуючи інвестиційними, ринковими чи кредитними ризиками. На жаль, наші реалії свідчать, що самих туристів страхують за

полісом найнижчої категорії, а в разі настання страхової події сума відшкодувань буде найменшою. Звичайно, основна причина такої тенденції – бажання здешевити туристський продукт, оскільки витрати на страховку можуть варіюватися від 50 до 1000 грн і більше, а ймовірність настання випадку є досить низькою. Важливо відзначити, що низка країн не можуть надати кваліфіковану медичну допомогу й тому туристичні оператори не мають змоги гарантувати достатній рівень якості туристичних послуг та безпеку туристів, а відтак ті туристи, які потрапили за кордоном у страхові випадки, із власного негативного досвіду більше ніколи не економитимуть на страховому платежі.

В Україні прикладом інституційних перетворень, що пов'язані з туристичною сферою та захистом інтересів учасників ринку страхових послуг, стало утворення Ліги страхових організацій у 1992 р. Це об'єднання понад 40 провідних страхових компаній, що дає змогу розвивати національний страховий ринок, за допомогою внесення пропозицій у низку нормативних документів, поглиблювати відносини з міжнародними об'єднаннями й страховиками інших країн. В контексті реформування туристичного ринку України, вплив такої інституції регулює страхові виплати у випадку настання страхових випадків, слугує гарантом виконання прямих функцій і додатковим джерелом для фінансування інвестиційних об'єктів пов'язаних із безпекою та захистом страхувальників.

Класифікуючи інші складники безпеки, що досліджувались Й.Мансфедолдом [1, с. 65] ми можемо виокремити групи екзогенних факторів, які не підлягають контролю з боку туристичних підприємств та пов'язані з товарами туристичного призначення. Серед іншого варто виокремити й негативні тенденції у сфері захисту туристів, що пов'язані з місцевими жителями, зокрема підвищення туристичної безпеки в закритих комплексних курортах має негативний вплив на малий туристичний бізнес, який відчуває себе незахищеним на своїй території та посилює сприйняття нерівності між іноземними та національними туристами. Занадто багато видимих заходів безпеки (супровід екскурсійних груп у Єгипті воєнізованими озброєними

охоронцями) призводить до внутрішньої напруги туристів, визнання обов'язкової наявності ризикових факторів, що потребують таких жорстких превентивних заходів і відмови від подорожі до цієї країни в майбутньому.

У державах, де туризм визначений пріоритетним напрямом нарощення економічного потенціалу, створюються спеціальні підрозділи поліції з питань безпеки у туризму, які є ефективними у зменшенні та профілактиці злочинів проти туристів на основі таких видів діяльності, як тренувати своїх офіцерів у питаннях туризму; реалізація принципів доступності та дружності до туристів, тісної співпраці з представниками громади й бізнес-структур туризму, консультування та навчання працівників галузі туризму у методах попередження злочинності, у разі настання випадків правопорушень здійснюється сприяння показанням жертв туристів у кримінальних справах.

Серед інших превентивних заходів відбувається заохочення туристичних підприємств до прийняття практик попередження та зменшення кількості злочинів (установлення електронних замків приміщення, камер спостереження, безпека приміщення, депозитні скриньки в готелях, використання штатних працівників служби безпеки тощо), розробка та впровадження туристично-освітніх програм, спрямованих на зменшення ризику, збільшення присутності офіцерів у формі в туристичних зонах.

Туристичні підприємства, які вважають функцію безпеки, важливою для успіху свого бізнесу і залучили значну частину своїх фінансових й людських ресурсів для виконання цих принципів, проводять пізнавальні лікбези з туристами щодо обізнаності про можливість стати жертвою злочинців, навчають їх методів попередження злочинів, що призводить до зниження загального рівня злочинності проти туристів, тобто політика безпеки, що використовується туристичними підприємствами, має різний рівень ефективності в цілому й залежать від сукупності заходів з уникнення ризиків, управління кризовими ситуаціями, запобігання, зменшення чи пом'якшення наслідків.

Туризм в Україні може стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення держаного та місцевих

бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку й оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу й держави за умови збалансованого розвитку галузі. На сьогодні туристична галузь України знаходиться у досить занедбаному стані. Основною причиною цього є незацікавленість держави у прозорому стимулюванні приватного сектору. Навіть статистична інформація має загальний характер і не дає змоги зробити комплексний аналіз туристичних потоків. На жаль, даних про обсяги сільського (екологічного, зеленого) туризму не існує. Варто було б розробити нові статистичні форми для цієї підгалузі, зацікавити сільських підприємців, які працюють у даному напрямі (шляхом фінансової та юридичної допомоги з боку держави), у реєстрації та поданні інформації про свою діяльність. Саме це надасть можливість більш ґрунтовно проаналізувати проблеми туристичної галузі в Україні та розробити стратегію її розвитку [7, с.224].

Ще одна складова частина формування безпекового імперативу полягає в забезпеченні кібербезпеки, оскільки високий рівень інформатизації сфери туризму призводить до внесення значної частини інформації у світову мережу, як наслідок, у вільному доступі для злочинних дій кіберзлочинців можуть опинитися особисті дані як туристів так і корпорацій. Готельні консорціуми та туристичні ланцюги ініціюють програми та проекти, що підвищують рівень надійності та протидіють комп'ютерній злочинності та тероризму. Важливість цього елементу у безпековому імперативі простежуємо кількістю кібератак, які перевіряють на міцність мережеві системи великих світових корпорацій, глобальні системи бронювання, суб'єктів бізнес-діяльності у певному регіоні чи країні, особисті сторінки споживачів у соціальних мережах, державні органи (хакерські атаки під час виборів у США). Варіантом протистояння у глобальному кіберпросторі щодо протидії кібератак для туристичних та готельних ланцюгів є співпраця з приватними суб'єктами ринку, які поєднують свою основну діяльність із виробництвом антивірусних продуктів (McAfee, Avast, ESET, F-Secure та ін.). Конвенція про кіберзлочинність [8], яка була

ратифікована і Україною, лише заклала основи у формуванні ефективних механізмів щодо протидії шахрайству, підробленню документів, порушення авторських прав із використанням комп'ютерної техніки та різноманітних мереж і потребує подальшого вдосконалення.

Висновки. Серед вагомих інструментів врегулювання прогалин і недосконалості щодо часткової захищеності туриста від природних катаклізмів та дій антропогенного характеру є включення в статутні документи інститутів туристичного бізнесу положення про безпекові гарантії всім клієнтам, а також матеріальної та юридичної відповідальності за їх недотримання. Закріплення цього положення в міжнародних угодах, які регулюють міжнародний туризм, убезпечить відпочивальників в усіх країнах, оскільки матиме уніфікований характер. Що стосується самого міжнародного регулювання на наднаціональному рівні, то воно здійснюється на основі положень Міжнародної конференції з безпеки туризму та зменшення ризиків при подорожах 1995 року, оскільки саме в цей період почали загострюватися випадки терористичних атак та хвороб епідеміологічного характеру, піратство, військові перевороти. Конференція в місті Естерсунді під егідою СОТ об'єднала представників багатьох інституцій, зокрема національних туристських департаментів та державних адміністрацій, великих туристичних корпорацій та готельних ланцюгів, представників Інтерполу, авіаційної поліції, Служби безпеки та міністерств внутрішніх справ провідних країн світу. Під час проведення конференції підписано Естерсундскую декларацію, у якій зазначено, що в основі протидії визначеним загрозам лежить взаємодія між представниками туристського сектора, готельними ланцюгами, транснаціональними корпораціями з відповідними службами безпеки та попередження терористичним атакам й інституціями держав-лідерів із залучення та формування туристичного потоку. Окрім того, визначено, що головна роль у формуванні та реалізації принципів безпеки для туристів і зменшення ризиків під час подорожі відводиться передусім державним органам і національним департаментам, адміністраціям

та міністерствам, що відповідають за туристичну галузь. Отже, ми можемо зробити висновок, що ця декларація заклала основи безпеки у світі, але інституційно не наповнила виконання цих функцій, перекладаючи рівень повноважень саме на державні органи влади, які у країнах, що розвиваються, не мають достатнього фінансування та досвіду. Саме це іноді й зупиняє світові туристичні потоки для відвідування нових і цікавих місцин та лише незначна частина екстремальних туристів продовжує подорож у країнах, що лише починають потраплять у сферу міжнародного туристичного бізнесу.

1. Mansfeld Y. Tourism, security and safety / Y. Mansfeld, A. Pizam. – Routledge, 2006. – P. 180.
2. Смаль І. В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів / І. В. Смаль // Вісник Львівського університету. – Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С. 327–335.
3. Terror deaths in Western Europe at highest level since. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/37085042/terror-deaths-in-western-europe-at-highest-level-since-2004>
4. Global peace index 2017 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/06/GPI17-Report.pdf>
5. Global peace index 2016 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/11/Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf>
6. Караван Ю. Екологічні принципи сталого розвитку туризму / Ю. Караван. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/989>
7. Лютак О.М. Аналіз та оцінювання інформації про основні туристичні потоки України / О.М. Лютак, Л. В. Михальчук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №12(128). – С. 276-284.
8. Конвенція про кіберзлочинність (набула чинності 01.07.2006) // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

УДК 339.9

Лютак О.М. д.е.н., доц.

Кармазин В.І. ст. гр. МЕВмз-61

Кутєпова Р.В. ст. гр. МЕВмз-61

Луцький національний технічний університет

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто особливості впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток міжнародного туризму. Визначено роль використання інформаційного забезпечення у туристичній галузі в умовах глобалізації. Здійснено моделювання впливу фінансування у інформаційні ресурси та здійснення капітальних вкладень у туристичну галузь і надходжень від туризму на прикладі України на основі побудови кореляційно-регресійної моделі, перевірено її адекватність на основі основних коефіцієнтів.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, глобальні ринки, міжнародний туризм, туристичні послуги, глобалізація, моделювання.

Liutak O. M., Karmazin V.I., Kutepova R.V.

MODELING OF THE INFLUENCE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

In the article the features of influence of ICT on the development of international tourism is considered. Identified The role of information support in the tourist industry in the context of globalization is identified. Modelling of the effect of funding information resources and implementation of capital investments in tourism and income from tourism on the example of Ukraine based on correlation and regression model is carried out, its adequacy based on fundamental ratios is tested.

The main features of modern global tourism market are high rates of development, the increase in the number of subjects of consumption and providers of services, the increase in the share of income from tourism in the GDP of developed countries and countries that are developing. All of this requires of this market a sufficient level of information support which would allow to meet the need for information saturation, to increase the number of tourists, to realize the tourism potential of the countries from tourism in the short term.

Therefore, in the period 2015-2020 in world tourism, scientists predict the new cycle of updates of the technologies of information support sector of the world economy. Analyzing the current state of information security in different countries of the world, can be traced a steady trend and dependence of the level of implementation of new technologies in tourist activities and the development of the industry. The growth of expenditure on the development and updating of the technology, especially in

computerization of society has allowed not only to improve access of tourists to the reservation system, search for relevant information, but also to accelerate the work of tour operators and agencies to search for tours and their consumers themselves.

The use of correlation and regression models regarding interactions between the two factors is a common mathematical tool. Let us build a model of dependence between the gross investment in the tourism industry and revenues from tourism. Let's define variables: total investment in the tourism industry, independent variable or factor (X); the tourism income is the dependent variable or indicator (Y). Criterion of function selection, i.e., forms of dependence, is the value of the coefficient of determination (R^2). The closer the value of this index is to 1, the better the given function describes the statistical data. The analysis showed that the most optimal form of dependence is represented in power trend line, since the value of the reliability approximation takes the highest value of the considered variants of dependency ($R^2 = 0,87947$). Thus, the model dependence of the tourism incomes of the total investment in the tourism industry for the collection of statistical data takes the form of exponential function: $y = -10,59449x^2 + 25,06140x - 0,52749$. The current level of information support of the global travel market in developed countries is insufficient for a balanced development of the industry. A number of weaknesses in the systems of regulation of information in different countries leads to significant difficulties for consumers in finding and implementing their whims in the field of recreation, travel and leisure. The presence of a huge database of tourists and tour operators and cyber security in personal data protection, the ability to analyze queries and create new tours for them, contributing to the formation of a new window of access based on modern cloud technologies. However, countries with significant tourism potential can not use it optimally (to which belongs Ukraine) will have the opportunity to use information technology to promote and expand their markets.

Keywords: information security, global markets, international tourism, tourism services, globalization, modeling.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Одним з факторів бурхливого розвитку туристичного ринку слід визначити використання інформаційних ресурсів. В даному контексті можна виокремити інформатизацію туристичного бізнесу та активне використання інформаційних ресурсів споживачами туристичних послуг. Основними рисами сучасного глобального ринку туристичних послуг є високі темпи розвитку, зростання кількості суб'єктів споживання та надання послуг, зростання частки доходу від туризму у структурі ВВП як розвинутих країн так і країн, що розвиваються. Все це вимагає від даного ринку наявності достатнього рівня інформаційного забезпечення, яке дозволяло б задовольнити потреби у інформаційному насиченні, збільшити

кількість туристів, реалізувати туристичний потенціал країн та надходження від туризму у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням впливу інформаційного забезпечення на розвиток туризму в умовах глобалізації займалися такі вчені як Братюк В.П., Коцан Н.Н., Любіцева О.О., Плєскач В. Л., Соловійов Д. І., Фалько Є.А., Хорунжак О.В., Шимкова В.Є. Проте у їх дослідження відсутнє або у неповній мірі здійснене моделювання впливу туристичної сфери на розвиток економіки окремо взятої країни.

Цілі статті. Метою дослідження є узагальнення впливу використання інформаційних та новітніх технологій на розвиток туризму у світі та здійснення моделювання даних процесів на прикладі України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вагому складову у розвитку туризму займає використання саме новітніх технологій. Сама структура витрат на інформаційне забезпечення та витрат на оновлення технологій йдуть у пропорційній залежності. Технологічне забезпечення інформаційної складової лежить в площині «хмарних» технологій, використання світових комп'ютерних систем бронювання, функціонування комплексного системного підходу до управління туристичним продуктом. Слід відмітити, що прослідковується стійка тенденція щодо взаємозв'язку між витратами на інформаційне забезпечення та рівнем використання туристичного потенціалу країни.

Витрати на інформаційне забезпечення та розвиток й оновлення інформаційних технологій у туризмі за статистичними даними та прогнозом порівняно з надходженнями від світового туризму протягом 2005–2020 рр. постійно зростають. Темпи приросту витрат у періоди 2005–2010 рр. та 2015–2020 рр. вищі, що пов'язано з етапами розвитку інформаційних технологій. Отже, у період 2015–2020 рр. у світовому туризмі вчені прогнозують новий цикл оновлення технологій інформаційного забезпечення цієї галузі світової економіки [1, с.27]. Аналізуючи сучасний стан інформаційного забезпечення у різних країнах світу, можна

прослідкувати стійку тенденцію і залежність рівня впровадження нових технологій у туристичну діяльність і розвинутість галузі. Приріст витрат на розвиток та оновлення технологій, особливо у комп'ютеризації суспільства дало змогу не лише покращити доступ самих туристів до систем бронювання, пошуку відповідної інформації, а й пришвидшити роботу туроператорів та агентств щодо пошуку як самих турів так і їх споживачів.

Якщо проаналізувати діяльність туристичної сфери всіх країн світу і визначити лідерів із залучення туристів у свою країну, розташувавши їх по місцях за підсумками останніх років, то на першому місці упродовж 15 років залишається Франція, прийнявши близько 80 млн. іноземних туристів, далі йдуть Іспанія, США та Італія, які в сукупності прийняли понад 150 млн. туристів. Отже, визначивши лідерів із прийому іноземних туристів, можна впевнено констатувати той факт, що саме в цих країнах найбільший вплив на економіку мала сфера туризму. Проте надходження прибутків від туризму розподіляється у світі нерівномірно: 62,4% припадає на Європу, 16,4% на Північну Америку, 11,7 % на Латинську Америку [3, с.150]. США в свою чергу володіє величезним запасом внутрішніх туристів, які компенсують віддаленість регіону і примножують надходження до бюджету, підтягуючи інші сфери і галузі. Зокрема до них належить сфера готельного господарства, громадського харчування, торгівля, транспорт, інфраструктура ринку розваг. Усі ці складові формують інформаційну насиченість ринку, що є результатом діяльності суб'єктів ринку. Види і форми інформації, розвиненість засобів комунікацій характеризують інформаційну щільність ринку. Щільне інформаційне поле стимулює ринкову діяльність, розріджене, навпаки, уповільнює, ускладнює процес задоволення попиту, подовжуючи часовий «лаг» відповідності попиту пропозиції. Потреби, запити споживача, оформлені в певний попит, є інформацією для маркетингового аналізу ринку, який провадиться виробником. Цей інформаційний потік можна назвати «вхідним» потоком першого порядку від споживача до виробника. Виробники постачають на ринок тури, окремі послуги та товари відповідно до власної оцінки інформації, отриманої від споживача.

Потік продукту обов'язково супроводжується інформацією про нього, яку можна поділити на цілеспрямовану або комунікативну інформацію, що є частиною маркетингової політики певної туристичної фірми, та чутки, що є хаотичним рухом інформації, який немає цілеспрямованого характеру, але чутки (певною мірою недостовірна інформація) заповнюють інформаційний простір певного ринку. У даному випадку, як і при обігу грошей, наявна пряма взаємозалежність між рівнем розвитку турринку та інтенсивністю інформаційного обміну. Зворотній потік інформації про характер пропозиції на ринку є результатом комунікаційна зусиль виробника [4].

Аналіз потреб суб'єктів туризму та користувачів його послуг дозволяє стверджувати, що інформаційні технології повинні відповідати таким основним вимогам: бути достатньо простими й доступними у користуванні, що важливо для споживачів, котрі не відносяться до категорії професіоналів в галузі автоматизації; відповідати критерію швидкої окупності і вимагати мінімальних затрат праці та коштів на забезпечення функціонування; характеризуватися широкими можливостями і гнучкістю до розвитку й удосконалення (доповнення); бути здатними самостійно поширювати відкриту інформацію з метою залучення нових клієнтів і споживачів; мати максимальну інформаційність і здатність пропонувати альтернативні варіанти пропонованих туристичних послуг тощо [10, с.84]. Механізми інформаційного забезпечення процесів формування туристських потоків розпочинаються з маркетингової інформації про ємність туристичного ринку. Вони охоплюють формування “банку” даних про клієнтів туристичного підприємства за формами і видами туризму. Кожний маршрут подорожуючих потребує певної інформації для створення, просування на ринок і реалізації туристичного продукту. Інформаційна база для механізмів забезпечення кожного етапу створення й руху до споживачів туристичного продукту поділяється на: статистичні дані про економічний стан країни, доходи населення, розвиток туризму в регіоні; наявність, вартість і якість послуг, необхідних для комплектування тур продукту; результати маркетингових

досліджень попиту споживачів туристичного продукту (окремих послуг) та конкурентної боротьби; кількісні та якісні дані про ресурсний потенціал туризму країни, регіону; досягнення й тенденції розвитку світового туризму; реклама (ЗМІ, брошури, листівки, каталоги, біг–борди тощо); інформація на сайті; інформація про зворотні зв'язки з туристами; дані про підприємницькі зв'язки між туроператорами та тур агентами; дані для укладання договорів з туристами, про курс валют (для міжнародних турів), рівень інфляції; стимули збуту (знижки); звіти менеджерів (для туроператора – звіти турагентів), бухгалтерії про оплату туристичного продукту і послуг [11, с.275]. Одним із шляхів покращення інформаційного забезпечення може стати створення єдиного доступного вікна, щодо пошуку та отримання вичерпної інформації за конкретною країною чи регіоном. Інформаційний ресурс повинен підтримувати мову користувача, давати посилання на туристичні агентства з найбільш лояльною ціновою політикою і можливістю онлайн бронювання, а також пропозиціями самостійної подорожі без залучення тур агента. Використання даної системи користувачами дасть змогу тур агентам проводити маркетингові дослідження щодо найбільш затребуваних країн і місць відпочинку, коректувати свої пропозиції відповідно до вживаних споживачами параметрів.

В основі інформатизації туристичного бізнесу лежить зменшення витрат на надання послуг та диверсифікація своїх можливостей щодо задоволення потреб споживачів. Сьогодні кожна туристична агенція активно провадить просування своїх послуг через мережу Інтернет. Використання соціальних мереж та сайтів дає можливість значно зекономити на зовнішній рекламі та активізує цільову аудиторію споживачів. Разом з тим туристичний бізнес активно використовує електронні інформаційні потоки для бронювання готелю, оренди транспорту, оплати послуг, узгодження дій як з партнерами так і споживачами туристичної послуги. Звичайно, найкращим прикладом використання інформаційних ресурсів у міжнародному туризмі є діяльність міжнародних систем бронювання. Лідерами ринку є Amadeus, Worldspan, Sabre та Galileo. Вони обслуговують 160 країн, надають

послуги більше 50 тис. туристичним агентствам, бронюють квитки у 500 авіакомпаніях та 300 готельних мережах.

Як наслідок, ми можемо говорити про тотальну інформатизацію у сфері міжнародного туризму. Глобальна інформатизація останнього десятиліття сприяла розширенню сегментів ринку туристичних послуг і посиленню впливу туристичного бізнесу на макроекономічні показники національних економік. Проблеми розвитку і наслідків впровадження інформаційних технологій щільно пов'язані з техноглобалізмом і теоріями інноваційного розвитку світової економіки. Зміна технологій та інформатизація суспільства суттєво вплинули на розвиток економіки туризму [7, с. 210].

Накопичені інформаційні ресурси – ключ до успіху в економічній діяльності. Забезпечення сумісності є важливою технологічною проблемою для постачальників і користувачів інформаційних продуктів. Щоб вирішити цю проблему, Міжнародна організація з питань стандартизації (ISO – The International Standards Organization) розробила систему стандартів, які дають змогу розробникам програмних та апаратних засобів створювати сумісні інформаційні продукти, координуючи, наприклад, протоколи взаємодії та стандартні інтерфейси [5, с. 110].

Як ми зазначали раніше ще одним вектором інформатизації у туризмі є активне використання інформаційних ресурсів споживачами туристичних послуг. Сьогодні багато подорожуючих активних людей відмовляються від послуг тур агентів та туроператорів та самостійно підшукують маршрути, засоби розміщення та харчування. Основними перевагами такої самостійності виступає повна незалежність від стандартних курортних наборів, суттєва економія на витратах та вибір оптимального часу відпочинку. Разом з тим турист може відвідати унікальні місця, що не відкриті і не позначені на загальних маршрутах. Разом з тим збільшення кількості користувачів Інтернету та мобільними додатками дає можливість охопити турагенствами більшу кількість потенційних споживачів. Для прикладу у 2005–2015 р. найбільший приріст зростання

користувачів Інтернетом у розрізі регіонів спостерігався в Азійсько–Тихоокеанському регіоні, відповідно і міжнародні туристичні надходження даної території є найбільшими.

Що стосується України, то на початку 2016 року майже дві третини (62%) дорослого населення України користувалися Інтернетом. Частка користувачів серед людей 18–39 років в Україні сягнула 91. За період з лютого 2014 до лютого 2016 років кількість користувачів зросла на 8 відсоткових пунктів [2]. Як наслідок, незважаючи на девальвацію національної валюти, АТО, погіршення соціально–економічного стану країни кількість громадян, які виїжджали за кордон продовжує зростати 23761287 чол. у 2013, 22437671 чол. у 2014 та 23141646 чол. у 2015 р. відповідно [8]. Як зазначає Фалько Є.А. державне регулювання в галузі інформаційно–комунікаційних технологій в Україні теж має комплекс невирішених проблем нормативно–правового, організаційно–технічного та ресурсного забезпечення розбудови інформаційного суспільства. Галузь інформатизації та інформаційного суспільства, на жаль, розвивається досить повільно, не системно, майже хаотично, що призводить до незбалансованості стану вітчизняного інформаційного суспільства та втрати позицій України у світових рейтингах. Це вимагає формування і реалізації єдиної та цілісної державної політики [9, с.141].

Використання кореляційно–регресійної моделі щодо пошуку взаємозв'язків між двома факторами є поширеним математичним інструментом [6, с.231]. Побудуємо модель залежності між сукупними капіталовкладеннями у туристичну галузь і надходженням від туризму. Ідентифікуємо змінні: сукупні капіталовкладення у туристичну галузь – незалежна змінна або фактор (X); надходження від туризму – залежна змінна або показник (Y).

Таким чином модель будемо будувати у вигляді парної регресії. Для цього використаємо зібрані статистичні дані за 2005–2015 роки на основі даних Державної служби статистики (табл. 1).

Таблиця 1

Емпіричні дані для побудови кореляційної моделі щодо показників розвитку туризму в Україні за 2007 – 2017 роки

Період	Сукупні капіталовкладення у туристичну галузь, млрд. дол.	Надходження від туризму, млрд. дол.
2007	0,9	11,8
2008	1,3	14,4
2009	0,7	9,8
2010	0,5	10,3
2011	0,7	12,3
2012	0,8	13,4
2013	0,7	14,2
2014	0,4	7,5
2015	0,2	4,9
2016	0,3	5,0
2017	0,3	5,5
Разом	6,8	109,1

Побудуємо кореляційне поле, відклавши по горизонтальній осі значення фактора, а по вертикальній – значення показника (рис. 1).

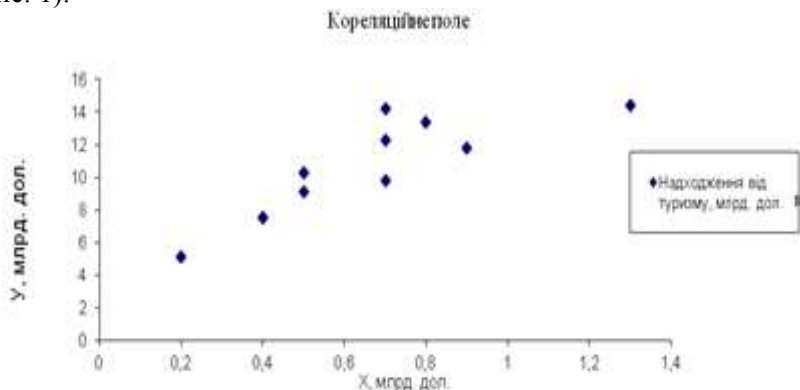

Рис. 1. Поле кореляції

Визначимо вид рівняння, яке описує статистичні дані з використанням графічних можливостей програми Microsoft Excel.

Таблиця 2

Результати економіко-математичного моделювання

Типи залежностей	Рівняння, що описує зв'язок	R ²
Експотенціальна лінія тренда	$y = 4,60969e^{1,12007x}$	0,73514
Лінійна лінія тренда	$y = 9,94474x + 3,77053$	0,76115
Логарифмічна лінія тренда	$y = 6,04978\ln(x) + 13,63769$	0,85966
Поліноміальна лінія тренда 2-го степеня	$y = -10,59449x^2 + 25,06140x - 0,52749$	0,87947
Степенева лінія тренда	$y = 14,16215x^{0,69940}$	0,87477

Критерієм вибору виду функції, тобто форми залежності, слугує значення коефіцієнта детермінації (R²). Чим ближче значення цього показника до 1, тим краще задана функція описує статистичні дані.

Аналіз показав, що найбільш оптимальна форма залежності подана за допомогою поліноміальної лінії тренда 2-го степеня, оскільки величина достовірності апроксимації набуває найбільшого значення із розглянутих варіантів залежностей (R² = 0,87947).

Таким чином, модель залежності надходження від туризму від сукупних капіталовкладення у туристичну галузь для зібраних нами статистичних даних набуває форму степеневі функції:

$$y = -10,59449x^2 + 25,06140x - 0,52749 \quad (1)$$

Підставивши значення незалежної змінної у рівняння (1), обчислимо розрахункове значення показника (табл. 3).

Як показують дані табл. 3 суми статистичних і розрахункових значень показника однакові (109,1 і 109,1) і динаміка їх співпадає.

Проведемо аналіз побудованої моделі. Перевіримо адекватність побудованої моделі статистичним даним, використовуючи критерій Фішера. Для цього обчислимо розрахункове значення критерію за формулою:

$$F_{\text{розр}} = \frac{R^2}{1 - R^2} * \frac{n - m - 1}{m}. \quad (2)$$

$$F_{\text{розр}} = \frac{(0,87947)^2}{1 - (0,87947)^2} * \frac{11-1-1}{1} = 80,2636$$

Таблиця 3

Розрахункові значення надходження від туризму в Україні від сукупних капіталовкладення у туристичну галузь, млрд. дол.

Період	X	Y	Y~
2007	0,9	11,8	13,4462331
2008	1,3	14,4	14,1476419
2009	0,7	9,8	11,8241899
2010	0,5	10,3	9,3545875
2011	0,7	12,3	11,8241899
2012	0,8	13,4	12,7411564
2013	0,7	14,2	11,8241899
2014	0,4	7,5	7,8019516
2015	0,2	4,9	4,0610104
2016	0,3	5	6,0374259
2017	0,3	5,5	6,0374259
Всього	6,8	109,1	109,10

Табличне значення критерію Фішера шукаємо за заданою ймовірністю p ($p=0,95$) і числом ступенів рівності $k_1=m$ і $k_2=n-m-1$.

Для зібраних нами статистичних даних кількість спостережень $n=11$, тому число ступенів вільності $k_1=1$ і $k_2=9$. Табличне значення критерію Фішера: $F_{\text{табл.}} = 5,12$.

Оскільки виконується нерівність $F_{\text{розр.}} > F_{\text{табл.}}$, ($80,2636 > 5,12$) то з ймовірністю $p=0,95$ ми стверджуємо, що побудована модель адекватна статистичним даним і придатна для подальшого аналізу і прогнозування.

Оцінимо тісноту та напрям зв'язку між X та Y , використавши коефіцієнт кореляції, формула якого має вигляд:

$$K_{\text{корел}}[X, Y] = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X}) * (Y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2 * \sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{Y})^2}} \quad (3)$$

Коефіцієнт кореляції розрахуємо з використанням вбудованої функції програми Microsoft Excel. Для цього використаємо функцію категорії КОРЕЛІ.

Отримали таке значення коефіцієнт та кореляції $r [x;y]=0,937801$.

За отриманим значення робимо висновок:

- оскільки $r [x; y] > 0$, то зв'язок між X та Y прямий, тобто при збільшенні собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) збільшиться чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- оскільки $0,7 < |r [x;y]| < 1$, то зв'язок між X і Y сильний.

Оцінимо вплив варіації фактора X на варіацію показника Y , використавши коефіцієнт детермінації, що становить: $R^2 = 0,87947$. Отже, варіація показника на 87,95 % зумовлена варіацією фактора, тобто зміна сукупних капіталовкладень у туристичну галузь сильно впливає на надходження від туризму. Дослідимо за допомогою коефіцієнта еластичності як змінюється показник Y (надходження від туризму, млрд. дол.) при зміні фактора X (сукупних капіталовкладень у туристичну галузь) на 1 %.

Загальна формула для визначення коефіцієнта еластичності має вигляд:

$$K_{ел.заг.} = \frac{Y_{хв.}^{.1} * X}{Y_{хв.}} \quad (4)$$

В кожному випадку $Y_{хв.} = -10,59449x^2 + 25,06140x - 0,52749$, тому визначимо похідну $y = -21,18898 * x + 25,06140$ і отримаємо формулу для коефіцієнта еластичності:

$$K_{ел.} = \frac{(8,3264 * x^{-0,40087}) * x}{Y_{хв.}} \quad (5)$$

Для кожного заданого значення фактора розрахуємо відповідно йому значення коефіцієнта еластичності використовуючи програму Microsoft Excel (рис. 2).

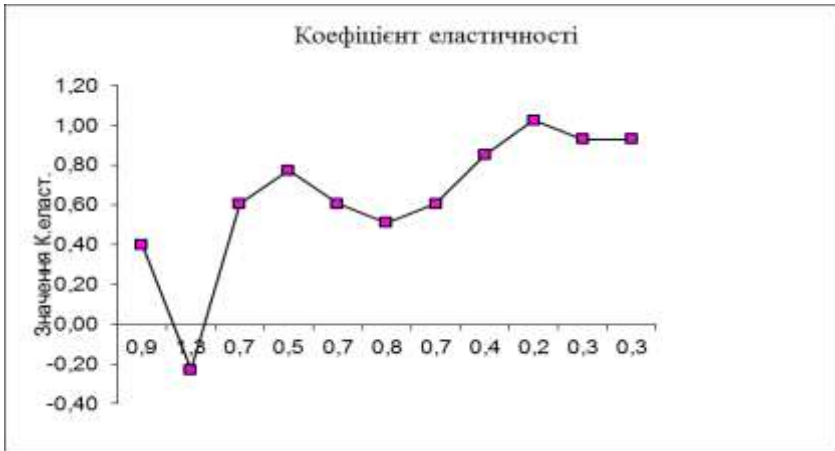

Рис. 2. Графік коефіцієнта еластичності

Розрахуємо також коефіцієнт еластичності для середнього значення фактора та показника за формулою з допомогою можливостей Microsoft Excel. $K_{ел.сер.}=0,6$.

Отже, при збільшенні сукупних капіталовкладень у туристичну галузь на 1 % надходження від туризму зростуть на 0,6 %.

Висновки. На нашу думку впровадження інформаційних ресурсів у міжнародному туризмі є основним фактором стрімкого розвитку галузі в останні роки. З позиції туроператорів інформатизація дає можливість охопити значну кількість клієнтів, активно провадити свою маркетингову діяльність, тісно співпрацювати з партнерами щодо бронювання готелів, оренди авто, спорядження, екскурсій, авіап перевезень, оплати послуг. Основними перевагами активного використання інформаційних ресурсів для споживачів є не лише суттєва економія за рахунок вилучення доходів туроператорів із собівартості своєї подорожі, а й можливість розширити свій кругозір за рахунок особистого перегляду маловідомих туристичних об'єктів, які ніколи раніше не пропонувалися туристу.

Сучасний рівень інформаційного забезпечення глобальних ринків туристичних послуг у розвинутих країнах є недостатнім для збалансованого розвитку галузі. Ряд недоліків у системах

регулювання інформації у різних країнах призводить до значних труднощів для споживачів у пошуку і реалізації своїх забаганок у сфері рекреації, подорожі та відпочинку. Наявність величезної бази даних про самих туристів та туроператорів, кібербезпека у захисті особистих даних, можливість аналізувати запити та створювати нові тури під них, зумовлюють формування нового вікна доступу на основі сучасних «хмарних» технологій. Разом з тим, країни, що володіють значним туристичним потенціалом і не можуть його оптимально використовувати (до яких належить і Україна) матимуть змогу використати дані інформаційні технології для просування і розширення своїх ринків.

1. Братюк В.П. Інформаційне забезпечення державної політики розвитку туризму / В.П. Братюк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №8(146). – С.24-31.
2. Кількість користувачів інтернетом в Україні зростає з рекордною швидкістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energolife.info/ua/2016/News/406/%D0%9A%D1%96%D0%BB%D1%8>
3. Коцан Н.Н. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму / Н.Н. Коцан, Р.Р. Мазурець // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – №6. – С.148-153.
4. Любіцева О.О. Регуляторні механізми ринку туристичних послуг / О.О. Любіцева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp41.htm
5. Плєскач В. Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах : підручник / В. Л. Плєскач, Т. Г. Затонацька. – К., 2011. – 718 с.
6. Лютак О.М. Економіко-математичне моделювання розвитку туристично-рекреаційної сфери транскордонного регіону / О.М. Лютак, Л.В. Савощ, О.Я. Кравчук // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №11 (149). – С. 230-239.
7. Соловійов Д. І. Іноземний досвід регулювання діяльності туристичної сфери та його використання в Україні [Електронний ресурс] / Д. І. Соловійов // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – Випуск III (43) // Все о туризме : туристическая библиотека : портал. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/solovjov.htm.
8. Статистична інформація. Туризм. Туристичні потоки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Фалько Є.А. Розвиток інформатизації міжнародного туристичного бізнесу в умовах глобалізації : дис. ... к. е. н. / Єліна Артурівна Фалько. – Дніпропетровськ, 2014. – 239 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_falko.pdf
10. Хорунжак О.В. Розвиток інформаційних технологій в туризмі / О.В. Хорунжак // Материалы международной научно-практической

конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании». – 2011. – Выход 4. Том 25. – С.82-85

11. Шимкова В.Є. Механізми інформаційного забезпечення туристичних підприємств на засадах логістики / В.Є. Шимкова // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2009. – №13. – С.273-278.

УДК 658.589

Полінкевич О.М., д.е.н., проф.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТЬ «АДАПТАЦІЯ» ТА «АДАПТИВНІСТЬ» В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

В статті зазначено, що існують різні підходи до визначення понять «адаптивність» та «адаптація», які не є тотожними. Описано авторські підходи до визначення цих понять та окреслено власні дефініції. Зазначено, що адаптація є процесом, а адаптивність як здатність системи змінювати стан суб'єкта господарювання.

Ключові слова: вартість клієнта, підприємство, вартість підприємства, адаптація, адаптивність, підприємницька система.

Polinkevych O.M.

EVOLUTION OF THE CONCEPT OF «ADAPTATION» AND «ADAPTIVITY» IN ECONOMIC SCIENCE

The article states that there are different approaches to the definition of the concepts of «adaptability» and «adaptation», which are not identical. Author's approaches to defining these concepts are described and their own definitions are outlined. It is noted that adaptation is a process, and adaptability as the ability of the system to change the state of the entity.

In today's conditions, the adaptation of activity to changing conditions becomes important. And more and more enterprises are trying to adapt their business processes to new business conditions. Understanding the essence of economic concepts facilitates transformation and contributes to the development of business strategy, taking into account the processes and transformations that take place in world and domestic economic science.

Given the complex nature of the concept of «adaptation» and «adaptability», the polypectomy of its content, as well as the lack of a common approach to their interpretation, there is a need for a generalization of approaches and the presentation of their own interpretation of concepts through the synthesis of previous definitions.

In studies, the problems of adapting the company to the market in Ukraine until 1997 focused on the lack of harmony between the enterprise as a system and the external environment of functioning. The period of «breakthrough» in studying the problems of adaptation to market conditions can be considered 2001. After 1997, in 1998, the

Ukrainian economy experienced a structural crisis (the default of Russia), and in 2004 there was the «Orange Revolution», which marked the beginning of a systemic crisis.

Adaptation refers to the process of developing and implementing measures aimed at establishing cooperation between the external and internal environment of an enterprise, adjusting the business environment, and also influencing it through adaptation (passive adaptation) or radical change or improvement (active adaptation), the result of which is avoidance threats, the use of potential opportunities in a behavioral economy. Adaptability will be defined as the ability of the system to change the state of the subject of business under the influence of external and internal conditions; determine the properties of the business system and the possible consequences of the impact on the value of the company and its customers.

Key words: cost of the client, enterprise, cost of the enterprise, adaptation, adaptability, business system.

Полинкевич О.Н.

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЙ «АДАПТАЦИЯ» И «АДАПТИВНОСТЬ» В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ

В статье указано, что существуют различные подходы к определению понятий «адаптивность» и «адаптация», которые не являются тождественными. Описаны авторские подходы к определению этих понятий и обозначены собственные дефиниции. Отмечено, что адаптация является процессом, а адаптивность как способность системы изменять состояние предприятия.

Ключевые слова: стоимость клиента, предприятие, стоимость предприятия, адаптация, адаптивность, предпринимательская система.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах важливого значення набуває адаптація діяльності до змінних умов. Причому все більше підприємств намагаються адаптувати свої бізнес-процеси до нових умов господарювання. Розуміння сутності економічних понять полегшує перетворення та сприяє виробленню стратегії функціонування бізнесу з урахуванням процесів та перетворень, які відбуваються у світовій та вітчизняній економічній науці. Оскільки ринкове середовище постійно змінюється, то відсутня стала економічна парадигма, яка характерна лише для вітчизняної науки. Це впливає на економічну науку, змінюючи підходи до трактування та розуміння тих чи інших термінів з урахуванням світогосподарських процесів та новітніх технологій в управлінні. Зважаючи на це варто приділити увагу змістовому наповненню окремих категорій, термінів та

понять, які використовуються суб'єктами господарювання. До них відносять «адаптація» та «адаптивність».

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Серед науковців, які сформували фундамент цього напрямку дослідження, відмітимо праці Р. Л. Акофф [1], Д. Магидсон [1], Г. Д. Эддисон [1], О. М. Анісімова [3], С. Б. Виноградський [4], А. В. Овечко [4], В. Л. Петренко [4], О. М. Колодіна [6], С. А. Кравченко [7], В. В. Кузьменко [8], Д. В. Гришин [8], О. М. Марков [10], А. А. Охтень [11], О. Р. Виноградова [11], А. А. Червоний [13], В. П. Лукьященко [13], Л. В. Котин [13], А. А. Швиндина [14], Ю. А. Андрійчук [2], В. П. Лешук [9] та інші.

Проте в їхніх роботах проводилося дослідження лише окремих аспектів, які стосуються понять «адаптація» та «адаптивність». Проте до сьогодні відсутній комплексний підхід до визначення цих понять в умовах поведінкової економіки.

Цілі статті. Враховуючи складну природу поняття «адаптація» та «адаптивність», поліаспектність його змістовного наповнення, а також відсутність єдиного підходу до їхнього тлумачення, виникає необхідність узагальнення підходів та подання власного трактування понять через синтез попередніх дефініцій. Поза дослідженнями вчених залишається багато суперечливих і водночас актуальних питань щодо понять «адаптивність» та «адаптація». Тому вважаємо необхідним сконцентрувати увагу і обґрунтувати авторську позицію щодо цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Адаптивність в умовах невизначеності є вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. При існуючій конкуренції промисловим підприємствам потрібно враховувати мінливість зовнішніх умов при постійному освоєнні нових сфер діяльності та нових технологій – це формує необхідність розвитку процесів адаптації через динамізм навколишнього середовища [3, с. 195].

У дослідженнях проблематики адаптації підприємства до ринку в Україні до 1997 року увага концентрувалася на відсутності гармонії між підприємством як системою та зовнішнім середовищем функціонування [7, с. 27].

Періодом «прориву» у вивченні проблематики адаптації до умов ринку можна вважати 2001 рік. Результати досліджень Виноградського С.Б. [4, с. 131–137; 5, с. 84–88] містять концептуальні позиції системи адаптивного менеджменту з чітко встановленими контурами активної та пасивної адаптації.

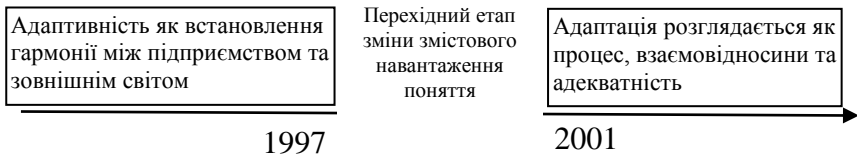

Рис. 1. Зміна поглядів на поняття «адаптація» в економічній науці*

* узагальнено автором

Після 1997 року у 1998 році українська економіка переживала структурну кризу (дефолт Росії), а у 2004 році відбулася «Помаранчева революція», яка ознаменувала початок системної кризи.

Марков О.М. [10, с. 5] акцентує увагу на тому, що в економічній науці зміст категорії «адаптація» має три змістові відтінки. По-перше, адаптація розглядається як процес, за допомогою якого підприємство змінюється і пристосовується до умов довкілля. По-друге, адаптація поширюється на взаємовідносини між підприємством і зовнішнім середовищем. По-третє, сенс адаптації означає міру відповідності (адекватності) між підприємством і середовищем.

Кравченко С.А. [7, с. 5] пропонує групувати відомі визначення поняття «адаптація» в 4 групи:

- цільові, які відображають пристосування підприємства до умов ринку;

- через головну ознаку, що передбачають збереження підприємства в працездатному стані, витримування конкуренції в умовах ринку, зміну організації з метою виживання;

- полісемантичні, які враховують реагування системи управління на зміни середовища, коригування системи прийняття рішень;

- комбіновані, які поєднують кілька підходів до трактування категорії.

Червоний А.А. [13] стверджує, що адаптацію сучасні науковці розглядають в трьох аспектах:

- адаптація як властивість системи пристосовуватися до можливих змін умов функціонування;

- адаптація як процес пристосування адаптивної системи;

- адаптація як метод, заснований на обробці інформації, що надходить для досягнення деякого критерію оптимізації.

Акофф Р.Л., Магідсон Д. та Еддісон Г.Д. [1, с. 137] наголошують на прояві феномену адаптації як властивості, що тлумачать здатністю підприємства реагувати на зміни ринкових умов з метою отримання сприятливих наслідків для його діяльності. Такої ж думки дотримується Марков О.М. [10, с. 6], який розглядає адаптацію як здатність підприємства інтерактивно реагувати на зміни зовнішнього оточення шляхом впливу на його елементи або за рахунок перебудови власної організаційно-функціональної структури.

В результаті вивчення літературних джерел щодо тлумачення феномену адаптації Андрійчук Ю.А. запропоновано систематизувати існуючі підходи у чотири основні групи [2]:

- визначення, які тлумачать адаптацію як властивість, яка передбачає здатність підприємства реагувати на зміни;

- визначення, які розкривають адаптацію як процес підлаштування системи до змін середовища;

- визначення, які відображають адаптацію як ресурс, запас стійкості для пристосування під час нестабільності;

- визначення, в яких адаптація розкрита як результат, що є новим станом підприємства через переналаштування.

Варто зазначити, що у теорії управління доволі часто спостерігається ототожнення понять «адаптація» та «адаптивність».

У зарубіжних літературних джерелах поняття адаптивність (adaptability) доволі часто ототожнюється із гнучкістю (flexibility), випередженням (anticipation) та здатністю до швидкого переналагодження (agility).

Для Швіндіної А.А. [14, с. 22] адаптивність – це здатність системи автоматично змінювати алгоритм свого функціонування та свою структуру з метою збереження чи досягнення оптимального стану при змінах зовнішніх умов. Кузьменко В.В. та Гришин Д.В. [8, с. 3] трактує адаптивність як здатність системи, організації чи окремої людини пристосовуватися до різних умов зовнішнього середовища. Колодіна О.М. [6, с. 53] розуміє адаптивність як здатність живої матерії на всіх рівнях організації адаптовуватися до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища за допомогою різних механізмів пристосування. А на думку Охтеня А.А. та Виноградової О.Р. [11, с. 105], адаптивність – це здатність відслідковувати та аналізувати зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть нести загрозу системі.

Якщо найчастіше здатність адаптовуватися до мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища називають адаптивністю, то можна вважати помилковим твердження Акоффа Р.Л., Магідсона Д. та Еддісона Г.Д. [1, с. 137], а також Маркова О.М. [10, с. 6], які властивість суб'єкта господарювання підлаштовуватись називають безпосередньо адаптацією.

Висновки. Під адаптацією розуміємо процес розроблення та запровадження заходів, спрямованих на налагодження співпраці між зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства, коригування бізнес-середовища, а також впливу на нього через пристосування (пасивна адаптація) чи докорінну зміну або удосконалення (активна адаптація), результатом чого є уникання загроз, використання потенційних можливостей в умовах поведінкової економіки.

Адаптивність визначимо як здатність системи змінювати стан суб'єкта господарювання під впливом зовнішніх та внутрішніх

умов; визначати властивості підприємницької системи та можливі наслідки впливу на вартість підприємства та його клієнтів.

1. Акофф Р.Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Р.Л. Акофф, Д. Магидсон, Г.Д. Эддисон. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс. 2007. – 265 с.
2. Андрійчук Ю.А. Адаптивне планування інноваційної діяльності підприємств: сутність, особливості, принципи / Ю.А. Андрійчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 5 (180). – 2011. – С. 147–150.
3. Анісімова О.Н. Адаптація економічного механізму функціонування промислових підприємств з урахуванням кон'юнктури міжнародного бізнесу : монографія / О.М. Анісімова. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2012. – 280 с.
4. Виноградський С.Б. Концепція адаптивного менеджмента фірми / С.Б. Виноградський, А.В. Овечко, В.Л. Петренко // Вісник Донецького університету. – 1999. – №3. – С. 131–137.
5. Виноградський С.Б. Оперативное управление реализацией стратегий в адаптивном менеджменте / С.Б. Виноградський // Вісник ДонГУ. 2000. – №3. – С. 84–88.
6. Колодіна О.М. Теоретичні основи сутності та змісту економічної адаптивності підприємства / О.М. Колодіна // Науковий журнал «Вісник Хмельницького національного університету». – 2010. – №1. – С. 52–59.
7. Кравченко С. А .Адаптация экономического механизма функционирования сельскохозяйственных предприятий к условиям рынка : монографія / С.А. Кравченко. – К.: ННЦ ИАЭ, 2008. – 444с.
8. Кузьменко В.В. Теоретические аспекты функционирования адаптивной системы управления предприятием / В.В. Кузьменко, Д.В. Гришин // Вестник СевКавГТУ. – 2003. – №2 (10). – С. 1–5.
9. Лещук В.П. Структурно-логічна модель механізму адаптації бізнес-процесів промислових підприємств до економіки знань / В.П. Лещук // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 9 (159). – С. 53–59.
10. Марков О.М. Адаптивне планування діяльності машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.М. Марков. – Запоріжжя. 2004. – 20 с.
11. Охтенъ А.А. Теоретические основы адаптивного планирования производства / А.А. Охтенъ, О.Р. Виноградова // Збірник наукових праць «Науковий вісник ЧДІЕУ». – 2009. – № 4. – С. 101–107.
12. Полінкевич О.М. Механізми адаптації бізнес-процесів промислових підприємств до нової економіки: монографія / О.М. Полінкевич. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. – 445 с.
13. Червоный А.А. Надежность сложных систем / А.А. Червоный, В.П. Лукьященко, Л.В. Котин. – М.: Машиностроение, 1976. – 288 с.

14. Швиндина А.А. Адаптация организационных структур управления к современным рыночным условиям / А.А. Швиндина // Вісник СумДУ. – 2008. – № 1. – С. 20–25.

УДК 331.101.262

Рудь Н.Т. д.е.н., професор
Луцький НТУ

ГЕНЕЗА КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Досліджено генезис концепції людського розвитку, яка тісно пов'язана з теорією людського капіталу. У роботі визначено їх спільні та відмінні риси. Визначено стадії людського розвитку, починаючи від народження і продовжуючи трудовою діяльністю. Виділено духовні, культурні, фізіологічні, інтелектуальні та матеріальні потреби в контексті реалізації положень концепції людського розвитку. Рекомендовано в сучасній концепції враховувати інноваційний потенціал особистості.

Ключові слова: людський розвиток, людський капітал, людський потнціал, принципи, потреби.

Рудь Н.Т.

ГЕНЕЗИС КОНЦЕПЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. Исследован генезис концепции человеческого развития, который тесно связан с теорией человеческого капитала. В работе определены их общие и отличительные черты. Определены стадии человеческого развития, начиная от рождения и продолжая трудовой деятельностью. Выделены духовные, культурные, физиологические, интеллектуальные и материальные потребности в контексте реализации положений концепции человеческого развития. Рекомендовано в современной концепции учитывать инновационный потенциал личности.

Ключевые слова: развитие общества, человеческий капитал, человеческий потнціал, принципы, потребности.

Rud N.T.

GENESIS OF THE CONCEPT OF HUMAN DEVELOPMENT

Abstract. The genesis of the concept of human development, which is closely connected with the theory of human capital, is explored. The work defines their common and distinctive features. The stages of human development, from birth and continuing to work, are determined. The spiritual, cultural, physiological, intellectual and material needs in the context of implementation of the provisions of the concept of human development are highlighted. It is recommended in the modern concept to take into account the innovative potential of the individual.

Key words: human development, human capital, human potential, principles, needs.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Рівень соціально-економічного розвитку окремої країни значною мірою залежить від рівня людського розвитку, який забезпечується на її території органами державної влади та місцевого самоврядування через проведення широкого комплексу регуляторних заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, зростання його трудового потенціалу і забезпечення стабільності та процвітання країни. Важливим засобом підвищення рівня людського розвитку на регіональному рівні є формування та успішна реалізація відповідної регіональної політики людського розвитку з урахуванням регіональних особливостей та рівня соціально-економічного розвитку конкретного регіону. Тому поглиблення наукових досліджень в цьому напрямі має важливе науково-практичне та прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми показав, що дослідженням рівня людського розвитку в Україні на основі використання досвіду зарубіжних країн, активно займалися багато вітчизняних учених: Беда К.В., Власюк О.С., Гладун О.М., Грішнова О.А., Іващенко Т.Ю., Крушніцька Г.Б., Лібанова Е.М., Макарова О.В., Подра О.П., Приймак В., Саричев В.І., Сухомлин М.О., Устинов Є.О., Шевченко Л.С. та ін. Разом з тим, незважаючи на наявність значного наукового доробку у цьому напрямку, виникає необхідність поглиблення досліджень для вивчення основних чинників та причинно-наслідкових зв'язків між показниками людського розвитку.

Мета статті – дослідити сутність концептуальних засад людського розвитку і доповнити їх сучасними підходами, які відображають інноваційний розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання людського розвитку завжди було актуальним і розглядалося практично всіма економічними школами та напрямами. Воно еволюціонувало поряд з такими категоріями, як економічне

зростання, продуктивність праці, й за сучасних умов розглядається економістами як основа функціонування економічної системи світу, а також кінцева мета економічного розвитку.

Концепція людського розвитку виникла на базі теорії людського капіталу й стала одним з найкращих досягнень людської цивілізації. Концепція людського розвитку набула особливого поширення в останнє десятиріччя ХХ ст. Її називають глобальною гуманітарною, філософською, соціально-економічною концепцією сучасності.

Разом із теорією людського капіталу вона належить до нових концепцій розвитку людини. Причому часто стверджується, що теорія людського капіталу історично і логічно передусь концепції людського розвитку, створює її теоретичну основу. Теорія людського капіталу відбиває ресурсний підхід до людини, розглядаючи її як фактор виробництва, людину-ресурс, у той час як теорія людського розвитку обґрунтовує можливості розвитку людини-мети суспільства. Перша концепція більше відповідає індустріальному суспільству, друга відображає загально цивілізаційну тенденцію, але фактично реалізується в умовах переходу до постіндустріальної (постекономічної, інформаційної) економіки [1, с.19].

Можна відмітити, що розвиток людського капіталу є метою сучасного виробництва, тоді як людський розвиток є метою сучасного суспільства.

Спільним в концепції людського розвитку і концепції людського капіталу є і те, що процеси людського розвитку і формування людського капіталу взаємно пересікаються та підсилюють один одного. Збільшення інвестицій в освіту, професійну підготовку, охорону здоров'я, мобільність забезпечують нагромадження людського капіталу, в той же час вони сприяють розвитку людського потенціалу (інтелектуального, фізичного, культурного), що розширює можливості вибору людини. Збільшення людського капіталу є чинником економічного зростання, забезпечує зростання продуктивності праці, збільшення ВВП та доходів населення. Це, в свою чергу, зміцнює економічні основи людського розвитку [2, с.42].

Центральним елементом в концепції людського розвитку є людський потенціал. Тому, можна сказати, що перетворення людського потенціалу в людський капітал є стадіями людського розвитку (рис. 1).

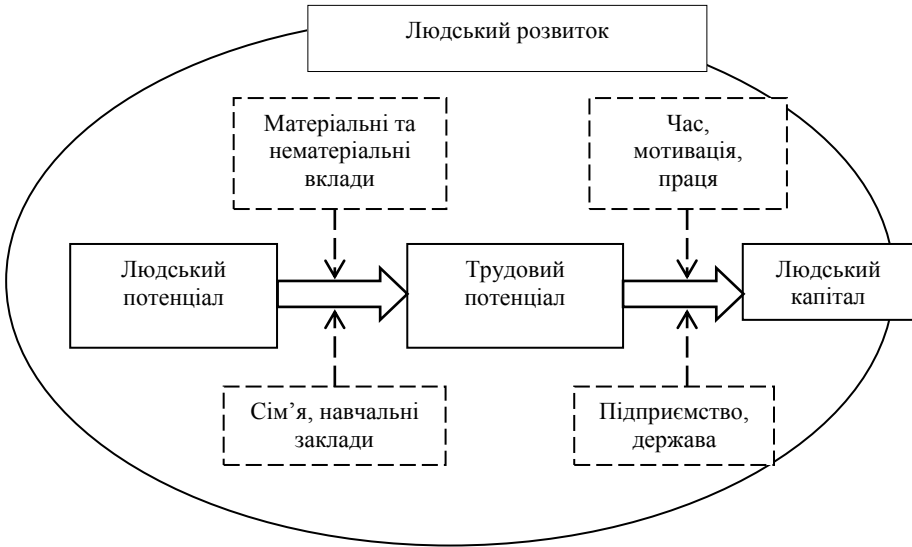

Рис.1. Стадії людського розвитку
(узагальнено автором на основі [11])

Отже, як ми бачимо, на перетворення людського потенціалу в трудовий діють різні чинники, такі як сім'я (світогляд, рівень культури, вихованість), навчальні заклади (рівень освіти, творчі здібності), матеріальні та нематеріальні фактори. На перетворення трудового потенціалу в трудовий капітал – підприємства, держава, час, мотивація та праця.

Концепція людського розвитку характеризується такими принциповими особливостями [11, с.89–90]:

- акцентування уваги на активності людей як суб'єктів процесу свого власного розвитку;
- увага не лише до реальних або потенційних працівників, а до всіх людей загалом, включаючи непрацездатних та економічно не активних;

- постійний моніторинг і аналіз реалізації можливостей людського розвитку, широкий горизонт аналізу;
- підхід до освіти як до процесу, що має самостійну цінність, як до важливої складової загальної культури людства, а не лише як до умови покращення продуктивних здібностей людей;
- визнання високої значимості невиробничої активності жінок, підтримка рівноправності жінок у суспільстві та підвищення їх статусу;
- надання пріоритетності тим секторам, які сприяють підвищенню якості життя, не впливаючи, однак, безпосередньо на виробництво доходу (житлове будівництво, охорона навколишнього середовища, санітарія тощо);
- підтримка не лише з боку економічних та фінансових інститутів, але і з боку неурядових, громадських організацій, церкви, закладів культури тощо.

Однією з перших ідей людського розвитку втілила концепція базових потреб, яку ще в 1960-ті роки висунули науковці скандинавських країн. Проте найбільш відомою є концепція базових потреб людського буття відомого американського соціального психолога А. Маслоу. Кожна з базово-загальних потреб, що розглядаються Маслоу, є комплексом менш загальних, часткових людських потреб і запитів.

Задоволення більш високих потреб має за передумову задоволення потреб нижчих рівнів. Власне людська діяльність починається після того, як задоволені фізіологічні, матеріальні потреби людини. Причому перші чотири потреби є потребами першого ступеня, або потребами нестачі, нужди, що відбивають певний мінімум засобів існування. Маслоу вважав їх родовими якостями людини, тобто такими, які обумовлені самим фактом належності до людського роду. Потреби в самореалізації є потребами зростання, індивідуальними якостями вільної людини і означають дійсний людський розвиток. Така класифікація потреб схожа з розмежуванням К. Марксом «царства необхідності» (задоволення природних потреб збереження і відтворення людського життя) і «царства свободи» (розвитку людини як самоцілі) [1, с.25].

Розглядали поняття людського розвитку також представники класичної школи політекономії, такі як В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, М. Туган-Барановський.

В. Петті першим висловив думку, що людина сама по собі з її виробничими здібностями являє багатство. Він вважав, що «вбачається розумним те, що ми звемо багатством, майном чи запасом країни і що є результатом попередньої чи минулої праці, не вважати чимось відмінним від живих діючих сил, а оцінювати однаково» [4, с.82].

А. Сміт у своїй основній праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» [5, с.430] зазначив, що «зростання продуктивності корисної праці залежить передусім від підвищення вправності та вміння працівника, а потім від удосконалення машин та інструментів, за допомогою яких він працює».

Д. Рікардо [6, с.89] відставання країн в економічному розвитку пояснював поряд з іншими причинами «нестачею освіти в усіх верствах народу».

Вирішальний вплив на формування сучасних уявлень про розвиток як процес, у центрі якого має бути найповніша реалізація прав та потреб людей, розвиток та реалізація їхніх здібностей і талантів, мали новаторські наукові розробки Амартьї Сена, лауреата Нобелівської премії в галузі економіки 1998 р. Основна ідея концепції «розширення можливостей людського вибору» полягає в тому, що добробут слід оцінювати за можливостями людей вести такий спосіб життя, який вони вважають належним, а не за рівнем доходу на душу населення чи іншими макроекономічними показниками. Згідно з цією концепцією, дохід має розглядатися не як кінцева мета, а як засіб розширення можливостей вибору людини в таких принципово важливих галузях життєдіяльності, як здобуття освіти, професійний розвиток, зміцнення здоров'я, економічна та громадська діяльність тощо. А. Сен визначає розвиток як процес розширення можливостей людей, що передбачає більшу свободу вибору і більше варіантів для вибору тієї мети і того способу життя, яким людина надає перевагу [7, с. 29-30].

Глобальна концепція людського розвитку (концепція розвитку людського потенціалу) вперше у завершеному вигляді була сформульована фахівцями Програми розвитку ООН (ПРООН) у 1990 р. Саме цього року в першій Доповіді про розвиток людини була оприлюднена мета та сутність концепції людського розвитку: «народ є реальним багатством будь-якої країни. Основна мета розвитку – це створення таких обставин, які дозволяють людям насолоджуватися довголіттям, вести здорове та творче життя. Розвиток людини представляє собою процес розширення можливостей вибору для людини». При цьому розширення вибору людини стає можливим на основі розширення можливостей і функціональних аспектів її життя.

На всіх рівнях процесу розвитку життєво важливими для людини є такі три види можливостей у сфері розвитку людського потенціалу: жити довго, вести здоровий спосіб життя, мати доступ до знань і ресурсів, необхідних для забезпечення адекватного рівня життя. Таким чином, концепція людського розвитку виходить із необхідності розширення базових можливостей людини та її вибору стосовно: можливостей прожити довге і здорове життя; можливостей здобути освіту, розширювати й оновлювати знання; можливостей доступу до ресурсів, що забезпечують гідне життя. Якщо ці базові потреби не задоволені, то фактично відсутня сама можливість вибору, а багато потенційних можливостей стають взагалі недосяжними [2, с.41].

Інший вибір може охоплювати свободу вираження думок, асоціацій і пересування, а також соціальну справедливість та захист від дискримінації за расовим, релігійним або етнічним походженням, і здатність впливати на прийняття рішень та робити внесок в життя суспільства. Вибір людини залежить від цілого ряду факторів, таких як індивідуальні цінності, навички та здібності, економічне та політичне становище країни, доступність освіти і охорони здоров'я, а також міжнародні події. Незалежно від індивідуальних переваг, люди хочуть жити в середовищі, де вони можуть повністю реалізувати свій потенціал і вести продуктивне, творче життя у відповідності зі своїми потребами та інтересами [8, с.25].

У другій половині 1990-х років розуміння людського розвитку як найважливішої мети суспільного прогресу стало превалювати в документах ООН. У 1987 р. Комітет ООН із планування розвитку прийняв рішення присвятити свою доповідь за 1988 р. саме гуманітарним аспектам структурної перебудови економіки [1, с.27].

У 1990 році був опублікований перший глобальний Звіт з людського розвитку. Керівник проекту – Махбуб уль Хак (Mahbub ul Haq) (1934–1998), відомий пакистанський економіст, автор ідеї розрахунку індексу людського розвитку. У цьому звіті надаються такі характеристики аспектів людського розвитку як: «balance» (варіанти пер. на укр. – баланс, рівновага, гармонійність), «critical imbalance» (критичний/небезпечний дисбаланс/невідповідність). У звіті – 1990 наведено і «баланс людського розвитку» (balance sheet of human development), де зіставлені досягнуті надбання за певними критеріями (human progress) та наявні позбавлення/депривації (human deprivation). У звіті – 1992 вперше вжито словосполучення «сталий людський розвиток» (sustainable human development), «оптимальний баланс між навколишнім середовищем та людським розвитком» (optimum balance between the environment and human development); у звіті – 1993 – «групи позбавлених/виключених» (the groups excluded). У звіті – 1997 наведено періоди прогресу та стагнації одного з аспектів людського розвитку (на прикладі динаміки показника бідності по регіонах світу, починаючи з 1950 року), а у звіті – 1998 досліджено питання розбалансованості/нерівномірності (unbalanced) та відсутності рівноваги (unequal) споживання та людського розвитку [9, с.3].

В Україні дослідження у сфері людського розвитку здійснюють фахівці інституцій НАН України, зокрема інституту економіки та прогнозування, інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, інституту регіональних досліджень імені М. І. Долишнього, інституту економіки природокористування та сталого розвитку та ін. Основними працями є: «Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики» (висвітлено розвиток системи соціальної підтримки населення, питання регулювання демографічних

процесів, ролі держави в трудовій сфері) [10, с.380]; «Населення України: демографічні складові людського розвитку» (досліджено взаємозв'язок народжуваності та людського розвитку, особливості сімейної політики на сучасному етапі розвитку України, розглядаються шлюбно-сімейні відносини та смертність з точки зору її диференціації між поколіннями) [11, с.180]; «Людський розвиток в Україні, модернізація соціальної політики: регіональний аспект» (обґрунтовано зміст соціальної політики у сфері людського розвитку, досліджено територіальні диспропорції рівня та якості життя населення України, розкрито роль системи державних соціальних стандартів і гарантій) [12, с.356].

В останні роки концепція людського розвитку значно збагатилася змістовно і трансформувалася в реальну основу довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку більшості країн. Проте науковий пошук у межах багатогранних проблем людського розвитку та його компонент з урахуванням проблем сучасних тенденцій у суспільному розвитку залишається необхідним. В Україні його актуальність зростає в умовах складних системних трансформацій, що супроводжуються загостренням суперечностей у суспільстві [13, с.45].

Протягом всього періоду спостереження Україна перебувала у групі країн із високим рівнем людського розвитку. Найвище значення індексу розвитку людського потенціалу (0,799) спостерігалось у 1990 р., із початком суспільних трансформацій перехідного періоду після розпаду СРСР цей показник істотно знизився (до 0,747 у 1995 р.) [14, с.7].

Термін «розвиток людини» або «людський розвиток» вживається у різних науках з різним змістом [15, с.250]:

1) у психології та педагогіці – це «процес фізичного і психічного становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання»;

2) у соціології: універсальний соціально-діяльний розвиток людини, що створює з індивіда особистість із соціальним статусом, соціальною роллю, соціальною якістю та життєвою позицією;

3) у політології: вивчає громадянське дозрівання та заохочення людини до політики, процес та умови набуття індивідом належного місця у сфері політики з урахуванням притаманних йому здібностей і схильностей;

4) у юридичних науках: «побудову правової держави необхідно розпочинати з захисту і забезпечення прав і свобод людини». Отже, для юристів рівень забезпечення людини правами і свободами у державі є відображенням розвитку людини;

5) економічних науках людський розвиток гомологізується з економічною категорією «людський капітал» та означає накопичення вкладень в освіту, підготовку, підвищення кваліфікації, охорону здоров'я та інші фактори, що сприяють підвищенню продуктивності праці.

Отже, на нашу думку «людський розвиток» – це безперервний процес кількісних та якісних змін особистості, спрямованих на гармонійне поєднання можливостей за рахунок доходів вести здоровий спосіб життя і підвищувати свій освітній потенціал.

Людський розвиток невід'ємно пов'язаний із збалансованим поєднанням духовних, душевних, фізичних, інтелектуальних і матеріальних її потреб у нерозривній гармонії з довкіллям (див. рис.2).

При цьому пріоритетним чинником людського розвитку є духовний потенціал кожної особистості та суспільства загалом. Він означає ступінь внутрішньої свободи людини, її здатності приймати незалежні від зовнішнього впливу та середовища рішення, які сприяють її всебічному особистому й суспільному розвитку.

Духовність означає також здатність людини до самостійної мобілізації внутрішніх сил, які спрямовуються для забезпечення душевної та фізичної гармонії, інтелектуального розвитку, матеріального добробуту, а також піклування про середовище її існування. Тому духовність визначає всі інші вектори розвитку цивілізації [16, с.33].

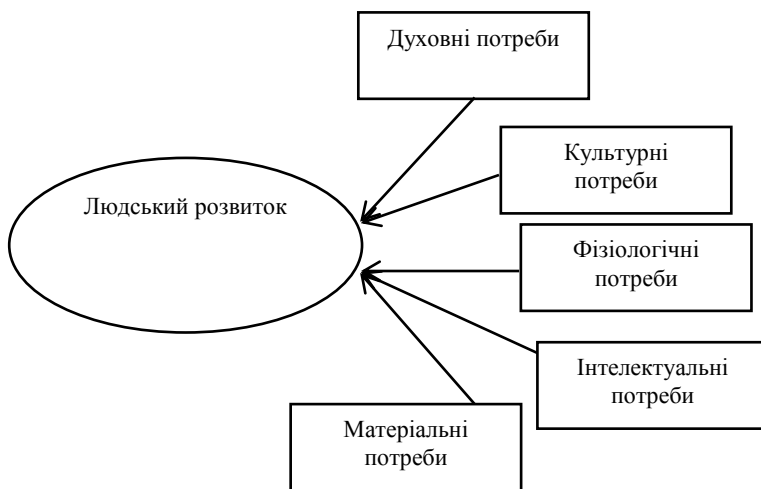

Рис. 2. Потреби людського розвитку (побудовано на основі [16])

Також людський розвиток залежить від двох груп чинників. Першу групу умовно можна назвати зовнішніми чинниками. Вони характеризують умови, які створюються в суспільстві для розвитку, збереження та використання людського потенціалу, що здебільшого позначаються на соціально-демографічному та соціально-економічному компонентах. Друга група – це внутрішні чинники, які характеризують ціннісно-мотиваційне підґрунтя людського розвитку та позначаються на соціокультурних й діяльнісних компонентах. Передусім від людини, її цінностей, потреб, бажань та прагнень залежить, чи використає вона повною мірою якісну освіту, міцне здоров'я і фінансові можливості на користь суспільству, чи ні [17, с.57].

Людський розвиток можна розглядати на декількох рівнях: особистісному – розвиток окремого індивіда; регіональному – розвиток людської спільноти певного регіону; національному – розвиток народу, нації окремих країн. Доповіді ПРООН присвячені аналізу людського розвитку окремих країн світу, тобто здійснюється його аналіз на національному рівні. На сучасному

етапі в окремих країнах успішно здійснюється аналіз людського розвитку регіонів. В Україні його здійснює інститут демографії та соціальних досліджень спільно з держкомстатом України [18, с.31]. Особистісний рівень людського розвитку досліджений поки що меншою мірою і перепорою в цьому є відсутність відповідної інформаційної бази. Статистичні органи надають агреговані статистичні показники, які відповідають національному або регіональному рівню, тому вони менш придатні для оцінки розвитку особистості. Зростання кількості соціологічних досліджень дає змогу приділити більше уваги особистісному рівню людського розвитку [19, с.161].

Сьогодні інформаційно-технічний вибух породив формування нової особистості, з новими бажаннями, цінностями і новаторськими установками, незалежно від культури, віку, освіти чи расової приналежності. Тому людський розвиток повинен забезпечити формування такої людини, яку можна буде назвати інноваційною особистістю.

Відзначимо такі необхідні якості інноваційної особистості, як:

- високий професійний рівень, прагнення постійно його підвищувати;
- творчі здібності, тобто здібності не тільки сприймати, але і створювати щось нове, оригінальне;
- прагнення до опановування сучасною технікою і технологіями, новими формами і методами організації праці і управління;
- специфічні соціально-психологічні якості, а саме: адаптивність, гнучкість мислення, цілеспрямованість, сумлінність, працьовитість.

Одним з важливих факторів, що впливають на формування інноваційної людини, є освіта, так як в економіці знань без освіти, безперервного навчання і підвищення кваліфікації домогтися успіхів практично неможливо. Система освіти на всіх своїх етапах повинна бути орієнтована на формування і розвиток необхідних якостей інноваційної особистості та навчати інноваційному

мисленню. Для цього необхідно домагатися підвищення рівня освіти, а також удосконалювати самоосвіту особистості.

Для інноваційної особистості також важливі певні чинники, що впливають на її діяльність. Інноваційна діяльність багато в чому залежить від якості життя людини. Якість життя вже багато в чому визначається можливістю споживання інформаційних продуктів, послуг, їх доступністю та якістю. Тому можна спостерігати пряму залежність розвитку інноваційної людини від інформаційних продуктів, так як мобільна телефонія, Інтернет, персональні комп'ютери не тільки спрощують життя, але і дозволяють отримувати необхідні знання та інформацію миттєво [20, с.43]. Одним з показників інформаційного багатства є індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, за яким Україна в 2015 році посіла 79 місце (5,23) із 167 країн світу.

Висновки. Інноваційна людина є людиною-дослідником, оскільки демонструє можливість робити вибір з безлічі варіантів, вміє швидко і гнучко адаптуватися до мінливих реалій. Тому для вдосконалення концепції та формування державної політики людського розвитку потрібно звернути увагу на особливості формування інноваційної особистості. Це може стати предметом додаткової наукової дискусії щодо доповнення системи індикаторів людського розвитку показниками, які враховують формування та використання інноваційного (інтелектуального) потенціалу людини.

Орієнтація регіонів України на розбудову інноваційної економіки вимагає обґрунтування і розробки системи формування, розвитку та підтримки інноваційного розвитку України. Розуміння обмеженості традиційних факторів економічного розвитку змушує дослідників все більше уваги приділяти увагу людському розвитку, людському потенціалу, його вдосконаленню, нарощуванню і використанню.

1. Шевченко Л.С., Гриценко, О. А., Камінська Т. М. та ін. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448с.

2. Крушніцька Г. Б. Концепція людського капіталу і концепція людського розвитку: співвідношення понять. К.: Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. № 116. 131 с.
3. Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>.
4. Петти В. Экономические и статистические работы / пер. с французского. М.: Соцэкздат, 1940. 82с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Соцэкгиз, 1962. 430с.
6. Рикардо Д. Сочинения. Т.1: Начала политической экономии и налогового обложения. М.:1995. 89с.
7. Лібанова Е.М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (кол. монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 367 с.
8. Національна доповідь про людський розвиток 2011. 124 с.
9. Макарова О.В., Хмелевська О.М. Типологізація регіонального людського розвитку: проблеми та перспективи використання. К.: Демографія та соціальна економіка. 2015. № 3. 14 с.
10. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2014. 380 с.
11. Гладун О. М. Населення України: демографічні складові людського розвитку / за ред. О. М. Гладуна. Умань: Видавець «Сочинський», 2015. 180 с.
12. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (кол. монографія) / за ред. Е.М.Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2015. 356 с.
13. Власюк О. С., Яценко Л. Д. Людський розвиток в Україні: чинники та проблеми. Стратегічні пріоритети. 2016. № 1 (38). С. 43–54.
14. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (кол. науково-аналітична монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
15. Мамонов І. Людський розвиток: публічно-управлінський аспект. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 36. С. 247–253.
16. Приймак В., Ткач І. Генеза екологічної парадигми людського розвитку. Україна: аспекти праці. 2008. № 3. С. 28–34.
17. Поспелова Т. В. Концептуальні засади державного управління у сфері людського розвитку в умовах трансформації українського суспільства. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2015. № 1. С. 53–59.
18. Лібанова Е. М., Власенко Н. С., Власюк О. С. та ін. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан: монографія. К.: Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ, 2002. 123 с.
19. Сухомлин М. О. Теоретичні та методологічні підходи до визначення безпеки людського розвитку Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20. С. 160–167.

20. Герасимова В. А., Мокичев С. В. Формирование концепции инновационного человека в условиях экономики знаний. Экономические науки. 2013. № 2(99). С. 42-45.

УДК 339.9

Савош Л.В., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ДІАГНОСТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

У статті розглядається інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій як найважливішої складової і рушія розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації. Транснаціональний капітал залучається в інші країни для розвитку власної системи виробництва та збуту, для отримання дешевших ресурсів. За останні десять років аналіз глобальних потоків прямих іноземних інвестицій показує стрибкоподібну і нестійку тенденцію їх зміни. Спостерігається логічне ієрархічне переважання глобальних потоків ПІІ розвинених країн над країнами, що розвиваються та країнами з перехідною економікою, окрім 2014 року. Прямі іноземні інвестиції дають поштовх до розвитку промислових галузей, однак отримані прибутки надходять до материнських компаній, виснажуючи ресурси приймаючих країн.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, транснаціональний капітал, глобалізація, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна діяльність.

Larysa Savosh

DIAGNOSTICS OF INVESTMENT ACTIVITIES OF MULTINATIONAL CORPORATIONS

The purpose of writing the article is to study the theoretical and methodological principles of the activity of multinational corporations, detailed analysis of the investment activities of MNCs in accordance with the general conditions of government and outline the prospects for development and activities of MNCs.

The object of research is the investment activity of multinational corporations in the world arena.

In the scientific article the diagnostics and evaluation of the analysis of investment activity of MNCs for the last ten years have been made, in particular: the results of the analysis of the activity of multinational corporations in the world are presented. Now in the world, according to UNCTAD, there are about 85 thousand MNCs with 810 thousand foreign units. In 2017, the American company Wal-Mart Stores, which manages the world's largest wholesale and retail network with a revenue of \$ 466 billion, is an absolute leader. As of 2015, the largest TNCs are found in the United States (125), China (106), Japan (53), France (32), the United Kingdom (29), South Korea (17), the Netherlands (15), Switzerland (12), Canada (11). At the beginning

of the investigated period, the global FDI declined by 20.6%, as a result of the 2008 economic crisis hit by the economy. By 2012, the growth of global FDI is observed, initially very significant (16.4% in 2010, compared to 2009). In 2011 and 2012, the growth rate of global FDI drops sharply to 0.4% in 2012 compared to 2011. In 2013, global FDI fell by 9.5%, and in 2014 - by 6.1%, according to the previous year. Global FDI has nearly doubled in 2015, compared with the previous one (43.5%). Unfortunately, over the past two years, there has been a recurring tendency to change (2.8% and 23.4% respectively in 2016 or 2017). Separate analysis of the direct foreign investments of MNCs into the economies of different types of countries: developed economies, developing countries and countries with economies in transition. we observe the logical hierarchical predominance of global flows of FDI in developed countries in developing countries and countries with economies in transition, except in 2014, when the value of global FDI in developing countries was higher than that of developed countries. Strategic directions of MNC activity are specified: the benefits and benefits are specified. the activity of foreign MNCs in the host countries; outlined prospects and formulated proposals for improving the activities of MNCs.

Key words: transnational corporation, transnational capital, globalization, foreign direct investment, investment activity.

Савош Л.В.

ДИАГНОСТИКА ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ

В статье рассматривается инвестиционная деятельность транснациональных корпораций как важная составляющая и двигатель развития мировой экономики и международных экономических отношений в условиях глобализации. Транснациональный капитал привлекается в другие страны для развития собственной системы производства и сбыта, для получения более дешевых ресурсов. За последние десять лет анализ глобальных потоков прямых иностранных инвестиций показывает скачкообразную и неустойчивую тенденцию их изменения. Наблюдается логическое иерархическое преобладание глобальных потоков ПИИ развитых стран над развивающимися странами и странами с переходной экономикой, кроме 2014 года. Прямые иностранные инвестиции дают толчок к развитию промышленных отраслей, однако полученные доходы поступают в материнские компании, истощая ресурсы принимающих стран.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, транснациональный капитал, глобализация, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная деятельность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Початок ХХІ століття відзначився прискоренням темпів глобалізації

світової економіки, зумовлений міжнародною міграцією капіталів, поглибленням поділу праці та спеціалізації країн. Одним із важливих наслідків та особливостей глобалізації є транснаціональні корпорації, значення та вплив яких продовжує посилюватись у світовій економічній системі з кожним роком. [1, с.103-105].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання дослідження діяльності ТНК знайшли відображення у працях вітчизняних науковців, а саме Ю.М.Пахомова, А.С.Філіпенка, О.В.Плотнікова, В.В.Рокочі, В.Є.Новицького, Є.Г.Панченка, В.П.Степаненка та інших та зарубіжних вчених, таких як: Дж.Даннінг, С.Хаймер, М.Аокі, І.Самсон, Р.Коуз, Е.Пенроуз, Р.Стобаух та інших.

Цілі статті. Дослідити результати інвестиційної діяльності транснаціональних компаній, визначити лідерів серед ТНК за величиною виручки, вивчити розподіл ПІІ серед країн різних типів, проаналізувати перспективи подальшого розвитку діяльності ТНК.

Виклад основного матеріалу дослідження. В цілому, у світі за даними UNCTAD, налічується близько 85 тис. ТНК з 810 тис. зарубіжних підрозділів [2]. За останні 30 років кількість ТНК збільшилась у 12 разів (у 1970 р. було зареєстровано 7 тис. таких фірм, у 1990 р. – 24 тис., у 2012 р. – 85 тис. ТНК), у яких задіяно більше як 75 млн. чоловік [3]. Серед 10 ТОП найбільших ТНК у 2017 р. абсолютним лідером є американська компанія Wal-Mart Stores, виручка якої становила 466 млрд.дол.США (рис. 1) [4]. Транснаціональний капітал залучається в інші країни для розвитку власної системи виробництва та збуту, для отримання дешевших ресурсів. З одного боку, прямі іноземні інвестиції дають поштовх до розвитку промислових галузей, з іншого – отримані прибутки надходять до материнських компаній, виснажуючи ресурси приймаючих країн. Проаналізуємо глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та їх динаміку за останні 10 років (табл.1). Отож, аналіз динаміки глобальних потоків прямих іноземних інвестицій показує стрибкоподібну і нестійку тенденцію їх зміни. На початку досліджуваного періоду спостерігається значне спадання значення глобальних ПІІ на 20,6%, що сталося в

результаті завданого удару по всій економіці фінансової кризи 2008 року.

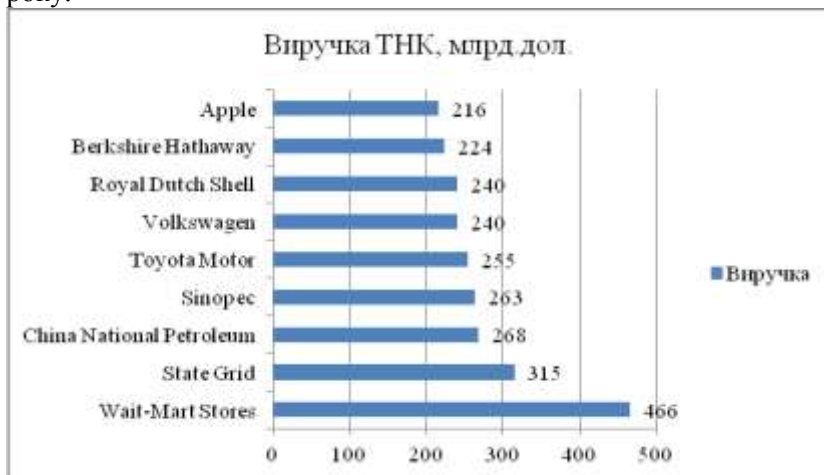

Рис. 1. Виручка 10 найбільших ТНК світу за 2017 рік, млрд.дол.США

Таблиця 1

Динаміка глобальних потоків ПІІ
за 2008-2017 роки [5]

Значення показника за роки	Глобальні ПІІ, млн.дол.	Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.дол.	Відносне відхилення до попереднього року, %
2008	1485205,3	-	-
2009	1179064,3	-306141,0	-20,6
2010	1371919,4	192855,1	16,4
2011	1567676,5	195757,1	14,3
2012	1574711,5	7035,0	0,4
2013	1425376,6	-149334,9	-9,5
2014	1338531,8	-86844,8	-6,1
2015	1921305,5	582773,7	43,5
2016	1867532,7	-53772,8	-2,8
2017	1429807,4	-437725,3	-23,4

Побудовано авторами за даними UNCTAD. World Investment Report 2018. Investment and new industrial policies. – 2018 – Р. 2

До 2012 року спостерігаємо зростання значення глобальних ПІІ, спочатку дуже значне (16,4% у 2010 році, порівняно з 2009 роком). У 2011 та 2012 роках темпи росту глобальних ПІІ різко зменшуються аж до 0,4% у 2012 році, порівняно з 2011 роком. У 2013 році відбулося зменшення глобальних ПІІ на 9,5%, а у 2014 році – на 6,1% відповідно до попереднього року. Майже вдвічі зросли глобальні ПІІ у 2015 році, порівняно з попереднім (43,5%). І на жаль, за останні два роки знову спостерігається спадна тенденція їх зміни (2,8% та аж 23,4% відповідно у 2016 то 2017 роках).

На нашу думку, таке різке зниження глобальних потоків ПІІ було пов'язане з такими ключовими економічними показниками, як ВВП, міжнародна торгівля та зайнятість. Економічна слабкість і політична невизначеність в ряді великих економік породила обережність серед інвесторів. Крім того, багато ТНК перепрофілювали свої інвестиції за кордоном, у тому числі шляхом реструктуризації активів, позбавлення прав і переселення.

Проілюструємо динаміку глобальних потоків прямих іноземних інвестицій за період 2008-2017 роки (рис.2) [5].

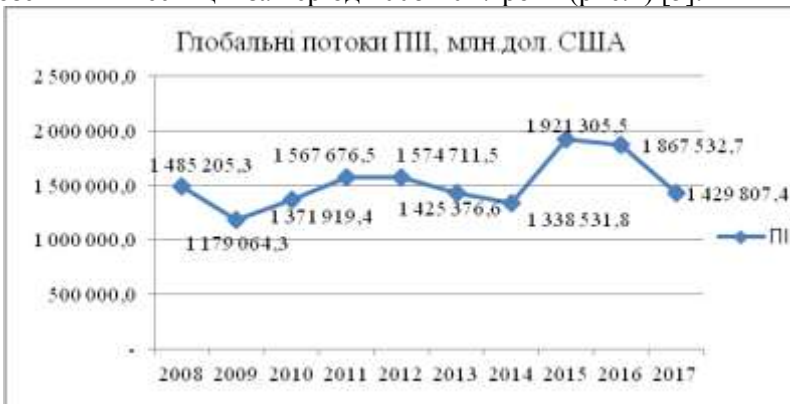

Рис. 2. Глобальні потоки ПІІ в 2008-2017 роках, млн.дол.США (Побудовано авторами за даними UNCTAD. World Investment Report 2018. Investment and new industrial policies. – 2018 – Р. 2)

Отже, як бачимо з діаграми, значення глобальних потоків прямих іноземних інвестицій за період 2008-2017 роки змінювалося стрибкоподібно та суттєво. На жаль, спостерігаємо суттєвий спад їх значення за останні два роки. Такі фактори як структурні слабкості глобальної фінансової системи, погіршення макроекономічних умов відтворення, а також суттєві політичні невизначеності в областях, що мають вирішальне значення для впевненості інвесторів, можуть призвести до подальшого зниження притоку ПІІ [43].

Проаналізуємо динаміку значення глобальних ПІІ за останні 10 років в країнах з різним типом економіки: розвинуті, ті, що розвиваються, країни з транзитною (перехідною економікою) за даними рисунка 3 [5].

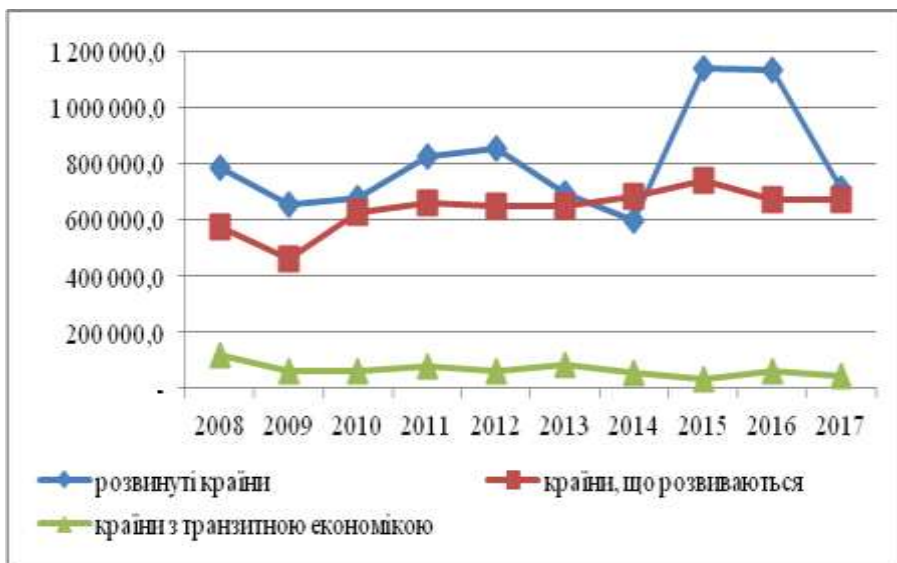

Рис. 3. Величина глобальних потоків ПІІ трьох основних груп країн у 2008-2017 роках, млн.дол.США
(Побудовано авторами за даними UNCTAD. World Investment Report 2018. Investment and new industrial policies. – 2018 – Р. 2

Отже, спостерігаємо логічне ієрархічне переважання глобальних потоків ППІ розвинених країн над країнами, що розвиваються та країнами з перехідною економікою, окрім 2014 року, коли значення глобальних ППІ країн, що розвиваються було вищим, ніж розвинутих країн.

Та по всіх групах країн спостерігаємо спад величини глобальних ППІ у 2009 році, порівняно з 2006 роком.

Якщо аналізувати окремо динаміку зміни кожної групи країн, то плавно змінюється значення глобальних ППІ країн, з перехідною економікою в межах до 200 000 млн.дол.США.

Після 2009 року, величина глобальних ППІ країн, що розвиваються плавно коливається в межах від 600 000 до 800 000 млн.дол.США.

Величина глобальних ППІ розвинутих країн змінюється стрибкоподібно за останні 10 років. Так, вона зростає до 2012 року, потім стрімко спадає до найменшого за весь цей час значення близько 600 000 млн.дол.США. У 2015 році стрімко зростає, майже вдвічі, до значення близького до 1200 000 млн.дол.США, дещо зменшується у 2016 році та стрімко зменшується до значення близько 700 000 млн.дол.США у 2017 році.

Висновки. Отже, ввезення ППІ в розвинені країни зменшується, і за останні два роки, майже вдвічі. Глобальні потоки ППІ зросли до країн, що розвиваються і дещо зменшились до країн з перехідною економікою. Рейтинги найбільших одержувачів ППІ також відображають зміни структури інвестиційних потоків: 9 з 20 найбільших одержувачів є країнами, що розвиваються.

Отже, завдяки глобалізації виробничої та інвестиційної діяльності й значного підсилення ролі ТНК, у світі сформувалась нова міжнародна економічна система. Нові реалії спонукають переосмислення багатьох аспектів розвитку міжнародного господарства, спонукають дослідників по-новому подивитися на наслідки інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій та на причини нерівномірного розподілу доходу у світовій економіці.

1. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посіб. / С.О. Якубовський та ін.; ред.: С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. — К.: ЦУЛ, 2011. — 472 с.

2. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
3. Forbes 2014.- Режим доступу: <http://www.forbes.com/companies/wal-mart-stores/>.
4. Forbes 2017.- Режим доступу: <http://www.forbes.com/companies/wal-mart-stores/>.
5. UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

УДК 339.5

Савош Л.В. к.е.н., доцент

Корецька В.І.

Насірова Н.А.

Луцький національний технічний університет

ОЦІНКА СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

У статті розглядається сфера міжнародної торгівлі товарами України. Аналіз географічної структури міжнародної торгівлі товарами показав, що починаючи з 2014 та до 2017 року найбільша частка експорту та імпорту товарів України, після інших країн світу, припадає на країни Європи, а саме країни ЄС. Аналіз регіональних обсягів експорту та імпорту товарів України за досліджуваний період показує значну їх неоднорідність. У товарній структурі експорту переважали сировина, напівфабрикати та продукція з низьким ступенем оброблення. У товарній структурі імпорту переважали товари машинобудування та електротехніки, хімічної промисловості, транспортні засоби тощо. Проаналізовані перспективи розвитку міжнародної торгівлі товарами України.

Ключові слова: міжнародна торгівля, міжнародна торгівля товарами, зовнішня торгівля, експорт, імпорт.

Larysa Savosh, Viktoriia Koretska, Nataliia Nasirova

ASSESSMENT STATE OF INTERNATIONAL GOODS TRADE IN UKRAINE AND PERSPECTIVES OF ITS DEVELOPMENT

The purpose of the article is to analyze the international trade in goods of Ukraine and to substantiate the priority directions of its development taking into account the current trends of international trade in goods in the context of international economic cooperation.

The object of research is the branch of international trade in goods of Ukraine.

The article provides diagnostics and assesses the current state of international trade in goods of Ukraine for 2013-2017, in particular: the diagnostics of the status of

international trade in goods of Ukraine in the investigated period; The analysis and evaluation of the results of international trade in goods of Ukraine in 2013-2017 have been conducted. The analysis of the geographical structure of international trade in goods showed that from 2014 and up to 2017, the largest share of export and import of goods of Ukraine, after other countries of the world, falls on the countries of Europe, namely the EU countries. Ukraine has least imported and exported goods from (to) Africa, America, Australia and Oceania, through its remote geographic location. In all years of the investigated period, with the exception of 2015, the total volume of imports was dominated by exports, which was not a positive trend in the development of international trade in goods of Ukraine. Analysis of the regional volumes of export and import of goods of Ukraine for the period under investigation shows a significant heterogeneity. Thus, for the years 2013-2017, the regions most exported were Donetsk and Luhansk (only in 2013 and 2014), Dnipropetrovsk, Zaporozhye, Kiev, Nikolaev, Odessa, Poltava, Kharkiv and Kyiv. Mostly, the following areas were imported: Dnipropetrovsk, Kyiv, Donetsk (only in 2013 and 2014), Odesa, Kharkiv Lviv and Kiev. The commodity structure of exports dominated raw materials, semi-finished products and products with a low degree of processing. To a lesser extent, Ukraine has exported machinery, equipment and machinery, and electrical equipment. In the commodity structure of imports for the period under study dominated the goods of mechanical engineering and electrical engineering, chemical industry, transport vehicles, etc. In the commodity structure of imports prevailing commodities of mechanical engineering and electrical engineering, chemical industry, transport vehicles, etc. The prospects for the intensification of international trade in goods of Ukraine are outlined. It is necessary to intensify the implementation of industrial reforms with the help of scientific and technological innovations. Such measures should be aimed at intensifying foreign trade, improving its commodity structure and restoring Ukraine's position on the world market as a powerful exporter of high-tech industries.

Key words: international trade, international trade in goods, foreign trade, export, import.

Савош Л.В., Корецкая В.Е., Насирова Н.А.

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ ТОВАРАМИ УКРАИНЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ РАЗВИТИЯ

В статье рассматривается отрасль международной торговли товарами Украины. Анализ географической структуры международной торговли товарами показал, что начиная с 2014 и до 2017 года наибольшая доля экспорта и импорта товаров Украины, после других стран мира, приходится на страны Европы, а именно страны ЕС. Анализ региональных объемов экспорта и импорта товаров Украины за исследуемый период показывает значительную их неоднородность. В товарной структуре экспорта преобладали сырье, полуфабрикаты и продукция с низкой степенью обработки. В товарной структуре импорта преобладали товары машиностроения и электротехники, химической промышленности, транспортные

средства и тому подобное. Проанализированы перспективы развития международной торговли товарами Украины.

Ключевые слова: международная торговля, международная торговля товарами, внешняя торговля, экспорт, импорт.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Міжнародна торгівля – це один із основних факторів забезпечення високорозвиненої економіки та економічного зростання [1].

Міжнародна торгівля є найважливішою складовою у структурі світогосподарських зв'язків. Крім того, міжнародна торгівля є рушієм виробництва як окремих країн та регіонів, так і світового господарства в цілому, оскільки вона сприяє більш раціональному використанню усіх видів ресурсів та зростання ефективності господарювання на усіх рівнях [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням дослідження міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин присвячені наукові праці таких відомих економістів як: Бертіль Олін, Р. Вернан, Ю. Козак, П. Кругман, А. Мазаракі, А. Поручник, Д. Рікардо, Є. Савельєв, А. Сміт, А. Філіпенко та інших.

Цілі статті. Проаналізувати стан міжнародної торгівлі товарами України за останні п'ять років, проаналізувати перспективи її активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою характеристикою міжнародної торгівлі є її географічна й товарна структура. Географічна структура міжнародної торгівлі - це розподіл торговельних потоків між окремими країнами та їх групами, створеними за територіальною або організаційною ознакою [3]. Проаналізуємо географічну структуру міжнародної торгівлі України в розрізі експорту товарів у таблиці 1 [4].

Україна протягом 2013–2017 років найбільше експортувала вітчизняні товари в інші країни світу, причому величина експорту зменшилась у 2014 та 2015 роках та збільшилась у 2016 та 2017 роках, однак не досягнула найвище значення 41243,4 млн.дол. США 2013 року. У 2013 році другим за величиною був експорт у країни СНД, однак, починаючи з наступного року він перемістився

на четверте за величиною місце.

Таблиця 1

Географічна структура експорту товарів України за 2013–
2017 роки, млн.дол. США*

Група країн	2013	2014	2015	2016	2017
СНД	22077,3	14882,3	7806,1	6031,5	6916,4
Європа	17064,2	17122,1	13248,3	13790,1	17901,9
ЄС	16758,6	17002,9	13015,2	13496,3	17533,4
Азія	16813,0	15350,9	12378,9	11796,3	12967,3
Африка	5094,7	5098,2	3803,3	3865,1	4047,7
Америка	2163,6	1372,2	785,6	735,2	1207,9
Австралія і Океанія	40,1	23,5	13,6	18,3	71,9
Інші країни світу	41243,4	39019,4	30321,0	30330,2	36348,3
Всього	63320,7	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Проте починаючи з 2014 та до 2017 року найбільша частка експорту товарів України, після інших країн світу, припадає на країни Європи, а саме країни ЄС. Україна у меншій мірі підтримує експортні торговельні відносини з країнами Африки, Америки, Австралії та Океанії, через віддалене географічне розташування.

Проаналізуємо структуру імпорту товарів України за 2013-2017 роки (табл. 2) [4].

Таблиця 2

Географічна структура імпорту товарів України за 2013–
2017 роки, млн.дол. США*

Група країн	2013	2014	2015	2016	2017
СНД	27941,6	17276,9	10485,5	8565,4	11477,9
Європа	28566,2	22383,0	16665,3	18470,2	22922,4
ЄС	27046,5	21069,1	15330,2	17140,8	20799,4
Азія	15237,3	10848,3	7235,8	8920,5	10679,4
Африка	749,8	679,9	601,7	553,9	719,0
Америка	4339,9	3021,5	2336,6	2594,8	3615,6
Австралія і Океанія	93,7	182,2	169,6	120,6	151,4
Інші країни світу	49045,2	37151,8	27030,9	30684,4	38129,3
Всього	76986,8	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Отже, аналогічно до ситуації з експортом товарів, Україна імпортувала найбільше товарів у інші країни світу, і критичним теж був 2015 рік, до цього часу імпорт зменшувався, а потім почав збільшуватись. У 2013 році Україна ще багато імпортувала товарів із країн СНД. Але, починаючи з 2014 року найбільший обсяг імпортованої продукції, після інших країн світу, припадає на Європу та країни ЄС. Україна найменше імпортувала товарів із країн Африки, Америки, Австралії та Океанії, через віддалене географічне розташування.

Проілюструємо регіональні обсяги експорту товарів України за досліджуваний період на рисунку 1, який показує значну неоднорідність регіональних обсягів експорту вітчизняних товарів [4]. Так, найбільше експортували товари такі області як: Донецька і Луганська (лише у 2013 та 2014 році), Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська та м.Київ. Найменшим регіональним експортером за цей час була Чернівецька область.

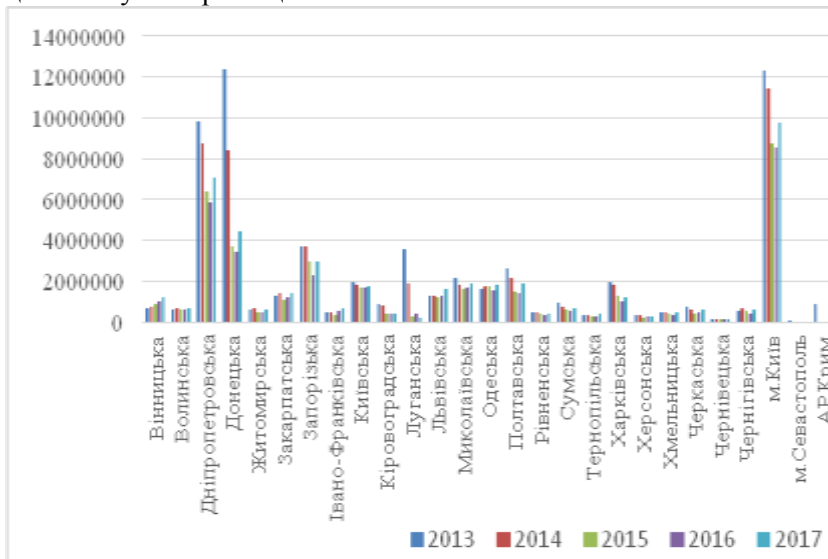

Рис. 1. Регіональні обсяги експорту товарів України за 2013–2017 роки, тис.дол. США*

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Проілюструємо регіональні обсяги експорту товарів України за досліджуваний період на рисунку 2 [4].

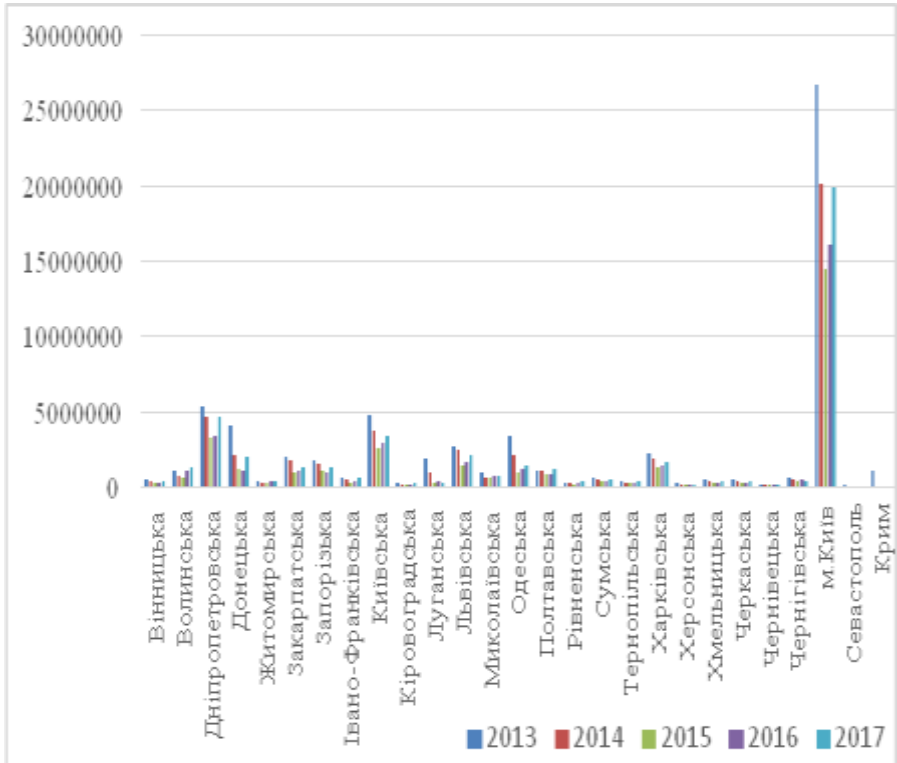

Рис. 2. Регіональні обсяги імпорту товарів України за 2013–2017 роки, тис.дол. США*

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Отже, за регіональними обсягами імпорту товарів теж спостерігаємо значну неоднорідність у 2013-2017 роках. Найбільше імпортували товарів такі області як: Дніпропетровська, Київська, Донецька (лише у 2013 та 2014 році), Одеська, Харківська Львівська та м.Київ. Найменше імпортувала за цей час теж Чернівецька область.

Проаналізуємо товарну структуру зовнішньої торгівлі товарами України протягом 2013-2017 років (рисунки 3, 4) [4].

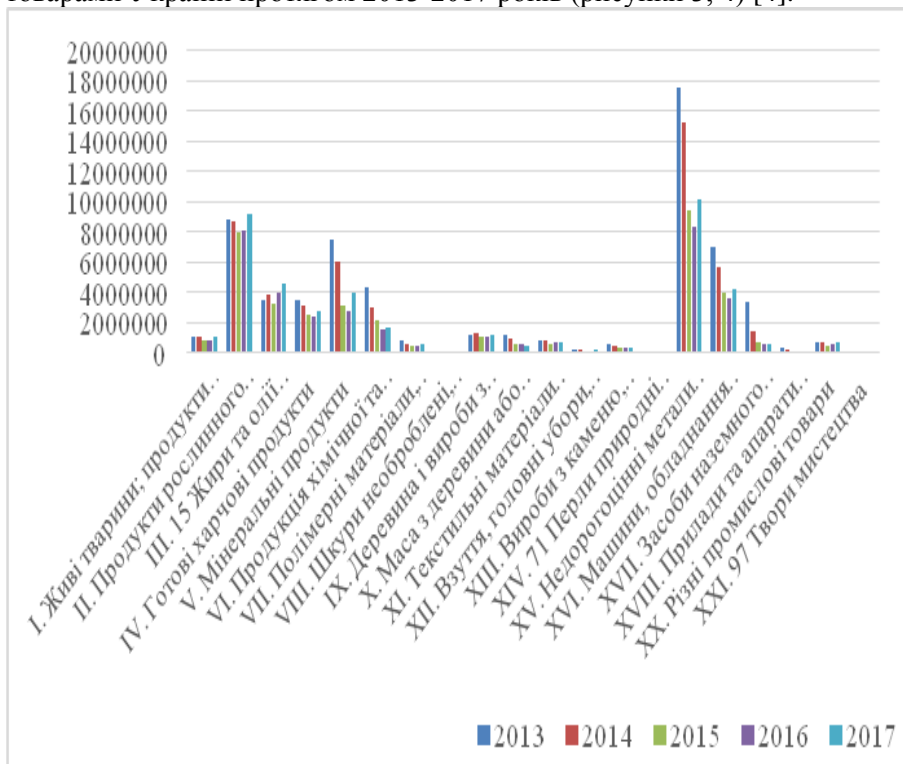

Рис. 3. Товарна структура експорту товарів України за 2013–2017 роки, тис.дол. США*

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Отже, як бачимо з рисунка 3, у товарній структурі експорту за досліджуваний період переважали такі товари: недорогоцінні метали та вироби з них; продукти рослинного походження; мінеральні продукти; машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання; жири та олії тваринного або рослинного походження; готові харчові продукти. А з рисунка 4, бачимо, що у товарній структурі імпорту за досліджуваний період переважали такі товари: мінеральні продукти; машини, обладнання

та механізми, електротехнічне обладнання; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби; полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; недорогоцінні метали та вироби з них.

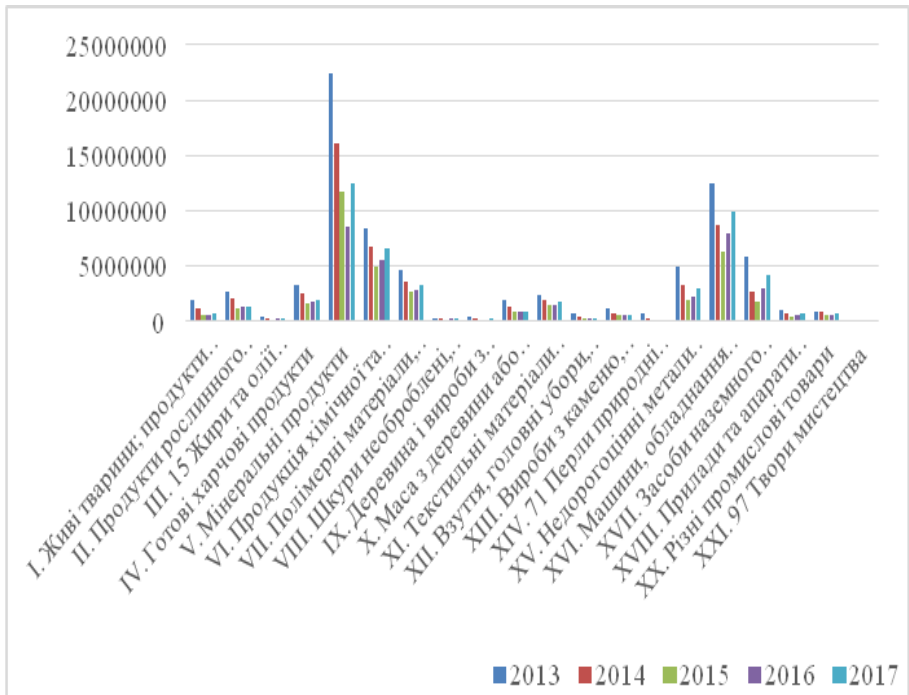

Рис. 4. Товарна структура імпорту товарів України за 2013–2017 роки, тис.дол. США*

*дані за 2014-2017 роки представлені без урахування АР Крим та зони АТО

Висновки. Як бачимо з результатів аналізу за 2013-2017 роки, Україна є країною, яка імпортує більше товарів ніж експортує, тобто зовнішньоторгівельний баланс держави є від'ємним. Винятком є лише 2015 рік, коли експорт товарів перевищував імпорт товарів та зовнішньоторгівельний баланс держави був додатним.

Найбільшим експортером та імпортером товарів України за досліджуваний період було місто Київ, а найменшим – Чернівецька область, що свідчить про значні регіональні диспропорції міжнародної торгівлі товарами України. Крім того, в результаті тимчасової окупації АР Крим та частини Донецької та Луганської областей, Україна, починаючи з 2014 року втратила активних учасників зовнішньої торгівлі товарами, що негативно позначилось на динаміці та структурі міжнародної торгівлі.

У товарній структурі експорту за досліджуваний період переважали сировина, напівфабрикати та продукція з низьким ступенем оброблення. Незначною мірою Україна експортувала машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання. У товарній структурі імпорту за досліджуваний період переважали товари машинобудування та електротехніки, хімічної промисловості, транспортні засоби тощо.

Отже, необхідно активізувати проведення виробничих реформ за допомогою науково-технічних інновацій. Такі заходи мають бути спрямовані на активізацію зовнішньої торгівлі, покращення її товарної структури та відновлення позицій України на світовому ринку як потужного експортера товарів високотехнологічних галузей.

1. Прес-реліз до засідання «круглого столу» «Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_reliz.pdf
2. Мазаракі А.А. Управління експортним потенціалом України [Текст]: монографія / А.А. Мазаракі та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. - 210 с.
3. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля / Ю.Г. Козак, Н.С.Логінова, О.В.Мірошніченко: Навчальний посібник -3-тє вид., доп. та перероб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 668с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК: 657

Ткачук І.М., к.е.н., доцент

Бродська І.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВАЛЮТНОГО НАГЛЯДУ

У статті представлено дослідження нових норм моделі валютного регулювання, яка передбачає валютний нагляд, з метою забезпечення дотримання валютного законодавства суб'єктами валютних операцій. Адже, саме зміни внесені у нормативне забезпечення операцій на валютному ринку України, що відповідають міжнародній практиці, покликані захистити економічні інтереси резидентів і нерезидентів шляхом проведення валютного нагляду.

Ключові слова: валютний контроль, валютне регулювання, валютний нагляд, агенти валютного нагляду, органи валютного нагляду.

Tkachuk I.N., Brodskaya I.I.

MAIN ASPECTS OF FOREIGN SUPERVISION

The article presents the study of new norms of the model of currency regulation, which provides for currency oversight, in order to ensure compliance with currency legislation subjects of foreign exchange operations. After all, the changes made in the normative provision of transactions in the foreign exchange market of Ukraine, which are in accordance with international practice, are intended to protect the economic interests of residents and non-residents through foreign exchange supervision.

It is worth noting that, according to the new model of currency regulation, the National Bank departs from the concept of «currency control» by introducing a new one – «foreign exchange supervision». That is, from now on, foreign exchange supervision will have to ensure compliance with currency legislation by subjects of foreign exchange operations. According to Art. 1 of the Law of Ukraine «On Currency and Currency Operations», currency supervision - a system of measures aimed at ensuring compliance with the subjects of foreign exchange transactions and authorized institutions of currency legislation.

According to representatives of the National Bank of Ukraine, since the free movement of capital involves the absence of currency restrictions, there is no need for currency control. Instead, compliance with the rules of currency legislation as a whole relies on foreign exchange supervision.

The Law «On Currency and Currency Transactions» introduces currency supervision, which abolishes the permissive nature of foreign exchange operations and provides for the collection and analysis of information on the foreign exchange market for statistical purposes.

According to experts, the abolition of currency oversight for operations in the amount of up to 150 thousand UAH will significantly weaken the burden on banks and their clients.

In fact, currency control will be abolished for 40% of the number of transactions and for transactions that account for 3% of the amount.

In accordance with clause 2 of Art. 11 of the Law «On Currency and Currency Transactions», currency supervision is exercised by the foreign exchange supervisory authorities and currency oversight agents, with the aim of establishing compliance of the currency transactions carried out with the currency legislation, taking into account the risk-oriented approach.

Key words: currency control, currency regulation, currency supervision, currency exchange control agents, foreign exchange supervisors.

Ткачук И.Н., Бродская И.И.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ВАЛЮТНОГО НАДЗОРА

В статье представлено исследование новых норм модели валютного регулирования, которая предусматривает валютный надзор, в целях обеспечения соблюдения валютного законодательства субъектами валютных операций. Ведь именно изменения внесены в нормативное обеспечение операций на валютном рынке Украины, соответствующие международной практике, призванные защитить экономические интересы резидентов и нерезидентов путем проведения валютного надзора.

Ключевые слова: валютный контроль, валютное регулирование, валютный надзор, агенты валютного надзора, органы валютного надзора.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В червні 2018 року в Україні розпочалося впровадження нової моделі валютного регулювання, яка відповідає міжнародній практиці, а саме вимогам Директиви ЄС 88/361/ЄЕС про вільний рух капіталу та Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС [1].

Введення в дію нового Закону «Про валюту і валютні операції» (на практиці закон буде введений в дію з лютого 2019 року) забезпечить запровадження повної лібералізації на валютному ринку України, вільного руху капіталу та інших валютних цінностей, правового забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій на території нашої держави [3].

І так, на заміну валютному контролю запроваджується валютний нагляд над валютними операціями, проте за агентами валютного нагляду зберігається право вимагати у клієнтів документи щодо валютних операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На думку представників Національного банку України, оскільки режим вільного руху капіталу передбачає відсутність валютних обмежень, то відсутня й потреба у валютному контролі. Натомість дотримання норм валютного законодавства в цілому покладається на валютний нагляд, який скасовує дозвільний характер валютних операцій і передбачає збір та аналіз інформації на валютному ринку для статистичних цілей.

Заходи валютного нагляду за дотриманням суб'єктами господарської діяльності вимог валютного законодавства, згідно п. 6 ст. 11 Закону «Про валюту і валютні операції», здійснюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику.

Як зауважують фахівці, скасування валютного нагляду для операцій на суму до 150 тис. грн дозволить істотно послабити навантаження на банки та їхніх клієнтів. Фактично буде скасовано валютний нагляд для 40% від кількості операцій і для операцій, на які припадає 3% за сумою [3].

Також, скасовується на законодавчому рівні максимальний термін розрахунків за експортно-імпортними контрактами у межах 180 днів, санкції за порушення строків розрахунків у вигляді зупинення ЗЕД-діяльності та запровадження до порушників індивідуального ліцензування. Однак, незважаючи на вище зазначене, за Нацбанком залишено право встановлювати граничні строки розрахунків.

Цілі статті. Метою статті є дослідження сучасних змін в сфері валютного регулювання, зокрема щодо організації, здійснення і проведення валютного нагляду з урахуванням норм чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Варто відмітити, що згідно нової моделі валютного регулювання Національний банк виводить поняття «валютний контроль» вводячи нове – «валютний нагляд». Тобто, відтепер валютний нагляд повинен буде забезпечувати дотримання валютного

законодавства суб'єктами валютних операцій. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції» валютний нагляд – це система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства [2].

Валютний нагляд, згідно п. 2 ст. 11 Закону «Про валюту і валютні операції», здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду (рис. 1), з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу [2].

Зокрема, до органів валютного нагляду віднесено Національний банк України та Державну фіскальну службу України, які мають право:

- проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства;

- вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є об'єктом таких перевірок, надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, підтвердних документів та іншої інформації про валютні операції і пояснень щодо проведених валютних операцій.

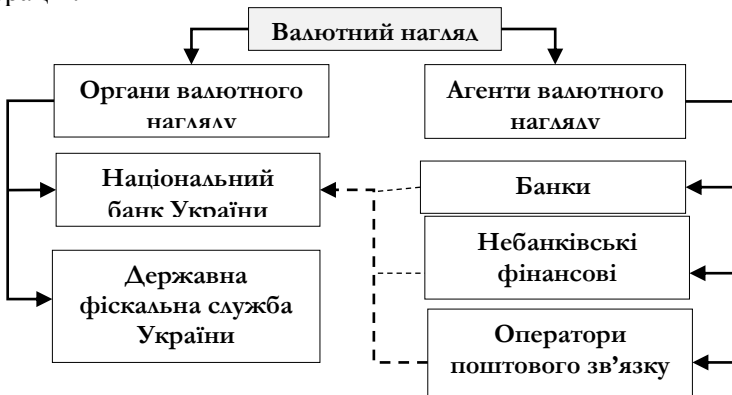

Рис. 1. Органи та агенти валютного нагляду

З метою формування статистичної інформації Національний банк України має право здійснювати збір інших періодичних статистичних даних, зміст, обсяг та порядок надання яких центробанк визначає самостійно.

Законом «Про валюту і валютні операції» (п. 12 ст. 11) визначено, що органи валютного нагляду обмінюються інформацією щодо виявлених порушень валютного законодавства, отриманою ними під час здійснення валютного нагляду, з метою реалізації повноважень у сфері валютного регулювання та нагляду [2].

Національному банку України підзвітні агенти валютного нагляду, а саме банки, небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку, які відповідно до п. 7 ст. 11 Закону «Про валюту і валютні операції» уповноважені здійснювати безпосередній нагляд за виконанням вимог валютного законодавства резидентами та нерезидентами, що здійснюють валютні операції через них. Агенти валютного нагляду також наділені правом вимагати у суб'єктів валютних операцій документи, пов'язані зі здійсненням валютних операцій, а суб'єкти валютних операцій зобов'язані подавати такі документи на вимогу агентів валютного нагляду.

В умовах валютного нагляду НБУ має перейти до системи повідомлень, яка дозволить отримати регулятору статистику за операціями банків та обмінників з валютою. Так, агенти валютного нагляду зобов'язані надавати Національному банку України інформацію про валютні операції, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи, а також про власні валютні операції. Резиденти та нерезиденти, в свою чергу, зобов'язані надавати інформацію про валютні операції уповноваженим установам.

Законом «Про валюту і валютні операції» закріплюються повноваження НБУ запроваджувати заходи захисту на валютному ринку за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи держави.

Висновки. Враховуючи вище зазначене відзначено, що запроваджена нової моделі регулювання валютного ринку не передбачає повну відсутність контролю, змінюється лише його форма. Зокрема, за органам та агентам валютного нагляду залишається право вимагати від суб'єктів діяльності документи з проведених валютних операцій. Органи валютного нагляду і надалі проводитимуть перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства.

1. В Україні валютний контроль замінюється валютним наглядом [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://finpost.com.ua/news/9062>.
2. Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 р. № 2473-VIII.
3. НБУ почав валютну революцію [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://finclub.net/ua/analytics/nbu-pochav-valiutnu-revoliutsiiu.html>.

УДК 336.717

Урбан О.А., к.е.н., доцент

Нужна О.А., к.е.н., доцент

Пушак М.З.

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МІЖНАРОДНОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

У статті дослідженню теоретичні аспекти формування та вдосконалення стратегії конкурентоспроможності міжнародного банківського бізнесу. Автор приділяє вагомому увагу аналізу доліджень вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів.

Ключові слова: банківська конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентна позиція банку, міжнародний банківський бізнес.

Urban O., Dzyamulych M., Pushchak M.

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF THE STRATEGY OF COMPETITIVENESS OF INTERNATIONAL BANKING BUSINESS

The thesis focuses on investigating theoretical and practical aspects of developing and improving competitiveness strategy of international banking. Was conducted full analysis of the international competitiveness of JSC Raiffeisen Bank and suggested ways of improving competitiveness strategy of the international banking

business. The main scientific results are: the systematization of scientific and methodical approaches to the evaluation of the international banking business; development of practical recommendations for the intensification of JSC "Raiffeisen Bank Aval" within strategy of recovery and development; determining the effectiveness of proposed strategy for the JSC "Raiffeisen Bank Aval".

The purpose thesis is to develop measures to improve the competitiveness of international banking business.

The object of research is the system of economic relations in the context of the formation and implementation of the strategy of competitiveness of international banking business.

The subject of the study is the formation and implementation of a strategy for the competitiveness of international banking business.

In the article the main scientific approaches to the definition of the essence of the concepts of bank competitiveness and strategic competitiveness of the bank are investigated; The main stages of the formation of international banking business are characterized; Complex diagnostics of financial, economic and international activity was conducted; the organizational support of formation and implementation of the strategy of competitiveness of international banking business is analyzed; the assessment of the level of competitiveness of international banking business as a result of the implementation of the relevant strategy has been developed recommendations for improving the competitiveness strategy.

The main scientific results of the research were obtained on the basis of the use of the following methods: the method of statistical analysis (when calculating the financial and economic performance; methods of tabular and graphic data representation (for visual presentation of financial results and reflection of structural elements; methods of analogy and comparison (when comparing the performance indicators of the bank); generalization method (when substantiating the proposed competitiveness strategy).

In this work the theoretical and practical principles of forming the strategy of competitiveness of international banking business are researched. An analysis of the international competitiveness was conducted, ways of improving the strategy of competitiveness of international banking business were proposed. The main scientific result consists in: systematization of the scientific and methodical approach to the assessment of the level of competitiveness of international banking business; elaboration of practical recommendations for intensification of activity within the framework of the strategy of restoration and development of activity; determining the effectiveness.

Key words: banking competition, competitiveness, competitive position of the bank, international banking business.

Урбан О.А., Дзямулич Н.И., Пушак Н.З.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО БАНКОВСКОГО БИЗНЕСА

В статье исследовано теоретические аспекты формирования и совершенствования стратегии конкурентоспособности международного банковского бизнеса. Автор уделяет весомое внимание анализу исследования отечественных и зарубежных ученых-экономистов.

Ключевые слова: банковская конкуренция, конкурентоспособность, конкурентная позиция банка, международный банковский бизнес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В сучасних умовах діяльність банківських установ відбувається в умовах посилення конкурентної боротьби. Глобалізація банківських ринків, ускладнення інформаційних та комунікаційних технологій, збільшення кількості видів банківських продуктів і послуг, скорочення життєвого циклу досягнутої конкурентної переваги передбачає необхідність розробки ефективних засобів формування стратегії банку, що сприяє досягненню ним стійкої конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемам конкурентоспроможності та конкурентних переваг присвячена велика кількість наукових публікацій. Питанням розвитку стратегічного управління конкурентоспроможністю банків присвячено праці великої кількості зарубіжних науковців, таких як: І. Ансофф, М. Портер, П. Роуз, Г. Хемел. До вітчизняних вчених, праці яких присвячені цій проблематиці, слід віднести: Д. Мізгулін, О. Мірошниченко, І. Лютий, Ю. Заруби, Н. Казаренкової, С. Козьменко та ін.

Аналізуючи напрацюванням зазначених науковців, слід відзначити, що проблемам впровадження методів стратегічного управління конкурентоспроможністю банків та побудові конкурентних переваг банку на ринку фінансових послуг приділено недостатньо уваги. Все це зумовлює актуальність теми дослідження, визначає його об'єкт, предмет, мету та завдання.

Цілі статті. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів щодо вдосконалення стратегії конкурентоспроможності міжнародного банківського бізнесу

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Конкуренція в банківській сфері є рушійною силою світової фінансово-кредитної системи, що спричинена зростаючими потребами у вільних грошових коштах.

Широко визнаним є той факт, що банки та банківська система займають особливе місце в економіці, в значній мірі через їх вразливість до нестабільності порівняно з іншими сферами та суб'єктами господарювання. Розвиток фінансово-кредитних установ призвів до посилення банківської конкуренції на сучасному етапі.

Аналізуючи наукову вітчизняну та зарубіжну літературу, слід зазначити, що не існує єдиного підходу щодо дефініції даного поняття. На думку одних вчених, «конкуренція в банківському секторі – це боротьба між суб'єктами господарювання на ринку, в ході якої створюються відмінні конкурентні переваги власного закладу та його продуктів, що обумовлює залучення найбільш привабливих споживчих сегментів» [1, С. 32].

Наприклад Д. Мізгулін вважає, що конкуренція в банківській сфері – це змагання між банками, при якому їх самостійні дії ефективно обмежують можливості кожного однобічно впливати на загальні умови надання банківських послуг [2].

Влучне тлумачення досліджуваного поняття наводиться у роботі Мірошниченко, яка стверджує, що банківська конкуренція “...динамічний процес суперництва банків, інших небанківських фінансових і нефінансових інститутів, спрямований на досягнення поставлених цілей шляхом розробки й реалізації продуктів з характеристиками, що забезпечують задоволення економічних потреб клієнта” [3, С. 15].

На думку Л. Федулова та І. Волощук, конкурентоспроможність – це здатність витримати конкуренцію з іншими банківськими установами і суб'єктами господарювання, які задовольняють наявні потреби на споживчому цільовому ринку [4].

Деякі вчені при визначенні даного поняття наголошують на тому, що конкурентоспроможність визначає можливість досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах конкурентного ринку [1].

Тому здійснивши аналіз існуючих точок зору, відмітимо, що майже всі науковці визнають банківську конкуренцію, як суперництво між суб'єктами ринку банківських послуг за досягнення одних і тих самих цілей. Звідси випливає, що банківська конкуренція – це безперервний і динамічний процес суперництва банків, небанківських фінансових інститутів і не фінансових підприємств, в процесі якого дані суб'єкти намагаються забезпечити собі міцне та стабільне становище на ринку банківських та інших фінансових послуг. Її характерними ознаками є:

- наявність ринків з широким асортиментом банківських і небанківських фінансових послуг для покупців і продавців. В даному прояві конкуренція в банківській сфері має найбільш сприятливу сферу, оскільки існує ринок кредитів, депозитів, розрахунково-касових, брокерських послуг, валютний ринок. В свою чергу, банки мають можливість обирати ринок для своєї діяльності, споживачі банківських послуг обирають банк;

- існування певної кількості продавців та покупців традиційних і нетрадиційних банківських послуг, які конкурують між собою;

- використання інструментів ринкової політики одними конкурентами та відповідних заходів іншими конкурентами.

Розглянувши авторські підходи щодо визначення поняття “конкурентоспроможність банку” можемо виділити наступні підходи:

- конкурентоспроможність як здатність здійснювати ефективний розподіл ресурсами, що надалі призведе до високого конкурентного рівня банку;

- конкурентоспроможність як наявність певного потенціалу, який визначає конкурентні переваги над іншими банками;

- конкурентоспроможність як можливість здійснювати

ефективну діяльність та просувати банківські продукти та послуги на ринку. Прихильниками даного підходу є Казаренкова Н. та Козьменко С. [5, 6].

– конкурентоспроможність як здатність протистояти впливу зовнішнім і внутрішнім факторам. Основоположниками даного підходу Мірошніченко О., Лютий І., Заруби Ю. [3, 7, 8]. Дослідженню сутності поняття “конкурентоспроможність банківської послуги” в працях вітчизняних та зарубіжних вчених приділяється недостатньо уваги.

Так Лютий І. О. визначає конкурентоспроможність банківського продукту або послуги як наявність сукупності параметрів певного продукту або послуги, що можуть бути виокремлені клієнтами, вигідно відрізняють цей продукт або послугу від аналогів конкурентів у конкретному сегменті ринку банківських продуктів і послуг у заданий проміжок часу [7].

Як засвідчують Крухмаль О. В. та Барановська А. О., під конкурентоспроможністю банківського продукту слід розуміти його здатність конкурувати з подібними продуктами на ринку. Конкурентоспроможність банківського продукту не можна розглядати як характеристику окремих напрямків діяльності банку, отже дане поняття є комплексним поняттям [9].

Краснікова Е. характеризує конкурентоспроможність банківської послуги як сукупність якісних і вартісних характеристик послуг банку, які забезпечують їх перевагу над послугами банків-конкурентів [10].

Тому аналізуючи погляди науковців на сутність дефініції “конкурентоспроможність банківських послуг”, можна узагальнити їх до двох основних визначень:

- як відповідність послуги умовам ринку та вимогам клієнта;
- як перевага банківської послуги над іншими в умовах широкої пропозиції конкуруючих банківських послуг-аналогів.

Тому здійснивши аналіз існуючих точок зору, відмітимо, що майже всі науковці визнають банківську конкуренцію, як суперництво між суб'єктами ринку банківських послуг за досягнення одних і тих самих цілей. Звідси випливає, що

банківська конкуренція – це безперервний і динамічний процес суперництва банків, небанківських фінансових інститутів і не фінансових підприємств, в процесі якого дані суб'єкти намагаються забезпечити собі міцне та стабільне становище на ринку банківських та інших фінансових послуг. Її характерними ознаками є:

- наявність ринків з широким асортиментом банківських і небанківських фінансових послуг для покупців і продавців. В даному прояві конкуренція в банківській сфері має найбільш сприятливу сферу, оскільки існує ринок кредитів, депозитів, розрахунково-касових, брокерських послуг, валютний ринок. В свою чергу, банки мають можливість обирати ринок для своєї діяльності, споживачі банківських послуг обирають банк;

- існування певної кількості продавців та покупців традиційних і нетрадиційних банківських послуг, які конкурують між собою;

- використання інструментів ринкової політики одними конкурентами та відповідних заходів іншими конкурентами.

На нашу думку, конкурентоспроможність банківської послуги – це спроможність банківської послуги максимально задовольнити соціально-економічні потреби клієнтів.

Основними критеріями, які характеризують конкурентоспроможність банківського продукту є їх ціна та якість. Так в цінову характеристику банківського продукту вкладаються витрати банку та витрати клієнта, що передбачають витрати на реалізацію банківського продукту та витрати на його отримання відповідно. Цінова конкуренція між банками виснажує банківські ресурси, що спричинює банкрутство слабших банків. Оскільки передбачає пропозицію продуктів за зниженими цінами або з нижчою вартістю обслуговування чи споживання, що може застосовуватися як засіб проникнення на ринки, як бар'єр проти входу на ринок нових конкурентів, як відповідь на дії конкурентів.

Ціну як критерій конкурентоспроможності банку слід розглядати в якості внутрішнього фактора та зовнішнього. Останній, в свою чергу, присутній, якщо банк є лідером галузі або

монополістом, тому зміна цінової політики призведе до перегляду цін учасниками ринку і позначиться і на споживачах [11].

Висновки. Банківські системи різних країн тісно взаємодіють одна з одною. Глобалізаційні процеси у світовій економіці зумовлюють проникнення іноземного капіталу в банківський сектор економіки тієї чи іншої держави, що в результаті призводить до розвитку міжнародного та регіонального співробітництва щодо формулювання загальних стандартів банківського регулювання, відбувається становлення та розвиток транскордонного ринку банківських послуг. Останній здійснює динамічний вплив на розвиток банківської справи.

Банківська конкуренція – це безперервний і динамічний процес суперництва банків, небанківських фінансових інститутів і не фінансових підприємств, в процесі якого дані суб'єкти намагаються забезпечити собі міцне та стабільне становище на ринку банківських та інших фінансових послуг.

Конкурентоспроможність банку характеризується високим рівнем його самоорганізації і саморегулювання і відображає успішність функціонування банку, а саме спроможність банківської установи забезпечити відповідність власних послуг потребам споживачів і протистояти негативному впливу зовнішнього середовища

Глобалізація банківських ринків, ускладнення інформаційних та комунікаційних технологій, збільшення кількості видів банківських продуктів і послуг, скорочення життєвого циклу досягнутої конкурентної переваги передбачає необхідність розробки ефективних засобів формування стратегії банку, що сприяє досягненню ним стійкої конкурентоспроможності.

- 1.Дубовик О. В. Маркетинг у банку: навчальний посібник / О. В. Дубовик, С. М. Бойко, М. А. Вознюк. – 2-ге вид. – К. : Алеута, 2017 – 275 с.
- 2.Мизгулин, Д. А. Еще раз к вопросу о конкуренции на рынке банковских услуг / Д. А. Мизгулин // Банковское дело. – 2015. – № 6. – С. 12.
- 3.Мірошніченко О. В. Механізм управління конкурентоспроможністю банку : дис. – ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00. 08" Гроші, фінанси і кредит" / Мірошніченко Олеся Володимирівна.–Суми, 2011. – 250 с.
- 4.Федулова Л. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки : монографія / Л. Федулова, І. Волощук. – К.:

Науковий Світ, 2015. – 301 с.

5. Кіндрацька Г. І. Основи стратегічного менеджменту : Навчальний посібник / Г. І. Кіндрацька. – Львів: Кінпатрі ЛТД, 2015. – 264 с.

6. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навчальний посібник / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – К. : Університетська книга, 2015. – 734 с.

7. Лютий І. Фінансова стабільність банків як основа розвитку ринку фінансових послуг / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник НБУ. – 2005. – № 4. – С. 39-43.

8. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку / Ю. О. Заруба // Фінанси України. – 2018. – № 2 – С. 119-124.

9. Барановська О. А. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка / О. А. Барановська, О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки – 2016. – № 4. – С. 14-21.

10. Краснікова О. С. Система управління якістю як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства / О. С. Краснікова // Економічний простір – 2015. – № 3. – С. 54-62

11. Койбічук В. В. Концептуальна модель конкурентоспроможності банку в сучасних умовах / В. В. Койбічук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – №. 2. – С. 14.

УДК 658.14

Урбан О.А., к.е.н., доцент

Чиж Н.М., к.е.н., доцент

Міскевич Б.О.

Луцький національний технічний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ВЕНЧУРНОГО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ

У статті дослідженню теоретичні та практичні аспекти розвитку українського ринку венчурних інвестицій.

Ключові слова: венчурний капітал, інвестиції, інновації, венчурна компанія, стратегія, механізм венчурного фінансування.

Urban O., Chyzh N., Miskevych B.

IMPROVEMENT OF THE VENTURE FINANCING MECHANISM OF UKRAINE INNOVATIVE ENTERPRISIS IN THE CONDITIONS OF SECURITY

The thesis is devoted to the research of theoretical and practical aspects of the development of the Ukrainian market of venture investments. The trends, scales and

prospects of the industry are revealed. The geographic structure of venture investments that were involved in Ukraine was explored. Recommendations on improving the mechanism of venture financing of innovative enterprises in the conditions of globalization are developed.

The theoretical foundations of the formation of venture capital were determined, the market research of the venture capital in the general structure of the financial market was determined and its functions were determined, the institutional framework of the investment and financial mechanism of venture business was assessed, the peculiarities of venture financing in enterprises in the modern conditions were analyzed, the current state and prospects were clarified, the development of venture capital investment in Ukraine, the assessment of world experience in the formation of institutional models of venture financing of innovative enterprises, outlines the institutional framework to strengthen the role of the state as a guarantor of security business venture financing, improved national mechanism formed venture financing of innovative enterprises in Ukraine under globalization.

The main scientific results of the research were obtained on the basis of the following methods: dialectical method and multicriterion system analysis, analysis and synthesis method, retrospective analysis and historical logic, statistical methods, namely: grouping, dynamic comparisons, table and graphic, methods of quantitative and qualitative comparison, as well as the method of mathematical modeling.

The practical significance of the obtained results of the research is that the theoretical positions, results and conclusions formulated can be used: in the field of research - for further research on issues of venture financing, in normative activities - for the development of normative and legal acts and improvement of the legislation of Ukraine, in the educational process - during the preparation of textbooks and teaching aids on international economics relations.

Key words: venture capital, investment, innovation, venture capital company, strategy, venture financing mechanism.

Урбан О.А., Чиж Н.М., Мискевич Б.О.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МЕХАНИЗМА ВЕНЧУРНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье исследованию теоретические и практические аспекты развития украинского рынка венчурных инвестиций.

Ключевые слова: венчурный капитал, инвестиции, инновации, венчурная компания, стратегия, механизм венчурного финансирования.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з

важливими науковими і практичними завданнями. У сучасній світовій економіці відбулися істотні зміни у відносинах міжнародного руху капіталу і, зокрема, з'явилися нові суб'єкти - учасники міжнародного ринку капіталу: пенсійні фонди та страхові компанії, хедж-фонди, фонди прямих інвестицій, венчурні фонди. Останній вид фондів відіграє особливу роль у розвитку високотехнологічних та інноваційних компаній, які забезпечують розвиток науково-технічної революції.

Актуальність теми обумовлена тим, що в даний час особливого значення набуває завдання підвищення конкурентоспроможності української економіки за рахунок не тільки ресурсно-сировинного потенціалу, але і організації виробництва наукомісткої оригінальної продукції та послуг на базі використання новітніх технологій і високоефективних методів господарювання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомий внесок у дослідження проблем вдосконалення національного механізму венчурного фінансування інноваційних підприємств України в контексті безпеки зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, І. Дворжак, Я. Кочишова, Л. Антонюк, О. Головінов, К. Кутрань, О. Лапко, А. Колесников, Л. Купріянов, К. Рузавіна, Н. Шеховцова та ін.

Цілі статті. Метою статті є дослідження і обґрунтування теоретичних положень, розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму венчурного фінансування інноваційних підприємств України в контексті безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток інноваційних процесів на державному рівні повинен супроводжуватися формуванням інституційних механізмів його регулювання, які включають в себе не тільки нормативно – правові акти та державні установи, але й специфічно-орієнтовані регулятори у вигляді національних ініціатив та програм. В країнах, орієнтованих на інноваційний шлях розвитку відповідні програми складаються з трьох етапів створення нормативних умов:

Перший етап супроводжується структурними зрушеннями, пов'язаними зі згортанням економічно неефективних виробництв і перерозподілом їх ресурсів у нові, більш ефективні галузі. Основним завданням державного регулювання тут є підтримка нових ефективних виробництв, стабілізація соціальної обстановки, збереження основних систем життєзабезпечення, створення нових ефективних виробництв.

Мета другого етапу – це економічний підйом, зростання темпів розвитку виробництва держави, що можливо тільки на основі стійкого зростання економіки. Тут необхідно реалізовувати політично ефективні інноваційні проекти.

На третьому етапі відбувається розробка нових технічних удосконалень, важелів і стимулів для реалізації інноваційних проектів на основі експертизи. Важливими умовами розвитку інноваційного виробництва є використання і аналіз інноваційних процесів у конкретних умовах.

У результаті систематизації вище зазначених процесів та факторів інноваційного розвитку країни формується національна інноваційна система, макро-інноваційний інститут, що забезпечує ефективне функціонування всіх процесів та максимально повний синергетичний ефект від інноваційної діяльності в країні.

Вітчизняні дослідники венчурного капіталу також зосередились на окремих аспектах його функціонування. Так, А.М. Поручник та Л.Л. Антонюк [1] дали таке визначення поняття «венчурний капітал». Венчурний капітал - джерело фінансування нових, що розвиваються чи перебувають в складному стані компаній. Венчурні інвестиції передбачають підвищений ступінь ризику в обмін на перспективу прибутків вище середнього. В обмін на участь у ризику, венчурний капіталіст може отримати винагороду у вигляді прибутку, роялті, привілейованих акцій, зростання вартості акціонерного капіталу тощо.

О. М. Головінов визначив роль, особливості та механізми венчурного фінансування, а також обґрунтував його значущість для подолання перешкод на шляху інноваційного розвитку економіки

та запропонував шляхи удосконалення венчурного фінансування для стимулювання вітчизняної інноваційної діяльності [2].

К. В. Кутрань було уточнено зміст економічної категорії «венчурний капітал», його специфіка та переваги, місце і роль у забезпеченні інноваційного розвитку економіки країни [3].

О.О. Лапко розглянула роль та функції венчурного капіталу при вирішенні проблем формування інфраструктури інноваційної економіки і прискорення структурних змін на користь високотехнологічних галузей, приділивши значну увагу особливостям створення і функціонування венчурних компаній в Україні та чинникам, що стримують його становлення, також обґрунтуванню шляхів прискорення формування венчурного капіталу [4].

Принципова відмінність венчурного капіталу від традиційного інвестування, на думку вказаних авторів, полягає в тому, що його переважно інвестують в ідею, проект з підвищеним рівнем ризику. Адресати венчурного капіталу – венчурні фірми, які не зобов'язані ані виплачувати процентів, ані повертати отриманих сум. Інтерес інвестора задовольняється придбанням прав на всі новації, як запатентовані, так і безпатентні ноу-хау, та отриманням прибутку від реалізації науково-технічних розробок. Кошти для венчурного фінансування акумулюються спеціальними фінансовими і банківськими інститутами.

В підсумковому вигляді можна дати визначення поняттю «венчурний капітал» як сукупності інтелектуальних, матеріально-технічних засобів та фінансових коштів, що надаються суб'єктами формального та неформального джерел венчурного капіталу для подальшого інвестування в пошук, впровадження, та комерціалізацію інноваційної ідеї за участю професійних посередників (венчурних керуючих) без будь-яких економічних застав та гарантій, на довготривалий строк, в обмін на частину майнових прав новоствореної або прогресуючої компанії з правом брати участь у керуванні проектом та з метою отримання прибутків значно вищих за середню норму.

Необхідно внести цілу низку поправок до чинного законодавства України про інтелектуальну власність. Для венчурного фінансування, спрямованого на створення інноваційних продуктів, питання правового регулювання прав на результати інтелектуальної діяльності набувають важливого значення, оскільки основним активом фінансованих підприємств є інтелектуальна власність. Основними нормативними актами у сфері інтелектуальної власності є Цивільний кодекс України, Закон України “Про авторське право і суміжні права”, а також міжнародні договори України. Названі акти законодавства України визначають загальні поняття у сфері інтелектуальної власності, питання володіння, користування та розпорядження правами на результати інтелектуальної діяльності і їх захисту.

Отже, подібний договір може регулювати майже всі сфери діяльності товариства, у тому числі питання управління, що так цікавлять інвестора залежно від умов укладеного з інноватором договору, а не від кількості часток, що належать інвесторові. При формуванні умов цього договору, крім дотримання основних начал цивільного законодавства, учасники можуть керуватися розробленими Державною комісією з ринку цінних паперів та фондового ринку принципами корпоративної поведінки, запропонованими для акціонерних товариств, які мають не меншу актуальність і для товариств з обмеженою відповідальністю.

Висновки. На підставі проведеного міжнародного дослідження систем інституційного середовища, зроблено висновок, що у чистому вигляді існують дві моделі регулювання венчурного бізнесу: американська та європейська моделі. В інших країнах функціонують моделі змішаного характеру, які мають риси обох моделей та додатково адаптовані до місцевих умов. Виявлено, що без належного інституційного середовища державної підтримки венчурного бізнесу стрімкого розвитку у цій сфері очікувати неможливо, адже сфера високих технологій, у яку переважно йдуть венчурні інвестиції, має досить нестійкий характер та на початкових етапах не може ефективно конкурувати із традиційними виробництвами.

У дослідженні показано, що у розвинених країнах інноваційна складова економіки зростає з кожним роком, а від її частки у структурі ВВП залежить конкурентоспроможність країни на світовій арені.

Запорукою успіху венчурного бізнесу є різноплановість джерел фінансування. В Україні фактично інвестиції здійснюються переважно приватними інвесторами або компаніями, тому автором надані рекомендації щодо активізації альтернативних джерел фінансування.

Запропоновано удосконалений механізм венчурного фінансування інноваційних підприємств, який з точки зору автора, був би найбільш ефективним для України.

1. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2013. – 394 с.
2. Головінов О. М. Венчурне фінансування як умова активізації інноваційної діяльності / О. М. Головінов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. - 2013. - №3. - С.224-234.
3. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь /за заг. ред.. В.М.Гейця та ін.; НАН України. –К., 2017. – 336 с.
4. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / Крупка М.І. // Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка – 2011. – 608 с.

УДК 351

Філатова Л. С., викладач кафедри менеджменту, маркетингу та економіки

Панкова В. Д., студент ВНТУ

Вінницький національний технічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ

Державне регулювання ринку є дуже важливим для сучасної економіки. У статті описано причини виникнення, методи та завдання державного регулювання. Розглянуто історичні засади виникнення державного регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, ринок, ринкова економіка, ринковий механізм.

Filatova L., Pankova V.

STATE REGULATION OF THE MARKET

The article is devoted to problems of state regulation of the market. It describes the causes of the occurrence, methods and tasks of state regulation. The historical principles of the emergence of state regulation are considered. State regulation of the market is a very important aspect in the economy on present day. In modern market economy there are many problems – creation of monopolies, unemployment, inflation etc. – cannot be solved without government interference. To solve all these problems it is necessary to create effective state regulation.

The article deals with the market and the conditions for its effective functioning and the problem of imperfect market mechanism. The effects of effective and inefficient market functioning are also considered.

The article explores the goals and methods of state regulation of the economy, their positive and negative aspects.

As a result, conclusions were drawn about the importance of state regulation of the economy and proposed ways to solve some market problems through regulatory mechanisms.

Keywords: state regulation, market, market economy, market mechanism.

Филатова Л. С., Панкова В.Д.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА

Государственное регулирование рынка является очень важным для современной экономики. В статье описано причины возникновения, методы и задачи государственного регулирования. Рассмотрены исторические основы возникновения государственного регулирования.

Ключевые слова: государственное регулирование, рынок, рыночная экономика, рыночный механизм.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Державне регулювання ринку є дуже важливим аспектом в економіці на сьогоднішній день. У всі часи були доволі суперечливі погляди на те, чи повинна держава втручатись в функціонування ринкового механізму. У сучасній ринковій економіці виникає багато проблем, які неможливо вирішити без державного втручання, такі як створення монополій, безробіття, інфляція тощо. Для вирішення всіх цих проблем необхідно створити ефективне державне регулювання, яке не завадило б роботі і розвитку ринку, але

забезпечило б всі необхідні умови для щасливого існування суспільства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Основні теоретичні праці з регулювання ринків досліджували такі відомі економісти, як А. Сміт, К. Маркс, Дж. Кейнс, В. Джевонс. Серед вітчизняних науковців дана тема не є дуже поширеною, тому питання регулювання ринку в контексті сталого розвитку досліджено недостатньо та потребує наукових розвідок у цьому напрямі.

На сьогоднішній день в Україні не досконало розвинене антимонопольне законодавство, податкова система не забезпечує нормального розвитку соціальної сфери, зростає безробіття, інфляція зростає шаленими темпами. Державі необхідно регулювати економіку, щоб досягти високого рівня життя в країні.

Мета статті полягає в дослідженні та обґрунтуванні необхідності ринкового регулювання в сучасній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Саморегулювання ринку існувало до появи монополій у другій половині XIX ст. Згодом з'явилася необхідність у втручанні держави у економіку, адже почалися економічні кризи, безробіття зростало. Необхідно було забезпечити розвиток конкуренції та пом'якшити соціальні наслідки стихії ринку. Було визнано, що додаткові регулятори ринку необхідні і функція регулювання має бути закріплена за державою.

Найбільш глибоке обґрунтування необхідності державного впливу на економіку було зроблене англійським економістом Д. Кейнсом у роботі "Загальна теорія зайнятості, процента і грошей" (1936 рік), де він чітко окреслив коло специфічних макроекономічних проблем, запропонував засадні принципи методології та методики їхнього аналізу, сформулював завдання економічної політики держави [5].

Спочатку ринок вважався місцем обміну товарів, так званим базаром, ринковою площею. В такому вигляді ринок з'явився ще в ті часи, коли обмін між общинами став порівняно

регулярним, набув форми обміну товарами, що здійснювався у визначеному місці і у визначений час. Але це спрощене поняття ринку, яке сьогодні практично зводиться до поняття "торгівля". Однак, не слід змішувати поняття "торгівля" і "ринок". Торгівля — це процес обміну товарами, послугами і грошима. У широкому значенні торгівля являється видом підприємницької діяльності, що пов'язаний з купівлею та продажем товарів.

Поняття "ринок" складніше і пов'язане, в першу чергу, з економічними відносинами виробників і споживачів стосовно обміну суспільного продукту. Таке розуміння поняття "ринок" склалося в процесі розвитку товарного виробництва. З подальшим поглибленням суспільного поділу праці і розвитку товарного обміну ринок стає дедалі складнішим. З точки зору суб'єктів ринкових відносин, ринок – це сукупність продавців і покупців. Англійський теоретик В. Джевонс висунув "тісноту" відносин між продавцями і покупцями як основну критерію ринку, а сам ринок, на його думку, являє собою групу людей, що вступають у ділові відносини і укладають угоди з приводу будь-якого товару. Але це не повне визначення ринку, тому що воно обмежується тільки відносинами обміну і не охоплює відносини виробництва, тоді як саме ринок поєднує перші з другими [1].

Сучасний ринок характеризується розгалуженою і багаторівневою структурою. Вона являє собою сукупність окремих елементів ринку, які взаємодіють між собою. Структура ринку визначається суб'єктами та об'єктами ринкових відносин. Основними суб'єктами ринкових відносин є всі учасники ринку - фізичні і юридичні особи. Об'єктами ринкових відносин є сукупність товарів і послуг, що постачають ринок [2].

Класифікацію видів ринків наведено на рис. 1.

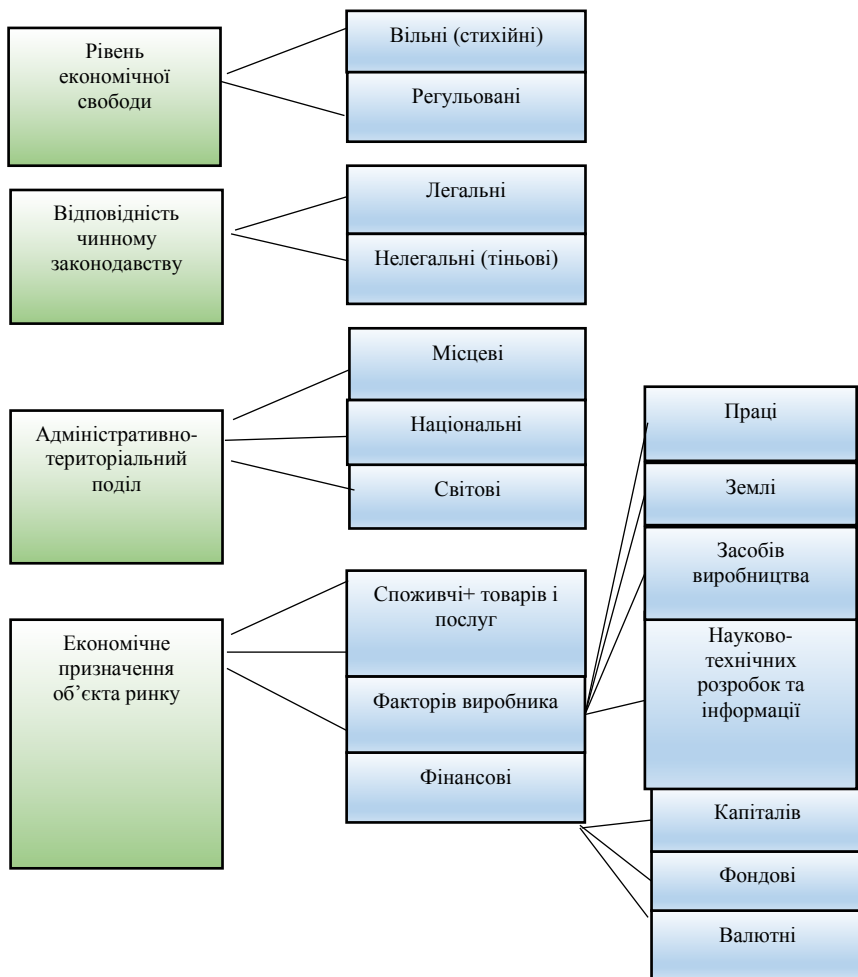

Рис. 1. Класифікація видів ринків

Для того, щоб ринковий механізм функціонував ефективно, необхідні певні умови [3, 4] (рис. 2).

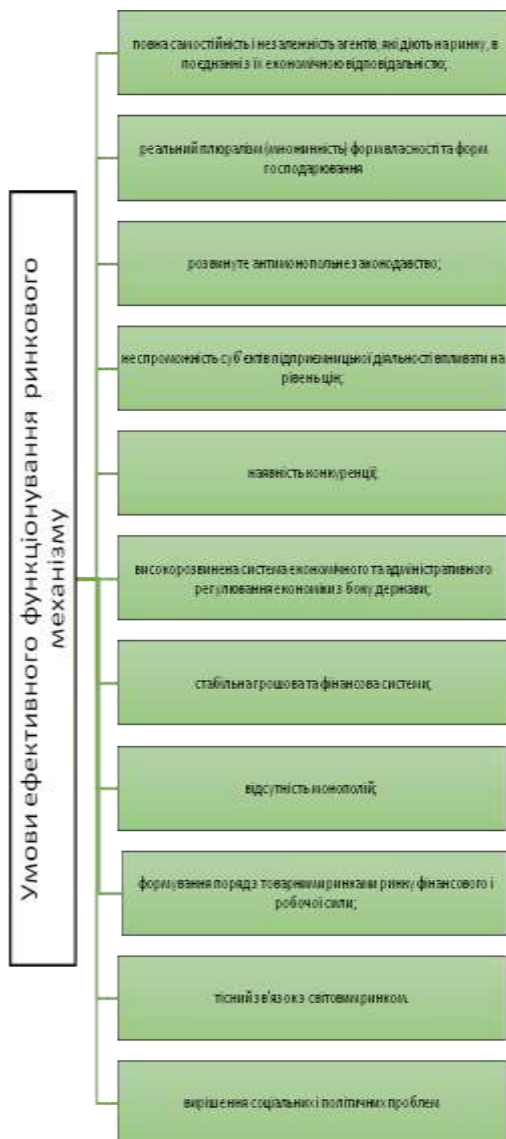

Рис. 2. Умови ефективного функціонування ринкового механізму

Ринковий механізм - це механізм взаємозв'язку і взаємодії основних елементів ринку: попиту, пропозиції, ціни, конкуренції та основних економічних законів ринку.

Функції ринкового механізму зображено на рис. 3.

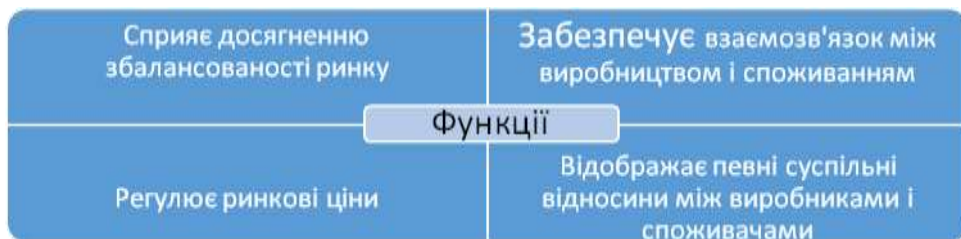

Рис. 3. Функції ринкового механізму

Ринковий механізм не здатний протистояти таким негативним явищам макроекономічного рівня, як затяжний спад виробництва, довгостроковості інфляції, надмірний рівень безробіття.

Рис. 4. Наслідки ефективного і неефективного функціонування ринку

Ринкова система може регулювати лише ті суспільні потреби, які виявляються через платоспроможний попит. Тому

ринок не має механізму, який здатний забезпечувати задоволення загальнодержавних потреб, пов'язаних з утриманням апарату державного управління, армії, поліції, науки, культури, освіти та ін. [5, 6].

На сучасному етапі розвитку товарного виробництва держава об'єктивно змушена виконувати роль суб'єкта регулювання економіки. В цій якості вона мусить виконувати багато економічних функцій. До головних з них можна віднести наступні (рис. 5):

Рис. 5. Функції держави в регулюванні економіки [6, 7] [7, 9]

Цілі державного регулювання ринку наступні: стабілізація ринкових відносин, встановлення їх рівноваги або зсув, спрямований на їх рівновагу або відхилення.

Методи державного регулювання, за допомогою яких досягаються вищевказані цілі:		
Шляхом контролю за обсягами виробництва і рівнем цін - в цьому випадку державою встановлюються конкретні ціни або вводяться ринкові квоти;	Шляхом застосування державних фінансових інструментів - виражається у введенні податків і дотацій на певні сфери діяльності;	Шляхом встановлення фіксованих цін.

Рис. 6. Методи державного регулювання

Державне регулювання ринку – це сукупність методів, способів, засобів впливу держави на економіку для забезпечення нормальних умов роботи ринкового механізму та підтримки тих сфер економіки, де ринкові механізми недосконалі.

Державне регулювання ринку являється активним втручання державних органів в структуру функціонування ринку, впливаючи на розвиток виробництва в суспільно потрібному напрямку, а також для вирішення виникаючих соціальних проблем. Необхідність у цьому виникає при недосконалості окремих ринків.

Таким чином, методи дозволяють регулювати ціни на ринках державою [6, 7].

Висновки. На думку багатьох науковців, що досліджували дану проблему, державне регулювання ринку є необхідним для нормального функціонування ринків та економіки в цілому. Ринок сам не спроможний забезпечувати соціальні потреби суспільства, держава повинна робити це за допомогою механізмів регулювання.

Основними об'єктивними завданнями держави це є необхідність створення ефективної податкової політики, щоб забезпечити розвиток соціальної сфери. Іншим завданням є необхідність забезпечення дотримання антимонопольного законодавства для того, щоб малий і середній бізнес могли розвиватися і приносити користь суспільству. Наступним завданням – держава повинна фіксувати ціни на окремі товари, які вважаються соціальними, адже якщо виробники будуть ставити власні ціни, частина населення не зможе дозволити собі придбати їх. І не менш важливим завданням є забезпечення розвитку ринку праці, щоб знизити рівень безробіття і тим самим покращити загальну економічну ситуацію в країні. Отже, державне

регулювання ринку є дуже важливим для розвитку економіки, але це за умови якщо ринок не виконує своїх функцій і є неефективним.

Необхідність державного регулювання проявляється, тоді коли ринок має дисфункціональні ознаки, а конкуренція перебуває в стадії антагоністичної боротьби, і при цьому ринок не виконує своїх соціальних функцій. Державне регулювання актуальне лише при умові, що ринок не виконує функцій, так звані провали ринку або зовнішні екстерналії (рис. 4) та не працює ринковий механізм (рис. 3). На нашу думку неспроможність ринкового механізму, неефективність ринку та стадії розвитку ринку напряму залежить від функціонального та дисфункціонального стану недосконалої конкуренції та стадії розвитку конкуренції. При умові функціонального стану конкуренції та стадії конкуренції «співпраця» державне регулювання зводиться до мінімуму. При наступних умовах відпадає необхідність не лише державного регулювання, але й державної підтримки (дотації, субвенції, субсидії). Держава має виступати в економічних відносинах як адміністративно - виконавчий орган, який представляє країну на зовнішніх ринках та виконує функції, які представлені на рис. 5, окрім захисту конкуренції, за цю функцію відповідає ринок, при умові що на конкуренцію не впливають штучні умови для деяких підприємств (олігархічно-політичні).

1. Білецька Л. В. Економічна теорія. Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка [Електронний ресурс] / Л. В. Білецька, О. В. Білецький, В. І. Савич // Центр учбової літератури. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.com/1280052838055/politekonomiya/mikroekonomika>.
2. Політична економія: Підручник [Електронний ресурс] / В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін // - К.: Алерта. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/14940511/politekonomiya/struktura_vidi_rinku.
3. Мочерний С. В. Основи економічних знань [Електронний ресурс] / С. В. Мочерний // К : Академія. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.if.ua/book/41/2728.html>.
4. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки [Електронний ресурс] / А. М. Стельмашук // ТАНГ. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://buklib.net/books/22496/>.

5. Мельник А. Ф. Державне регулювання економіки [Електронний ресурс] / А. Ф. Мельник. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.refine.org.ua/pageid-995-1.html>.
6. Государственное регулирование рынка, его структура. основные методы государственного регулирования рынка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://edusupport.ru/aspirantu/istoria-i-filosofia-ekonomiki/gosudarstvennoe-regulirovanie-rynka-ego-struktura-osnovnye-metody-gosudarstvennogo-regulirovania-rynka/>.
7. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки [Електронний ресурс] / А. М. Стельмашук // ТАНГ. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://buklib.net/books/33723/>
8. Гальперин В. В. 50 лекций по микроэкономике [Електронний ресурс] / В. В. Гальперин, В. М. Гальперин // Экономическая школа. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://50.economicus.ru/index.php>.
9. Гайдаш О. С. Державне регулювання ринку праці як фактор сталого розвитку української економіки / О. С. Гайдаш // Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2013. – №2. – С. 60–65.

УДК 331.522.4

Шубала І.В., к.е.н., доцент

Потьомкіна О.В., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ЗМІСТ ТА ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті вивчено зміст, особливості та підходи до формування кадрового потенціалу підприємства.

Ключові слова: кадри, кадровий потенціал, персонал, працівники, підприємство.

Shubala I.V., Potemkina O.V.

CONTENTS AND APPROACHES TO THE FORMATION OF THE PERSONNEL POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Formation and ensuring the efficiency of the use of human resources in domestic enterprises becomes especially important in the current difficult conditions of statehood development. After all, from what the personnel potential has an enterprise, the results of its economic activity in the future depend on.

The purpose of the study is to study the content and peculiarities of the formation of the personnel potential of the enterprise.

In the conditions of globalization and informatization of the economy, the development of socio-economic relations at the enterprise level involves taking into

account the peculiarities of activity taking into account their personnel potential, which acts as a limiting factor, which either contributes, or vice versa, hinders the development of business due to the incompetence of the personnel. After all, human resources can be considered as a strategic resource that can influence the formation of competitive advantages of the enterprise.

A number of scholars and practitioners engaged in the study of the theoretical aspect of the formation of human resources. A number of scientists identify the "human potential" with the notion of "labor potential".

Summarizing the views previously considered by various researchers, we believe that the personnel potential of the enterprise - a combination of personnel of the enterprise, characterized by a complex of individual physical and spiritual qualities, collective spirit, have a certain qualification, have passed the preliminary training and have special knowledge, labor skills and work experience in a certain sphere of activity that is capable of solving problems of a certain level of complexity and is the main driving force for ensuring the effective functioning of enterprises.

Personnel potential is an important and complex concept that reflects the presence of the company as individual employees with the appropriate level of education and training, as well as a cohesive group of like-minded people who are capable of solving their tasks in the context of realizing the goals of the enterprise.

It is possible to highlight such factors of influence on personnel potential: demographic, educational, motivational and social. The components of human resources include: psychophysiological, qualification, personal. The paper also highlights the approaches to systematization of the results of research in human resources: resource, factor, systemic, functional, productive and innovative. Also, methods for assessing the human potential are identified, which include: induction - allows to predict the results of observations and experiments based on the data of past experience. Induction means that the evaluation of tools, methods, methods, that is, all that was used during the work of the personnel service of the enterprise in past periods, will allow us to draw conclusions about the level of efficiency of the work; deduction, analogy, systematization, analysis, expert method, modeling method, SWOT-analysis.

Hence, the question of creating and ensuring the effective use of human resources is important for each enterprise. But most enterprises do not provide the appropriate level of human resources that would allow them to improve the efficiency of their operation. Therefore, it is necessary to solve these problems comprehensively, proceeding from the specifics of the development of each enterprise.

Key words: personnel, personnel potential, personnel, employees, enterprise.

Шубала И.В., Потемкина Е.В.

СУТЬ И ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье изучено суть, особенности и подходы к формированию кадрового потенциала предприятия.

Ключевые слова: кадры, кадровый потенциал, персонал, работники, предприятие.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування та забезпечення ефективності використання кадрового потенціалу на вітчизняних підприємствах набуває особливо ваги в теперішніх складних умовах розвитку державності. Адже від того, який кадровий потенціал має підприємство, залежать результати його господарської діяльності у перспективі. Тому проведення комплексного аналізу та оцінки ефективності використання кадрового потенціалу має важливе значення для розвитку економіки підприємства та регіону в цілому, зважаючи на необхідність реалізації стратегії антикризового розвитку відповідно до складних економічних умов розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі наукові дослідження проблем формування та використання кадрового потенціалу підприємства займалися багато вітчизняних учених, до яких можна віднести: Бліорус Т. В., Головка А.С., Григор'єва О.В., Григор'єв О.А., Гриньова В.М., Должанський І.З., Каніщенко Г., Кібанов А.Я., Краснокутська Н.С., Криклий А.С., Лапін Є.В., Михайлюк О.В., Пенюк В.О., Сидоренко Т. М. [1-14] та багато ін. Разом з тим, сучасна практика функціонування суб'єктів господарювання дає змогу констатувати, що проблеми аналізу та оцінки ефективності використання кадрового потенціалу набувають додаткової актуальності в період економічної нестабільності економіки. А тому потребують мобілізації зусиль для їх подальшого дослідження.

Цілі статті. Мета дослідження полягає у вивченні змісту та особливостей формування кадрового потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В складних для нашої країни умовах глобалізації та інформатизації економіки розвиток соціально-економічних відносин на рівні підприємства передбачає врахування особливостей діяльності з врахування їх кадрового потенціалу, який виступає у ролі обмежуючого фактору, який або сприяє, або навпаки стримує розвиток бізнесу через некомпетентність персоналу. Адже, кадровий потенціал можна розглядати у вигляді стратегічного ресурсу, який здатен впливати на формування конкурентних переваг підприємства.

Дослідженням теоретичного аспекту формування кадрового потенціалу займалося ряд науковців та практиків. У вітчизняній практиці склалося багато підходів до розуміння змісту поняття «кадровий потенціал» вітчизняними вченими, які з різних позицій розглядають його зміст (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз трактувань поняття «кадровий потенціал»

Автор	Визначення
Е.Лапін	Кадровий потенціал є одним з елементів економічного потенціалу підприємства.
Н. Абдулласв, Н. Колойко	Кадровий потенціал – це сукупність здібностей і можливостей кадрів забезпечувати ефективне функціонування організації.
Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О.	Кадровий потенціал слід досліджувати в межах прихованого потенціалу підприємства, оскільки він може бути реалізований у вигляді відкриття нового бізнесу.
Т. Білорус	Визначає кадровий потенціал «як сукупність здібностей всіх людей, які зайняті в даній організації і вирішують певні завдання.
О. Михайлюк	Кадровий потенціал – це узагальнююча характеристика сукупних здібностей і можливостей постійних працівників підприємства, які мають певну кваліфікацію, пройшли попередню професійну підготовку та володіють спеціальними знаннями, трудовими навичками і досвідом роботи у певній сфері діяльності ефективно виконувати функціональні обов'язки і давати певні економічні результати у відповідності з поточними і перспективними цілями підприємства.
Г. Каніщенко	Кадровий потенціал – це сукупна величина, що відображає фактично реалізовані і можливі до використання потенції співробітників організації.
А. Кібанов	Кадровий потенціал підприємства не можливо розглядати відокремлено від двох інших взаємопов'язаних потенціалів: трудового потенціалу та індивідуального потенціалу людини
О. Григор'єв	Кадровий потенціал – це сукупність наявних кадрів, які забезпечують господарську діяльність підприємства і є головною рушійною силою його функціонування.
В. Батова, В. Рассадін	Кадровий потенціал – це комплекс фізичних і духовних якостей людини, які визначають її трудові ресурси, тобто здатність досягати певних результатів у наданих умовах та покращувати свої навички в професійному напрямі.
В. Пенюк	Кадровий потенціал – це сукупність кадрів та їх компетентностей (або компетенцій), що визначають кадрові можливості підприємства.

Примітка. Згруповано автором на основі джерел [1, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13].

Низка вчених ототожнюють кадровий потенціал з поняттям «трудоий потенціал». На думку А. Головки [2] більш ширшим поняттям є трудоий потенціал адже він може використовуватися для характеристики потенціалу держави, галузі, регіону, підприємства, в той же час кадровий потенціал характеризує кількісні та якісні складові працівників окремо взятого підприємства.

На думку Т. Сидоренко [14] кадровий потенціал відіграє важливу роль для підприємства, адже від рівня використання та збалансованості персоналу залежать досягнуті конкурентні переваги, високі кінцеві показники.

Адже формування кадрового потенціалу насамперед полягає у формуванні кваліфікованого персоналу, який здатний виконувати поставленні завдання певної складності відповідно до професійно-кваліфікаційних характеристик.

В свою чергу, А. Криклий [10] відмічає, що кадровий потенціал полягає у наявних або тих, що розвиваються потенційних можливостей працівників відповідно до якісних та кількісних характеристик, які мають позитивний вплив на функціонування підприємства в цілому.

Н. Краснокутська [9] розглядає кадровий потенціал, як сукупність здібностей та можливостей кадрів для досягнення цілей довгострокового розвитку підприємства. Частково погоджуємося з даним твердженням, але вважаємо, що не лише персонал завдяки своїм здібностям та можливостям відповідає за ефективність господарської діяльності того чи іншого підприємства. Вважаємо, що доцільно дані фактори поєднувати з раціональним використанням фінансових, матеріальних, та інвестиційних ресурсів.

Згідно твердження А. Головки [2] кадровий потенціал – це трудові можливості підприємства, здатність персоналу до генерування ідей, створення нової продукції, його освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики і мотиваційний потенціал.

Узагальнюючи розглянуті раніше думки різних дослідників, вважаємо, що кадровий потенціал підприємства – це сукупність

кадрів підприємства, які характеризуються комплексом індивідуальних фізичних і духовних якостей, колективного духу, мають певну кваліфікацію, пройшли попередню професійну підготовку та володіють спеціальними знаннями, трудовими навичками і досвідом роботи у певній сфері діяльності, що здатні вирішувати завдання певного рівня складності та є головною рушійною силою забезпечення ефективного функціонування підприємства.

Узагальнюючи думки [5] можна виділити основні підходи, згідно яких відбувається систематизація дослідження кадрового потенціалу, які представлено на рисунку 1.

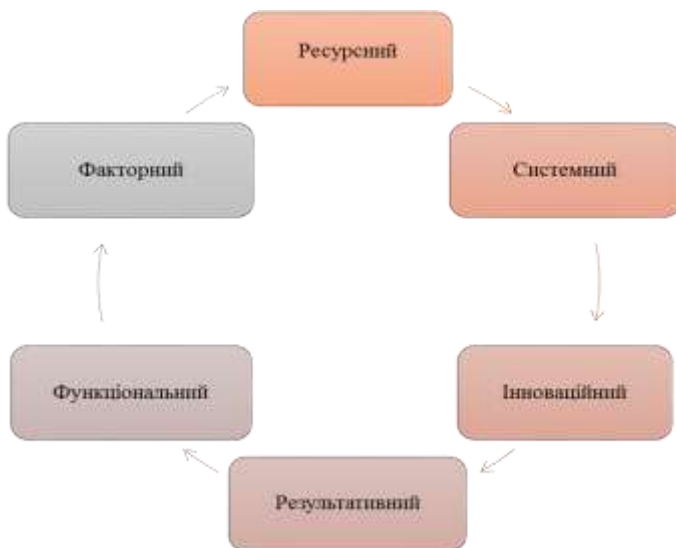

Рис. 1. Підходи до систематизації результатів досліджень кадрового потенціалу (узагальнено за джерелом [5])

Представники ресурсного підходу розглядають кадровий потенціал, як сукупність наявних кадрів, які володіють кількісним та якісними характеристиками, які сприяють ефективній господарській діяльності.

В той же час прихильники системного підходу стверджують, що кадровий потенціал це сукупність зайнятих і не зайнятих у суспільному виробництві, які володіють певними знаннями і мають приховані можливості для реалізації соціально-економічних відносин.

В основу факторного підходу покладено генерування ідей на основі освітнього, кваліфікаційного, мотиваційного потенціалу з метою отримання максимального прибутку.

Функціональний підхід розглядається, як сукупність функцій, які виконують всі працівники на підприємстві.

Прихильники інноваційного підходу розглядають кадровий потенціал через призму застосування інноваційних проєктів та програм для максимального розкриття кадрових ресурсів.

В основу результативного підходу покладено формування якісного кадрового потенціалу, здатного працювати на новітніх техніці і технологіях, які здатні підвищувати продуктивність праці.

Отже, розвиток кадрового потенціалу має значний вплив у вирішенні низки завдань, техніко-економічного спрямування, які сприяють підвищенню конкретності підприємства та максимізації прибутків.

Висновки. Кадровий потенціал є важливим та комплексним поняттям, яке відображає наявність у підприємства як окремих працівників, які мають належних рівень освіти та підготовки, так і згуртованого колективу однодумців, які здатні вирішувати поставлені перед ними завдання в контексті реалізації цілей підприємства.

Можна виділити такі фактори впливу на кадровий потенціал: демографічні, освітні, мотиваційні та соціальні. До складових кадрового потенціалу можна віднести: психофізіологічна, кваліфікаційна, особистісна. У роботі також виділено підходи до систематизації результатів досліджень кадрового потенціалу: ресурсний, факторний, системний, функціональний, результативний та інноваційний. Також виділено методи оцінки кадрового потенціалу, до яких віднесно: індукція – дозволяє передбачати результати спостережень і експериментів на основі даних минулого досвіду. Індукція означає, що оцінка інструментів, методик, способів, тобто всього того, що застосовувалося в процесі роботи кадрової служби підприємства в минулі періоди, дозволить зробити висновки про рівень ефективності

проведеної роботи; дедукція, аналогія, систематизація, аналіз, експертний метод, метод моделювання, SWOT- аналіз.

Отже, питання формування та забезпечення ефективного використання кадрового потенціалу має важливе значення для кожного підприємства. Але більшість підприємств не забезпечують належний рівень кадрового потенціалу, який би дозволяв їм підвищувати ефективність функціонування. Тому вирішувати ці проблеми потрібно комплексно, виходячи зі специфіки розвитку кожного підприємства.

1. Бліорус Т. В. Формування кадрового потенціалу підприємства // Матеріали всеукраїнської наукової конференції “Шляхи активізації вітчизняного виробництва: теорія і практика, проблеми підготовки фахівців”. – Хмельницький: ХІЕП, 2001. – С. 350–355.
2. Головка А. С. Теоретико-методичний зміст категорій "трудоий потенціал", "кадровий потенціал" та "трудоі ресурси" /А. С. Головка //Вісник Хмельницького національного університету :наук. журнал. – Сер.:Економічні науки. – Хмельницький :Вид–во ХНУ. – 2010. –№ 3. – С.120–128.
3. Григор'єва О. В. Фактори відтворення кадрового потенціалу регіону / О.В. Григор'єва // Ефективна економіка. – 2013. – № 11.
4. Григор'єв О.А. Концепція менеджменту знань та особливості моделювання системи управління кадровим потенціалом підприємства / О. А. Григор'єв // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.18. – С. 277–282.
5. Гринева В.М. Обоснование необходимости индивидуализации методов мотивации труда персонала / В.М.Гринева, И.А.Грузи на // Коммунальное хозяйство городов. Серия: Экономические науки. – 2009. – № 87. – С. 332–338.
6. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О., Герасименко І.М., Рашупкіна В.М. Управління потенціалом підприємства: навч. посібник. – К.: Центр навч. літератери, 2006. – 362 с.
7. Канищенко Г. Стратегічний менеджмент // Матеріали навчального семінару для українських викладачів економіки та бізнесу. – К.: СЕУМЕ, 1999. – 60 с.
8. Кибанов А. Я. Основы управления персоналом: Учебник. – М.: ИНФРА–М, 2006. – 304 с.
9. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посібник] / Н.С. Краснокутська. – Х. : ХДУХТ, 2004. – 587 с.
10. Криклий А. С. Формирование кадрового потенциала отрасли: вопросы теории и практики / А. С. Криклий. – К. : Репрографика, 2003. – 282 с.
11. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: Монография. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2004. – 360 с.
12. Михайлюк О. В. Сутність та складові кадрового потенціалу підприємства / О. В. Михайлюк // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 28. – С. 411–421.
13. Пенюк В. О. Методичні підходи до діагностики кадрового потенціалу підприємств / В. О. Пенюк // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 197–203.

14. Сидоренко Т. М. Механізм формування і розвитку кадрового потенціалу / Т. М. Сидоренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №1. – С. 136–139.

УДК 332.144

Шубалий О.М., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РУХУ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ

У статті проведено оцінку тенденцій руху персоналу у сфері промисловості окремого прикордонного регіону – Волинської області.

Ключові слова: промисловість, персонал, рух персоналу, чисельність працівників, штатні працівники.

Shubalyi O.

ESTIMATION OF TRENDS OF PERSONNEL MOVEMENT IN THE INDUSTRY OF THE REGION

The prospects for industry development depend to a large extent on the availability of the required number of skilled workers, in particular, workers capable of mastering modern production technologies. In the conditions of activation of labor migration processes, most enterprises in the border regions have problems with the attraction of skilled workers, which increases the relevance of evaluations of trends in the movement of personnel in the industry, in particular, the Volyn region.

The research was conducted with the purpose of assessing the trends of personnel movement in the field of industry of the border region – Volyn region.

On the basis of the conducted assessment it can be concluded that in the Volyn Oblast for the period of 2012-2016 there was a decrease in the average number of full-time employees by 8.9%, but there is a tendency for an increase in the number of workers who temporarily work under civil-law agreements. Among the types of economic activity in the industry of Volyn oblast for 2012-2016, a significant decrease in the number of staff members was mainly due to extractive industry (by 42.5%), while in the processing industry, significant negative changes were characteristic of the chemical industry (-27.5 %) and metallurgical production and production of finished metal products (-45.8%). While in the water supply sector; sewage, waste management, on the contrary, this indicator increased by 30.3%. There was also a significant increase in the number of employees of joint-stock companies and limited liability companies, which does not guarantee a stable working place. The coefficient of staff turnover throughout the period remained at a very high level (varied within 24-28%), which indicates a lack of staff stability, dissatisfaction with the work, readiness to find a new "better" work, especially abroad. Such changes indicate an increase in threatening trends in reducing the number of highly specialized workers in a number of important for the provision of scientific and technological progress in the industry. In industry, the share of time worked in the general working-time working time library increased from 83.6% in 2012 to 86.8% in 2016. An increase in the share of working time usage suggests an increase in wages for industrial workers, but the reserves for improving the use of working time remain quite significant - more than 13% of the total working time fund. Regional policy in the field of industry of the Volyn region, as well as other

border regions in relation to the countries of the European Union of the regions of Ukraine, should be aimed at attracting additional investments for development of production, creation of high-paying jobs, introduction of economic incentives (tax, customs, financial-credit, institutional) for the development of existing and the creation of new high value-added productions in the region.

Key words: industry, personnel, personnel movement, number of employees, full-time employees.

Шубалый А.М.

ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ ДВИЖЕНИЯ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ПРИГРАНИЧНОГО РЕГИОНА

В статье проведена оценка тенденций движения персонала в сфере промышленности отдельного пограничного региона – Волынской области.

Ключевые слова: промышленность, персонал, движение персонала, численность работников, штатные работники.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Перспективи розвитку промисловості значною мірою залежать від наявності необхідної кількості кваліфікованих працівників, зокрема, робітників, які здатні освоювати сучасні технології виробництва. В умовах активізації процесів трудової міграції більшість підприємств у прикордонних регіонах мають проблеми із залученням кваліфікованих робітників, що підвищує актуальність проведення оцінок тенденцій руху персоналу у сфері промисловості, зокрема Волинської області.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вивченням проблем, що стосуються розвитку промисловості та руху персоналу у цій сфері зокрема, займалися багато вітчизняних учених [2-5; 10]. В той же час в умовах зростання неконтрольованої трудової міграції виникає необхідність детальнішої оцінки тенденцій руху персоналу у сфері промисловості прикордонних регіонів з метою розробки заходів щодо збереження трудового потенціалу промисловості.

Цілі статті. Дослідження проведено з метою оцінки тенденцій руху персоналу у сфері промисловості прикордонного регіону – Волинської області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На початковому етапі доцільно провести порівняння зміни чисельності працівників за формами зайнятості у промисловості Волинської області за 2012 - 2016 рр. (рис. 1).

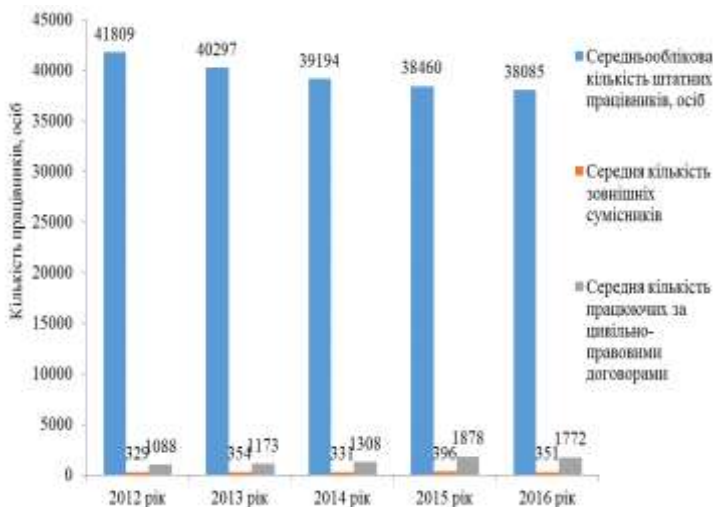

Рис. 1. Порівняння зміни чисельності працівників за формами зайнятості у промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. (побудовано автором за даними [1, 6-9])

Як бачимо, протягом аналізованого періоду загальна середньооблікова чисельність працівників зменшилася з 41,8 тис осіб у 2012 році до 38,1 тис осіб у 2016 році. Разом з тим все більш поширенішою формою зайнятості стала робота за цивільно-правовими договорами, адже чисельність працівників у цьому напрямі зросла з 1088 осіб у 2012 році до 1772 осіб у 2016 році. Середня чисельність зовнішніх сумісників залишається приблизно однаковою – близько 350 осіб. Тобто спостерігається зменшення кількості зайнятих постійних працівників та зростання кількості й частки працюючих за сумісництвом та цивільно-правовими договорами.

Важливе значення має також проведення аналізу зміни середньооблікової кількості штатних працівників за видами економічної діяльності промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. (табл. 1).

Таблиця 1
Зміна середньооблікової кількості штатних працівників за видами економічної діяльності промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. (осіб)

Чисельність	Роки					Абсол. вілк.			Вілкось вілк. %		
	2012	2013	2014	2015	2016	2016 / 2015	2015 / 2014	2016 / 2015	2016 / 2015	2014	2012
	2012	2013	2014	2015	2016	2016 / 2015	2015 / 2014	2016 / 2015	2016 / 2015	2014	2012
Промисловість	41823	40291	39194	38460	38085	-375	-734	-3738	-1,0	-1,9	-8,9
Добування промисловості і розробл. кар'єрів	3670	3438	3174	2286	2110	-176	-888	-1560	-7,7	-28,0	-42,5
Переробна промисловість, з неї	30424	28873	28070	28744	28475	-269	674	-1949	-0,9	2,4	-6,4
виробництво харчових продуктів, напоїв	8323	8266	7790	7348	6638	-710	-442	-1685	-9,7	-5,7	-20,2
текстильне виробництво, виробн. одягу, шкіри, виробів зі шкіри та ін. матеріалів	1830	1824	1828	1505	1714	209	-323	-116	13,9	-17,7	-6,3
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльн.	3554	3745	2996	3059	3300	241	63	-254	7,9	2,1	-7,1
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	440	302	307	321	319	-2	14	-121	-0,6	4,6	-27,5
виробництво гумових і пластмасових виробів, ін. неметалевої мінеральної продук.	1875	951	884	1482	1286	-196	598	-589	-13,2	67,6	-31,4
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	1701	1988	1813	1012	922	-90	-801	-779	-8,9	-44,2	-45,8
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	7908	7778	8432	10029	10165	136	1597	2257	1,4	18,9	28,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6149	5944	5865	5639	5442	-197	-226	-707	-3,5	-3,9	-11,5
Бодопостачання, каналізація, поводження з відходами	1580	2040	2083	1791	2058	267	-294	478	14,9	-14,1	30,3

Примітка. Джерело: [1, 6-9].

Негативна тенденція, яка характеризувалася найнижчим рівнем приросту середньооблікової кількості штатних працівників, була характерна для сфер добувної промисловості і розроблення кар'єрів, де чисельність зменшилася на 42,5% до 2110 осіб у 2016 році. Подібні негативні тенденції були характерні для виробництва хімічних речовин і хімічної продукції, де чисельність зменшилася на 27,5%, а при виробництві хімічних речовин і хімічної продукції цей показник знизився на 27,5%. Найбільший негативний приріст чисельності був характерним тільки для сфери металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування – на 45,8%. До позитивних тенденцій можна відзначити зростання тільки чисельності працівників у сферах машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування на 28,5%, а також у сфері водопостачання; каналізації, поводження з відходами – на 30,3%. Отже, у розрізі окремих видів промислової діяльності можна спостерігати зменшення чисельності працівників як за рахунок нестабільності системи збуту, так і розвитку тіньового сектору економіки регіону через високий рівень оподаткування.

Надалі доцільно вивчити зміну структури штатних працівників промисловості за організаційними формами суб'єктів економіки у Волинській області за 2012-2016 рр. (рис. 2). Як бачимо після 2012 року відбулася значна зміна структури штатних працівників промисловості за організаційними формами суб'єктів економіки. Різко збільшилася частка працівників акціонерних товариств – з 1,3% у 2012 році до 28,3% у 2013 році та 27,4% у 2016 році. Також зросла частка працівників товариств з обмеженою відповідальністю – відповідно з 35,5% у 2012 році до 46,1% у 2016 році. Разом з тим, частка працівників філій чи інших відокремлених підрозділів зменшилася з 11,8% у 2012 році до 5,7% у 2016 році. Тоді як частка працівників інших форм господарювання знизилася з 34,0% у 2012 році до 2,6% у 2016 році. Натомість частка працівників державних підприємств залишалася практично незмінною, коливаючись у межах 4,6-5,6%. Тобто відбулася зміна структури у сторону зростання частки працівників господарських товариств.

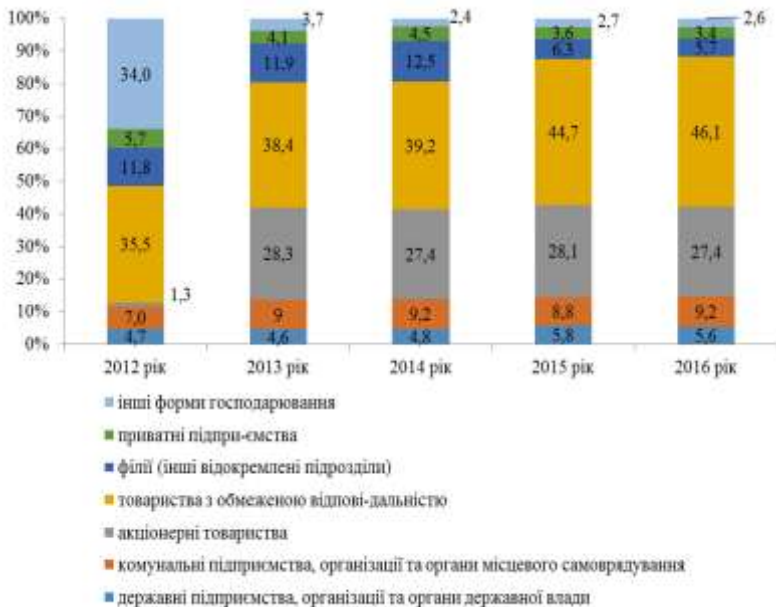

Рис. 2. Зміна структури штатних працівників промисловості за організаційними формами суб'єктів економіки у Волинській області за 2012-2016 рр. (за даними [1, 6-9])

Після цього потрібно вивчити зміну показників руху персоналу у сфері промисловості у Волинській області за 2012-2016 рр. (рис. 3). Потягом аналізованого періоду відбулося зростання коефіцієнта обороту з прийняття з 24,5% у 2012 році до 33,1% у 2016 році. В той же час коефіцієнт обороту зі звільнення мав тенденцію до зниження – з 32,7% у 2012 році до 30,0% у 2016 році. В тому числі позитивна тенденція до зниження була характерною для коефіцієнта плинності кадрів, який за цей період знизився з 27,6% до 26,6%. Але значним негативом є те, що значення коефіцієнта вибуття переважає значення коефіцієнта прийняття в середньому на 1-3%, що свідчить про підтримання сталої тенденції до зниження чисельності працівників у сфері промисловості.

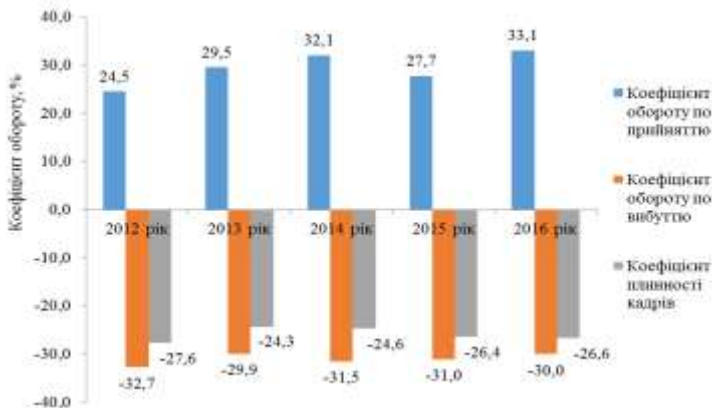

Рис. 3. Зміна показників руху персоналу у сфері промисловості у Волинській області за 2012-2016 рр. (побудовано за даними [1, 6-9])

Не менш важливе значення має дослідження тенденцій зміни показників використання робочого часу у сфері промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. (рис. 4).

Рис. 4. Зміна показників використання робочого часу у сфері промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. (побудовано автором за даними [1, 6-9])

До позитивних моментів зміни вказаних показників можна віднести поступове зростання середньої кількості відпрацьованих годин одним штатним працівником з 1673 год у 2012 році до 1739 год у 2016 році, або на 3,9%. Відповідно відбулося й зростання частки відпрацьованого часу у загальному табельному фонді робочого часу з 83,6% у 2012 році до 86,8% у 2016 році. Тобто збільшення частки використання робочого часу свідчить про можливість збільшення заробітної плати працівників промисловості, але резерви покращення використання робочого часу залишаються досить значними – понад 13% від загального табельного фонду робочого часу.

Висновки. На основі проведеної оцінки можна зробити висновок, що у Волинській області за період 2012-2016 років відбулося зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників на 8,9%, але є тенденція до зростання чисельності працівників, які тимчасово працюють за цивільно-правовими угодами.

Серед видів економічної діяльності у промисловості Волинської області за 2012-2016 рр. значне зниження чисельності штатних працівників відбулося переважно за рахунок добувної промисловості (на 42,5%), а у переробній промисловості значні негативні зміни були характерні для хімічної промисловості (-27,5%) та металургійного виробництва й виробництва готових металевих виробів (-45,8%). Тоді як у сфері водопостачання; каналізації, поводження з відходами, навпаки відбулося зростання цього показника на 30,3%. Також відбулося значне зростання чисельності працівників акціонерних товариств і товариств з обмеженої відповідальністю, що не гарантує стабільне робоче місце. Коефіцієнт плинності кадрів протягом усього періоду зберігався на дуже високому рівні (змінювався у межах 24-28%), що свідчить про відсутність стабільності персоналу, невдоволеність роботою, готовність до пошуку нової «кращої» роботи, зокрема за кордоном. Такі зміни свідчать про наростання загрозливих тенденцій до зменшення чисельності вузькоспеціалізованих працівників ряду важливих для забезпечення науково-технічного прогресу галузей промисловості.

Отже, регіональна політика у сфері промисловості Волинської області, а також інших прикордонних по відношенню

до країн Європейського Союзу регіонів України, повинна бути спрямована на залучення додаткових інвестицій для розвитку виробництва, створення високооплачуваних робочих місць, закладення економічних стимулів (податкових, митних, фінансово-кредитних, інституціональних) для розвитку існуючих та створення нових виробництв з високою доданою вартістю на території регіону.

1. Волинь-2016: статистичний щорічник / За ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2017. – 457 с.
2. Іщук С.О. Промисловість Львівської області: ключові тенденції та перспективи розвитку / С.О. Іщук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2014. – Вип. 3 (107). Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації. – С. 275-284.
3. Казюка Н. П. Удосконалення механізму управління структурними змінами зайнятості населення: регіональний аспект / Н. П. Казюка // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Вип. 11. - С. 225-232. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ekon_2015_11_46
4. Кудря Я. В. Оцінка тенденцій розвитку промисловості Західного регіону України / Я. В. Кудря, О. С. Процевят // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 4. – С. 45-52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_12
5. Набока Р. М. Управлінські аспекти ефективного використання персоналу підприємства / Р. М. Набока // Моделювання регіональної економіки. – 2013. - № 2. – С. 129-134.
6. Праця Волині-2014: статистичний збірник / За ред. Л.С. Баранюк. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2015. – 107 с.
7. Праця Волині-2015: статистичний збірник / За ред. В.О. Грабаровської. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2016. – 116 с.
8. Праця Волині-2016: статистичний збірник / За ред. В.О. Грабаровської. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2017. – 103 с.
9. Промисловість Волині 2016: статистичний збірник / За ред. Л.С. Баранюк. – Луцьк: Головне управління стат. у Волинській області, 2017. – 138 с.
10. Шилець О.С. Синтез ефективної системи управління персоналом промислового підприємства: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / О.С. Шилець ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 19 с.

УДК 631.17

Ягелюк С.В., к.е.н., доцент

Войтович С.Я., к.е.н., професор

Загоруйко В.Л., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

В статті розкрито сутність, взаємовідносини суб'єктів і особливості функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення в Україні. Теоретично розглянуто сутність і структурну побудову суб'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення. Обґрунтовано особливості взаємодії суб'єктів-надавачів послуг, споживачів послуг та державного регулятора (Національної комісії) щодо забезпечення питною водою та відведення стічних вод. Визначено предмет та застосовувані інструменти державного регулювання сфери питного водопостачання та водовідведення в Україні.

Ключові слова: питне водопостачання та водовідведення, ринок питного водопостачання та водовідведення, суб'єкти ринку питного водопостачання та водовідведення, взаємодія суб'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення, державне регулювання сфери питного водопостачання та водовідведення.

Yaheliuk S., Voitovych S., Zagoruiko V.

FEATURES OF FUNCTIONING OF MARKET OF DRINKABLE WATER-SUPPLY AND OVERFLOW-PIPE

In the article essence, mutual relations of subjects and features of functioning of market of drinkable water-supply and overflow-pipe, is exposed in Ukraine. Essence and structural construction of subjects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe is considered in theory. The features of co-operation of subjects-producers services, consumers of services and state regulator (National commission) are reasonable in relation to providing and taking of sewages a drinking-water. An object and applied instruments of government control of sphere of drinkable water-supply and overflow-pipe is certain in Ukraine.

By the basic condition of effective realization the state of social economic policy is providing of terms of effective recreation of population and inhibition for him of corresponding social guarantees and safety.

One of spheres, where realization of such social economic policy shows up the state is a sphere of drinkable water-supply and overflow-pipe. This sphere of national economy has a row of specific signs which distinguish her from between other.

On the whole, functioning of market of drinkable water-supply and overflow-pipe is characterized by the presence of such elements, terms, attributes, processes and relations: by the presence of subjects and objects market; by the presence of normatively-legal, economic and relations of property in relation to co-operation of

suppliers and consumers of drinking-water; by the processes of drinkable water-supply and overflow-pipes which are provided by corresponding technological processes and productive assets; by the provided terms of access of all consumers to the drinkable water-supply and overflow-pipe; by the public policy of adjusting of both this sphere on the whole and activity from subjects of market or tariffs on services.

As subjects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe come forward: consumers of drinking-water; producers of drinking-water; producers services of water-supply and overflow-pipe; business and noncommercial enterprises and organizations of contiguous markets.

To the objects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe take: drinking-water, as a product, which is supplied to the population, business enterprises and noncommercial organizations; sewer water, as a result of vital functions of population or commercial activity; services of production and supply of drinking-water; services of taking, collection, transporting and cleaning of sewages.

Co-operation of subjects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe will be realized by copulas, that transform as economic relations, normatively-legal relations and relations of property.

The feature of display of specific principles of functioning of market of drinkable water-supply and overflow-pipe are relations of property, which determine different belonging of subjects manage after the right of ownership (state, state-communal, joint-stock and private) and require adjusting of mutual relations of market participants, taking into account economic values and economic risks.

As the article of public regulator policy come forward: prices (tariffs) on services of water-supply and overflow-pipe; terms of access of consumers of drinking-water and producers of sewages are to the networks and water and overflow-pipe system; terms of course of business are at this market.

By basic methods, that they are applied by the state in Ukraine, in relation to adjusting of relations co-operations of participants of market of water-supply and overflow-pipe by us certainly: licensing of activity from a production and supply of drinking-water, taking, transporting, collection and cleaning of sewages; adjusting of prices and tariffs is on a drinkable water-supply and taking of sewages for a population and industrial consumers; other facilities of state regulator influence, including a concession; forming of technical and technological norms of production and use of drinking-water cleaning of sewages.

Keywords: drinkable water-supply and overflow-pipe, market of drinkable water-supply and overflow-pipe, subjects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe, co-operation of subjects of market of drinkable water-supply and overflow-pipe, government control of sphere of drinkable water-supply and overflow-pipe

С.В.Ягелюк, С.Я. Войтович, В.Л. Загоруйко

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ПИТЬЕВОГО ВОДОСНАБЖЕНИЯ И ВОДООТВОДА

В статье раскрыта сущность, взаимоотношения субъектов и особенности функционирования рынка питьевого водоснабжения и водоотвода в Украине.

Теоретически рассмотрена сущность и структурное построение субъектов рынка питьевого водоснабжения и водоотвода. Обоснованы особенности взаимодействия субъектов-предоставителей услуг, потребителей услуг и государственного регулятора (Национальной комиссии) относительно обеспечения питьевой водой и отведения сточных вод. Определен предмет и применяемые инструменты государственной регуляции сферы питьевого водоснабжения и водоотвода в Украине.

Ключевые слова: питьевое водоснабжение и водоотвод, рынок питьевого водоснабжения и водоотвода, субъекты рынка питьевого водоснабжения и водоотвода, взаимодействие субъектов рынка питьевого водоснабжения и водоотвода, государственная регуляция сферы питьевого водоснабжения и водоотвода.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціально-відповідальна доктрина розвитку держави зміщує акценти уваги сучасних процесів відтворення у бік найповнішого та найбільш-якісного задоволення потреб громадян, що стає основою реалізації соціальної політики держави, може забезпечити її стабільність, сприяє зміцненню її національної безпеки, удосконалює взаємодію усіх суб'єктів ринку, підвищує ефективність та економічний розвиток.

Під впливом наукових, економічних, технологічних та соціальних факторів постійно змінюються кількісно та якісно потреби споживачів у життєво-забезпечуючих послугах, зокрема послугах водопостачання і водовідведення, підвищуються вимоги до якості їх надання. Посилюється роль державного регулювання як процесів функціонування самих підприємств-надавачів послуг, так і процесів взаємодії із споживачами таких послуг.

Особливістю функціонування ринку із забезпечення його суб'єктів питною водою та відведенням стічних вод є специфічні умови функціонування такої природної монополії, специфіка та структура суб'єктів ринку, специфічні види відносин суб'єктів ринку та методи його державного регулювання.

Однак в сучасній економічній літературі недостатньо теоретично розкрито особливості функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення, немає єдиної точки зору щодо ефективності застосовуваних інструментів та методів державного регулювання сфери питного водопостачання та водовідведення – як основи забезпечення соціальної стабільності та національної

безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження теоретичних засад функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення в Україні проводили у своїх наукових працях вітчизняні вчені: Кравченко В.А., Малахова Н.Б., Сокол Л.М., Штогрин Г.С., та ін.

Питання державного регулювання сфери питного водопостачання та водовідведення висвітлювались у працях В. Точиліна, Є. Салієва, О.О. Перькової, В.А. Кравченко, та ін.

Однак, недостатня увага науковців приділена дослідженню науково-теоретичних аспектів взаємодії суб'єктів-надавачів послуг, споживачів послуг та державного регулятора щодо забезпечення питною водою та відведенням стічних вод.

Цілі статті. Розглянути науково-теоретичні засади функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною умовою ефективної реалізації державою соціально-економічної політики є забезпечення умов ефективного відтворення населення та додержання для нього відповідних соціальних гарантій та безпеки.

Однією із сфер, де проявляється реалізація такої соціально-економічної політики державою є сфера питного водопостачання та водовідведення [1]. Дана сфера національної економіки має ряд специфічних ознак, що виокремлюють її з поміж інших.

До таких специфічних ознак відносимо наступні:

1) питне водопостачання та водовідведення відноситься до сфери природних монополій, у якій сформовані монополістичні відносини між суб'єктами-надавачами послуг та суб'єктами-одержувачами послуг;

2) ринкові умови функціонування підприємств житлово-комунальної сфери та життєдіяльності населення спричинили розвиток ринку питного водопостачання та водовідведення, який володіє усіма ринковими атрибутами та функціонує за власними специфічними умовами;

3) питне водопостачання та водовідведення є основою життєдіяльності та відтворення населення, а тому визначає умови

нагляду за розвитком відносин у даній сфері, трактуючи їх як елемент національної безпеки;

4) забезпечення належної якості питної води, доступу споживачів до водопостачання і водовідведення, вимагає постійного моніторингу та втручання держави через систему державних регуляторів – відповідних методів та інструментів;

5) обсяги та умови споживання питної води у різних регіонах країни визначаються системою тарифів (цін) на питне водопостачання і водовідведення, які в свою чергу формуються і затверджуються місцевими територіальними органами влади;

6) виробництво і постачання питної води, відведення, збір і очищення стічних вод здійснюється підприємствами різних сфер власності, а тому регулювання їх взаємовідносин, з огляду на економічні вигоди і економічні ризики, носить специфічний характер.

Загалом, функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення характеризується наявністю таких елементів, умов, атрибутів, процесів та відносин [2]: наявністю суб'єктів та об'єктів ринку; наявністю нормативно-правових, економічних та відносин власності щодо взаємодії постачальників і споживачів питної води; процесами питного водопостачання та водовідведення, що забезпечуються відповідними технологічними процесами та виробничими активами надавачів послуг; забезпеченими умовами доступу усіх споживачів до питного водопостачання і водовідведення; державною політикою регулювання як даної сфери загалом, так і діяльності від повідних суб'єктів ринку чи тарифів на послуги.

Схематично ринкові взаємодії та умови функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення можна зобразити наступним чином, рис. 1.

Розглянемо більш детально елементи та зв'язки ринку питного водопостачання та водовідведення.

Суб'єктами ринку питного водопостачання та водовідведення [3] виступають:

- 1) споживачі питної води;
- 2) виробники питної води;
- 3) надавачі послуг водопостачання та водовідведення;
- 4) комерційні і некомерційні підприємства та організації

суміжних ринків.

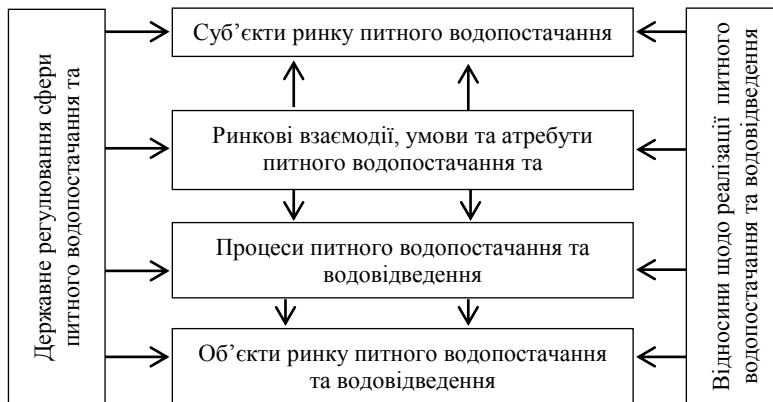

Рис. 1. Ринкові взаємодії та умови функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення

До об'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення відносимо:

- 1) питну воду, як продукт, що постачається населенню, комерційним підприємствам та некомерційним організаціям;
- 2) стічні води, як результат життєдіяльності населення чи комерційної діяльності;
- 3) послуги виробництва і постачання питної води;
- 4) послуги відведення, збору, транспортування та очищення стічних вод.

Взаємодія суб'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення реалізується зв'язками [4], що транспонуються у вигляді економічних відносин, нормативно-правових відносин та відносин власності.

Так, економічні відносини із споживачами на ринку питного водопостачання та водовідведення [5] стосуються:

- 1) економічної вигоди, що одержують підприємства-виробники, -транспортування та -постачання споживачеві питної води;
- 2) економічної вигоди підприємств, що реалізують власну

діяльність, збираючи, транспортуючи та очищуючи стічні води;

3) економічної вигоди та економічного захисту споживачів питної води;

4) економічних ризиків, що несуть виробники;

5) економічних ризиків споживачів питної води.

Нормативно-правові відносини суб'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення регулюються такими правовими актами: ЗУ «Про житлово-комунальні послуги», ЗУ «Про природні монополії», ЗУ «Про питну воду та питне водопостачання», ЗУ «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», ЗУ «Про захист прав споживачів» та іншими.

Особливістю прояву специфічних засад функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення є відносини власності [6], які визначають різну приналежність суб'єктів господарювання за правом власності (державна, державно-комунальна, акціонерна і приватна) та вимагають регулювання взаємовідносин учасників ринку, з огляду на економічні вигоди і економічні ризики.

Особливого розгляду щодо умов функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення потребує дослідження державного регулювання даної сфери.

Предметом державної регуляторної політики виступають [7, с. 26]:

1) ціни (тарифи) на послуги водопостачання і водовідведення;

2) умови доступу споживачів питної води та продуцентів стічних вод до мереж та системи водопостачання і водовідведення;

3) умови здійснення підприємницької діяльності на даному ринку.

Основними методами, що їх застосовує держава в Україні, щодо регулювання відносин і взаємодії учасників ринку водопостачання та водовідведення [8] нами визначено:

1) ліцензування діяльності із виробництва та постачання питної води, відведення, транспортування, збору і очищення стічних вод;

2) регулювання цін і тарифів на питне водопостачання і відведення стічних вод для населення і промислових споживачів;

3) інші засоби державного регуляторного впливу,

включаючи концесію; формування технічних і технологічних нормативів виробництва і використання питної води і очищення стічних вод.

Висновки. В даному дослідженні нами обґрунтовано науково-теоретичні засади щодо особливостей функціонування ринку питного водопостачання та водовідведення в Україні, які включають: теоретичний розгляд сутності і структурну побудову суб'єктів ринку питного водопостачання та водовідведення; обґрунтування особливостей взаємодії суб'єктів-надавачів послуг, споживачів послуг та державного регулятора (Національної комісії) щодо забезпечення питною водою та відведення стічних вод; визначення предмету та застосовуваних методів і інструментів державного регулювання сфери питного водопостачання та водовідведення в Україні.

1. Сокол Л.М. Аналіз водокористування в Україні на відповідність сталим підходам / Л.М. Сокол // Екологічна безпека. – 2009. – № 4. – С. 49-55.
2. Штогрин Г.С. Аналіз сучасного стану водовідведення та водозабезпечення сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів / Г.С. Штогрин // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – 2016. – № 2. – С. 470-475.
3. Кравченко В.А. Схеми оптимізації роботи систем централізованого водопостачання та водовідведення / В. А. Кравченко, О. В. Кравченко // Водопостачання і водовідведення. – 2011. – № 4. – С. 7-12.
4. Н.Б. Малахова. Методи оцінки ефективності суб'єктів природних монополій / Малахова Н.Б. // Економічна теорія. – 2005. – №2. – С. 96-106.
5. Точилін В. . Напрямки удосконалення державного регулювання цін (тарифів) на продукцію суб'єктів природних монополій / В.Точилін //Економіст – 2006. – №9. – С. 33-35.
6. Салієв Е. Проблемні питання водопостачання та водовідведення регіону / Е. Салієв, Н. Сич // Управління сучасним містом: щомісячний науково-практичний журнал. – 2006. – № 3 – 4/7 – 12 (23–24). – С. 71-80.
7. Пєрькова О. О. Державне регулювання сфери житлово-комунального господарства: адаптаційний аспект : монографія / О. О. Пєрькова; – Донецьк: Ноулідж, Донець, від-ня, 2012. – 176 с.
8. Кравченко Ю. Ринкам природних монополій – ефективне регулювання / Ю. Кравченко //Економіка України. – 2006. – №6. – С. 12-19.

Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. Луцький НТУ. – Випуск 15(60). – Луцьк, 2018.

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Серія “Економічна теорія та економічна історія”
Збірник наукових праць
Випуск 15 (60)

Комп’ютерний набір
та верстка:

Ю.М. Щерба

Підп. до друку 27.11.2018р. Формат А5. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк.15,25 Обл. – вид. арк. 14,00.
Тираж 50 прим. Зам.128

Адреса редакції: 43026, м. Луцьк, вул. С. Ковалевської, 29

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – IBV Луцького НТУ

Свідоцтво Держтелерадіо України ДК № 4123 від 28.09.2011 р.